Paul Poupard

Papa

23

Midlointege

CORINT

Redactor:
Radu Badale

Tehnoredactare computerizată:
Eugen Fomino

Coperta:
Walter Riess

Paul Poupard
LE PAPE
© Presses Universitaires de France, 1980
3e édition refondue: 1997, août

Toate drepturile asupra acestei versiuni
în limba română sunt rezervate Editurii CORINT

ISBN: 973-653-200-3

PAUL POUPARD

Preşedinte al Consiliului Pontifical al Culturii

PAPA

Ediţie revăzută şi adăugită
pentru versiunea în limba română

Traducere şi note:
Cătălina Cărăbaş-Olaru

Cuvânt înainte:
Şerban Papacostea

CORINT
Bucureşti, 2001

De acelaşi autor:

Connaissance du Vatican, Beauchesne, 1967, ed. nouă, 1974; trad. în italiană, portugheză, spaniolă, germană, poloneză, coreeană, japoneză

L'abbé Louis Bautain, Un essai de philosophie chrétienne au XIX-e siècle, Desclée, 1961.

L'Église au défi des cultures, Desclée, 1989, trad. în engleză, 1994.

Rome pèlerinage, Bayard – L'Emmanuel, ediţie revăzută, 1997; trad. în italiană, 1999

Dieu et la Liberté, Mame,1992; trad. în: italiană, spaniolă, portugheză.

Un Pape, pour quoi faire, Mazarine, 1980; trad. în: germană, 1982, maghiară, 1986.

Église et cultures, Éditions S.O.S., 1980; trad. în: italiană, spaniolă şi rusă.

XIXe siècle, siècle de grâces, Éditions S.O.S.1982

Le pape, Presses Universitaires de France, ed. a III-a revăzută, 1997; trad. în: italiană, 1988, poloneză, 2000, română, 2001.

Le Vatican, Presses Universitaires de France, 1981; ed. a II-a revăzută, 1994; trad. în: arabă, italiană şi chineză.

La Foi catholique, Presses Universitaires de France, 1982; ed. a II-a, 1993; trad. în: italiană, 1985, ed. A III-a; rusă, 1992; croată, 1995; bulgară, 1997; maghiară, 2001, ed.a II-a.

Le Concile Vatican II, Presses Universitaires de France, 1983; trad. în italiană şi chineză; ed. a II-a revăzută, 1996.

Les religions, Presses Universitaires de France, 1987; ed. a VII-a, 2001; trad. în: spaniolă, italiană, poloneză, portugheză, armeană şi vietnameză.

Prier 15 jours avec Paul VI, Nouvelle Cité, 1997; trad. în italiană, 2001.

Le christianisme a l'aube du troisiéme millénaire Pron/Mame, 1999; trad. în italiană, 2000.

Culture et foi au tournant du troisiéme millénaire, Pron/Mame, 2001.

Sub coordonarea sa au fost publicate alte douăsprezece lucrări.

CUVÂNT ÎNAINTE

A înfăţişa rolul istoric al unei instituţii care dăinuie de două milenii şi a asumat o funcţie decisivă în istoria Europei şi în general a omenirii — anume căpetenia Bisericii romano-catolice — în limitele foarte restrânse ale colecţiei în care a apărut — e o încercare temerară a cărei împlinire presupune un puternic spirit de sinteză. E cazul autorului volumului de faţă, cunoscut datorită numeroaselor sale publicaţii în domeniul istoriei Bisericii catolice, care i-au conferit reputaţia de specialist al domeniului.

Cititorul român are acum la îndemână o prezentare de ansamblu a istoriei papalităţii din vremea apostolului Petru — cel dintâi episcop al Romei şi întemeietor al instituţiei care avea să vegheze destinele Bisericii catolice — şi până în zilele noastre, când succesiunea acestui ilustru aşezământ i-a revenit papei Ioan Paul al II-lea. Sunt prezentate în aspectele lor esenţiale rolul istoric al papalităţii în contextul general al evoluţiei istoriei europene, principalele personalităţi care au ilustrat instituţia, rolul papilor în cadrul Bisericii, raportul dintre puterea monarhică a papilor şi instituţia conciliară, expresie a Bisericii ca factor de coguvernare, constituirea Colegiului cardinalilor, căruia i s-a atribuit prerogativa alegerii papilor, funcţiile esenţiale ale magisteriului papal, mecanismul guvernării papale, apariţia dogmei infailibilităţii, ecumenismul contemporan etc. Un loc aparte este rezervat în lucrare papalităţii secolului XX şi marilor realităţi ale lumii contemporane cu care a fost confruntată.

Operă a unui prelat catolic, lucrarea reflectă, fireşte, optica şi tezele tradiţionale ale Bisericii romane. Dincolo însă de această opţiune, microsinteza consacrată istoriei papalităţii oferă cititorului datele esenţiale care îl vor ajuta să înţeleagă funcţia majoră a acestei instituţii universale.

Şerban Papacostea

Introducere

DOUĂ MILENII DE ISTORIE

De la Sfântul Petru până la Ioan Paul al II-lea, două milenii de istorie se oferă spre meditaţie credinciosului şi spre analiză istoricului. Cea mai veche instituţie a lumii, papalitatea, este pentru credincioşii Bisericii catolice un patrimoniu de familie, chiar dacă au existat certuri între moştenitori. Pentru ceilalţi, este un fenomen imens şi singular prin dimensiunile sale istorice, spirituale şi culturale.

Aşa cum arată şi titlul, subiectul acestei lucrări este papa. Acest nume comun a devenit de-a lungul veacurilor un nume propriu. „Mă numesc Paul, numele meu este Petru", declara Paul al VI-lea, la 10 iunie 1969, la Geneva, cu ocazia vizitei la Consiliul ecumenic al Bisericilor.

Numele lui Petru, primul dintre cei doisprezece apostoli care l-au însoţit pe Hristos pe drumurile Palestinei, figurează în capul listei celor 264 de suverani pontifi care deschide Anuarul pontifical publicat de Secretariatul de Stat de la Vatican. Iată titulatura lui: „Sfântul Petru, din Betsaida Galileii, mai-marele apostolilor, a primit de la Iisus Hristos puterea pontificală supremă pe care să o încredinţeze mai departe urmaşilor săi. Mai întâi s-a stabilit la Antiohia. Apoi, potrivit Cronologiei anului 354, a stat timp de douăzeci şi cinci de ani la Roma, unde a murit martir în anul 64 sau 67 al erei noastre".

De fapt, precizările cronologice sunt nesigure. Deşi continuitatea succesiunii istorice este neîndoielnică, nu lipsesc incertitudini, îndeosebi cu privire la data primelor pontificate, până la Sfântul Elefterie, papă între anii

175–189. Unii istorici nu reţin ca legitime numele lui Leon al VIII-lea şi Benedict al V-lea şi nu ţin seama de faptul că Benedict al IX-lea a fost în trei rânduri îndepărtat de pe tronul pontifical. În sfârşit, pe vremea marii schisme, antipapii nu au lipsit. La alegerea sa ca succesor al lui Pius al XII-lea, cardinalul Angelo Giuseppe Roncalli, care cunoştea istoria lor, a pus capăt unei controverse, alegându-şi cu bună ştiinţă numele de Ioan al XXIII-lea. [...] pe care-l purtase Baldassare Cossa, din 1410 până în 1415, data destituirii sale de către Conciliul de la Konstanz. A doua zi după încoronarea sa în bazilica *San Pietro*, la 4 noiembrie 1958, nu m-am putut abţine să nu trimit unor prieteni, de la Florenţa, o carte poştală cu mormântul celui dintâi [...] mort la 22 noiembrie 1419. După nedumerirea lor, am putut să măsor cât de răspândită este necunoaşterea acestor vicisitudini ale unei îndelungate istorii.

Spun acest lucru aici, în introducere, ca să nu-l mai reiau. Dimensiunile acestei cărţi nu mi-o îngăduie. Cititorul atent va şti că porţiuni întinse de istorie se oferă cercetării sale în lungul şir al papilor, între care al CCLXIV-lea este Ioan Paul al II-lea, născut la Wadowice (Cracovia): Karol Wojtyla. Ales ca suveran pontif la 16 octombrie 1978, Ioan Paul al II-lea şi-a început solemn slujirea de păstor universal al Bisericii la 22 octombrie 1978.

Ioan Paul al II-lea a promulgat, la 25 ianuarie 1983, Codul de drept canonic; partea a doua a Codului, consacrată Constituţiei ierarhice a Bisericii, se deschide prin canonul 331: „Episcopul Bisericii Romei, în care dăinuie misiunea pe care Domnul i-a încredinţat-o în mod individual lui Petru, primul dintre apostoli, pentru a fi transmisă şi urmaşilor săi, este Capul Colegiului episcopilor, vicarul lui Hristos şi păstorul Bisericii întregi pe acest pământ. De aceea el are în Biserică, în virtutea misiunii sale, puterea

ordinară, supremă, deplină, nemijlocită şi universală, pe care o poate întotdeauna exercita în mod liber."

Paginile care urmează pornesc de la Evanghelie şi parcurg, în grabă, istoria şi conciliile. Prezentând consistorii şi conclave în care se exercită alegerea papei de către Sacrul Colegiu al cardinalilor — şi detaliind valenţele ministeriatului papal, volumul continuă cu evocarea papilor contemporani, de la Pius al VII-lea la Pius al XII-lea, şi trece în revistă activitatea lui Ioan al XXIII-lea, Paul al VI-lea şi Ioan Paul I. Un portret al lui Ioan Paul al II-lea şi o prezentare a activităţii sale subliniază modul în care papa exercită, conform vocaţiei sale petrine, slujirea comuniunii.

Capitolul I

APOSTOLUL PETRU SAU PRIMATUL ÎN EVANGHELIE

I. „Tu eşti Petru şi pe această piatră voi zidi Biserica Mea" (Matei 16, 18)

Această afirmaţie lapidară, înscrisă cu litere capitale pe conturul interior al bazilicii *San Pietro* din Roma, aparţine lui Iisus, după cum relatează Evanghelia după Sfântul Matei, versetul 18, capitolul 16. Ea constituie, de la începuturi, temelia convingerii credincioşilor Bisericii catolice că lui Petru i-a fost încredinţată de către Iisus o misiune specială şi că aceasta a fost transmisă de el urmaşilor lui, pentru a asigura viaţa Bisericii de-a lungul timpului şi, prin ea, drumul creştinilor, poporul lui Dumnezeu, spre veşnicie.

Această pagină a Evangheliei este fundamentală: «Ajungând Iisus în părţile Cezareii lui Filip, i-a întrebat pe ucenicii Săi: „Cine zic oamenii că este Fiul Omului?" Iar ei au zis: „Unii Ioan Botezătorul, alţii Ilie, iar alţii Ieremia sau unul din profeţi." Le-a zis: „Dar voi cine spuneţi că sunt Eu?" Răspunzând, Simon Petru i-a zis: „Tu eşti Hristos, Fiul Dumnezeului Celui viu." Iisus i-a răspuns: „Fericit eşti, Simone, fiul lui Iona, că nu trup şi sânge ţi-au descoperit aceasta, ci Tatăl Meu Cel din ceruri. Şi Eu îţi spun ţie: eşti Petru şi pe această piatră voi zidi Biserica Mea şi porţile iadului nu o vor birui. Îţi voi da cheile Împărăţiei cerurilor şi orice vei lega pe pământ va fi legat în ceruri şi orice vei dezlega pe pământ va fi dezlegat în ceruri." Atunci a

poruncit ucenicilor Săi să nu spună nimănui că El este Mesia. De atunci a început Iisus să arate ucenicilor Săi că El trebuie să meargă la Ierusalim şi să sufere multe de la bătrâni, de la arhierei şi cărturari, să fie ucis şi a treia zi să învie. Dar Petru, luându-L deoparte, a început să-L mustre spunând: „Dumnezeu să-Ţi fie milostiv, Stăpâne! Să nu Ţi se întâmple aceasta!" Dar El, întorcându-se, i-a spus lui Petru: „Pleacă dinaintea mea, satano! Îmi eşti piatră de poticnire; căci nu cugeţi cele ale lui Dumnezeu, ci ale oamenilor.» (Matei 16, 13–23).

Acest pasaj trebuia citat în întregime, deoarece este alcătuit din două scene antitetice: Simon Petru, stânca Bisericii, atunci când este luminat de Tatăl şi îşi mărturiseşte credinţa în Hristos; şi acelaşi Simon Petru, devenit piatră de poticnire, adică obstacol pe calea care duce la Dumnezeu, atunci când el nu mai este decât un biet om, slab şi păcătos ca şi ceilalţi. Infailibilitatea este dată de Dumnezeu spre folosul Bisericii şi nu se confundă cu impecabilitatea. A recunoaşte darul lui Dumnezeu făcut lui Petru pentru misiunea lui nu trebuie să ducă la slăvirea nechibzuită a persoanei sale.

Hristos instituie puterea lui Petru asupra Bisericii, dar în acelaşi timp arată în mod evident că această putere specială şi trainică nu depinde de virtutea unui om, ci vine din tăria lui Hristos care susţine un om slab şi păcătos, făcând din el stânca pe care îşi zideşte Biserica.

Încă din civilizaţiile preistorice, omul acordă pietrei o semnificaţie importantă. Stelă, obelisc sau piramidă, dolmene sau menhire, pietre plate sau înălţate spre cer aduc mărturie, de-a lungul mileniilor, despre misterul divinităţii şi sensul sacrului. Şi poporul Bibliei a venerat puterea simbolică a pietrei. Pe tot parcursul Vechiului Testament, profeţii lui Dumnezeu cel adevărat nu

începează să doboare altarele ridicate pe înălţimi în cinstea idolilor. Afirmaţia lor constantă, reluată fără contenire de Psalmi, este că Yahweh este adevărata stâncă: „Stânca mea, cetatea mea întărită, scăparea mea. Cine este stâncă în afară de Dumnezeul nostru [...] Fii mie stâncă de apărare şi cetate întărită, căci tăria mea şi scăparea mea eşti Tu." (cf. Psalmii, 18, 28, 31, 71, 73, 78, 81, 94, 118). Afirmaţia uimitoare a Noului Testament este că Iisus din Nazaret îndrăzneşte să-şi atribuie această prerogativă a lui Yahweh în Vechiul Testament. Petru nu uită să o amintească membrilor Sinedriului pentru a le arunca păcatul în faţă: „Acesta (Iisus din Nazaret) este piatra cea neluată în seamă de către voi, zidarii, care a ajuns în capul unghiului." (Fapte, 4, 11). Noul Testament împlineşte pe cel Vechi. În timpul Exodului, când poporul se plânge că duce lipsă de apă, Moise, cu toiagul său, loveşte stânca, la porunca lui Yahweh, şi apa se revarsă din abundenţă. Comentând acest episod, Sfântul Pavel scrie: „Şi toţi [...] beau din piatra spirituală ce îi urma. Iar piatra era Hristos" (1 Cor., 10, 4).

Or, Hristos însuşi îi spune lui Simon: „Tu eşti Petru şi pe această piatră voi zidi Biserica Mea." El, care este stânca, la fel ca şi Yahweh în Vechiul Testament, „a făcut numai din Simon, căruia i-a dat numele de Petru, piatra pe care şi-a zidit Biserica. I-a încredinţat cheile ei; l-a instituit Păstor al întregii turme" (Catehismul Bisericii catolice, nr. 881).

II. Locul special al lui Petru în Evanghelie
(Luca, 22, 31–32)

Este de ajuns să citim Evangheliile pentru a descoperi locul special al lui Petru în mijlocul apostolilor: cei patru

evanghelişti îl menţionează de 120 de ori, în timp ce pe ceilalţi 11 apostoli la un loc, de 81 de ori. El se află printre cei trei privilegiaţi care asistă la Schimbarea la Faţă, ca şi la agonia lui Iisus în Grădina Măslinilor. Hristos cel înviat îi apare în ziua Paştelui. Fără să fie lipsit de slăbiciuni, stângăcii, cugetări deplasate, nici chiar de renegări, el cunoaşte, ca fiecare dintre ucenici, un lung drum de credinţă. Dar această credinţă izbucneşte cu o vigoare cutezătoare în momentele cruciale, atunci când ceilalţi şovăie în faţa profunzimii misterului revelat de Hristos. Aşa se întâmplă, cu deosebire, la vestirea Euharistiei, la discursul lui Iisus despre pâinea vieţii (Ioan, 6, 52–60, 66–68): «Deci iudeii se certau între ei zicând: „Cum poate Acesta să ne dea trupul Lui să-l mâncăm?" şi de atunci mulţi dintre ucenicii Săi s-au dus înapoi şi nu mai umblau cu El. „Greu este cuvântul acesta (ziceau ei), cine poate să-l asculte?" Deci a zis Iisus celor Doisprezece: „Oare şi voi vreţi să plecaţi?" Simon Petru i-a răspuns: „Doamne, la cine ne vom duce? Tu ai cuvintele vieţii veşnice.»

Chiar dacă nu înţelege mai mult decât ceilalţi, Petru, cucerit de Iisus, depăşeşte în credinţă obscuritatea discursului. În lumina Schimbării la Faţă, el a auzit glasul care venea de sus declarând: „Acesta este Fiul meu preaiubit; pe El să-L ascultaţi" (Luca 9, 35). Nici o îndoială nu va învinge această certitudine: este lumina credinţei.

Tot evanghelistul Luca evidenţiază slăbiciunea omenească a lui Petru şi nevoia lui de convertire chiar în momentul în care Hristos îi încredinţează misiunea de a-şi întări fraţii, arătând astfel că slujirea sa specifică în Biserică este în întregime efectul harului divin: «Şi a zis Domnul: „Simone, Simone, iată satana v-a cerut să vă cearnă ca pe grâu. Iar Eu m-am rugat pentru tine să nu piară credinţa ta. Şi tu, oarecând, întorcându-te, întăreşte

pe fraţii tăi» (Luca 22, 31–32). Iisus, care este Păstorul cel bun (Ioan 10, 11), îi spune lui Simon Petru înainte de a urca la Tatăl său: „Paşte mieluşeii Mei [...] Paşte oile Mele" (Ioan 21, 15–17).

Prin intermediul cărţilor Noului Testament, care ne dezvăluie imaginea şi viaţa cotidiană a primelor comunităţi creştine născute din credinţa în Iisus cel înviat, întemeiată pe mărturia apostolilor, îl vedem pe Petru împlinind această misiune cu stăruinţă şi smerenie. Pavel însuşi, a cărui personalitate puternică este cunoscută şi care ajunge chiar să i se împotrivească lui Petru, ca la Antiohia, îi recunoaşte autoritatea. În relatarea vie şi colorată a Faptelor apostolilor pe care ne-a dat-o Sfântul Luca, Petru apare ca şeful şi purtătorul de cuvânt al colegiului apostolilor, fiind cunoscut ca „Petru împreună cu cei unsprezece" (2,14).

El este numit primul pe lista martorilor învierii, conform Primei Epistole a lui Pavel către corinteni: „Hristos [...] a înviat a treia zi, după Scripturi. Şi s-a arătat lui Chefa, apoi celor Doisprezece" (15,5). În alegerea lui Matia, pentru a-l înlocui pe Iuda care trădase, el joacă rolul decisiv şi sugerează criteriile de alegere. Ca şi Iisus, este taumaturg, el însuşi obiectul unei manifestări miraculoase a Providenţei divine. Deschiderea hotărâtoare a lui Pavel către neamuri, păgânii, nu are loc decât după convertirea centurionului Cornelius, pe care Petru îl botează la Cezareea, la poruncă divină manifestă. Nu este el, de altfel, cel dintâi care îşi mărturiseşte credinţa în Hristos cel înviat la ieşirea din cenaclul Rusaliilor, tot aşa cum proclamă cu îndrăzneală divinitatea lui Hristos la Cezareea lui Filip? Tot el îi judecă pe Anania şi pe Safira şi îl mustră pe Simon Magul. Autorităţile iudaice nu se înşală atunci când îl întemniţează pe el mai întâi. Iar prima

grijă a lui Pavel, după convertirea sa pe drumul Damascului, este să-l cunoască (Gal. 1, 18). Apoi, nu are liniște până când îl vede dând exemplu, chiar dacă pentru aceasta trebuie să-l mustre (Gal. 2, 11–14).

III. „Paște mieluseii Mei, paște oile Mele"
(Ioan 21, 15–19)

Evanghelia lui Ioan subliniază: Petru primește misiunea de a paște turma, ca răspuns la o triplă mărturisire de iubire, care corespunde triplei sale renegări din ceasurile sumbre ale Pătimirii Învățătorului său. Ce contrast între promisiunea pe care a primit-o și comportarea pe care a avut-o!

«Deci după ce au prânzit, a zis Iisus lui Simon Petru: „Simone, fiul lui Iona, Mă iubești tu mai mult decât aceștia?" El I-a răspuns: „Da, Doamne, Tu știi că Te iubesc." Zis-a lui: „Paște mieluseii Mei." Iisus i-a zis iarăși, a doua oară: „Simone, fiul lui Iona, Mă iubești?" El I-a zis: „Da, Doamne, Tu știi că Te iubesc." Zis-a Iisus lui: „Păstorește oile Mele." Iisus i-a zis a treia oară: „Simone, fiul lui Iona, Mă iubești?" Petru s-a întristat că i-a zis a treia oară: „Mă iubești?" și i-a zis: „Doamne, Tu știi toate. Tu știi că Te iubesc". Iisus i-a zis: „Paște oile Mele. Adevărat, adevărat zic ție: Când erai mai tânăr, te încingeai singur și umblai unde voiai; dar când vei îmbătrâni, vei întinde mâinile tale și altul te va încinge și te va duce unde nu voiești." Iar aceasta a zis-o, însemnând cu ce fel de moarte va preaslăvi pe Dumnezeu» (Ioan 21, 15–19).

Întrebarea repetată a lui Iisus, prin tripla asigurare de iubire pe care o suscită și tripla promisiune pe care o atrage după sine, îl vindecă de frica ce putea să-l

copleşească la amintirea greşelii sale. De acum, Petru ştie că Hristos îl va asista necontenit pentru a-şi exercita misiunea încredinţată lui, în ciuda slăbiciunii sale. Păcătos iertat, cu mâhnire se deschide el misterului slujirii sale, legat mereu de afirmaţia realistă a slăbiciunii sale, tot aşa cum a primit Sfântul Pavel de pe buzele Domnului tulburătoarea afirmaţie: „Îţi este de ajuns harul Meu, căci puterea mea se desăvârşeşte în slăbiciune." Şi a exclamat: „Când sunt slab, atunci sunt tare." (2 Cor. 12, 9–10).

„Dumnezeu şi-a ales [...] pe cele ce nu sunt, ca să nimicească pe cele ce sunt, ca nici un trup să nu se laude înaintea lui Dumnezeu" (1 Cor. 1, 28–29). Trebuia ca, în Capul vizibil al Bisericii, să fie biruită tentaţia ce-i rămâne proprie de-a lungul întregii sale istorii. Ca şi Petru, şi ea este determinată, de la un secol la altul, să renunţe, cu amărăciune, la orice idee de supremaţie temporală şi să accepte pătimirea şi crucea, pentru în aşteptarea învierii: „Împărăţia Mea nu este din lumea aceasta".

Papa, rămâne, împreună cu Biserica, un semn de împotrivire, după cum amintea cardinalul Wojtyla la exerciţiile spirituale ţinute la Vatican în faţa lui Paul al VI-lea (Cardinal Karol Wojtyla, *Le signe de contradiction — Semn de împotrivire*, Fayard, 1979).

Biserica nu se menţine prin puterea sa pământească şi nici papalitatea prin prestigiul titularului ei. Este în întregime un mister al harului, pură gratitudine primită de la Hristos. Petru poate să-şi întărească fraţii în credinţă pentru că a resimţit până la angoasă neputinţa sa radicală şi a experimentat cu putere, în slăbiciunea sa, milostivirea nemărginită şi atotputernicia Mântuitorului.

„Moştenitor al misiunii lui Petru, scrie Ioan Paul al II-lea în scrisoarea enciclică *Ut Unum Sint* referitoare la angajarea ecumenică, episcopul Romei exercită o slujire care

îşi are originea în îndurarea cea de multe feluri a lui Dumnezeu, care converteşte inimile şi revarsă tăria harului, tocmai acolo unde ucenicul cunoaşte gustul amar al slăbiciunii şi al mizeriei sale" (Nr. 92).

IV. Venirea lui Petru la Roma, martiriul şi înmormântarea sa

Martor al lui Hristos înviat (Fapte 2, 32), Petru vesteşte Evanghelia mântuirii lui Iisus Hristos, cheamă la convertire, călăuzeşte la botez şi binecuvântează în numele lui Iisus Domnul. Aceasta este pastorala pe care o exercită în numele Domnului, până la moartea sa, în cadrul comunităţii creştine din Roma, „Biserica cea [...] din Babilon", potrivit expresiei tari din prima Epistolă a lui Petru (5, 13). Tocmai acest martiriu explică importanţa unică a Scaunului de la Roma.

Chiar dacă, din nefericire, detaliile acestei istorii rămân necunoscute, un fapt se desprinde cu certitudine: venirea lui Petru la Roma, martiriul şi înmormântarea sa. Încă de la început, creştinii au păstrat la mare cinste această tradiţie. Impunătoarea bazilică *San Pietro*, ridicată mai târziu deasupra modestului mormânt al pescarului din Galileea, dă mărturie despre acesta. Săpăturile întreprinse în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, din ordinul lui Pius al XII-lea, au confirmat faptul că Petru, victimă a persecuţiei lui Nero în jurul anului 67, a fost îngropat într-un loc din apropierea martiriului său, pe colina Vaticanului. Pentru a ridica bazilica constantiniană, a cărei sfinţire a avut loc în jurul anului 350, împăratul, contrar unei tradiţii sacre, a fost nevoit să profaneze o serie de morminte dintr-o veche necropolă. A trebuit, de altfel, să

efectueze lucrări de terasament considerabile, la jumătatea pantei colinei, pe un teren totalmente contraindicat. Nici un motiv nu putea justifica o astfel de alegere decât convingerea că aici se afla mormântul apostolului, chiar pe locul martiriului său, unde şi-a mărturisit credinţa, până la vărsarea sângelui.

Ce s-a întâmplat cu osemintele sale? După o cercetare riguroasă a rezultatelor săpăturilor arheologice, Paul al VI-lea putea să afirme la 26 iunie 1968: „Relicvele Sfântului Petru au fost identificate într-un mod pe care putem să-l considerăm convingător." Trecând prin vicisitudinile istoriei, noaptea persecuţiilor, jaful barbarilor, demolările arhitecţilor, o continuitate impresionantă este atestată începând cu *memoria*, monumentul funerar menţionat de preotul roman Caius, pe timpul Papei Anicet, pe la anul 200.

V. Lista papilor. Mărturiile sfinţilor Irineu şi Ignaţiu

Începând cu primele secole, este impresionantă grija de a stabili, prin liste precise, succesiunea riguroasă a episcopilor Romei, aşa cum este constantă preocuparea Bisericilor de a fi în comuniune de credinţă cu Biserica Romei. Pe lista alcătuită pe la anul 180 de Sfântul Irineu, episcop de Lyon, apar numele lui Linus şi al lui Cletus, şi se afirmă autoritatea Sfântului Clement, care conduce Biserica din 92 până în 101. Neliniştit din cauza dezbinărilor interne ivite în comunitatea din Corint, episcopul Romei intervine şi judecă cu putere suverană: „Ne veţi aduce bucurie şi mare fericire, scrie el, dacă veţi asculta de sfaturile pe care vi le-am dat în Duhul Sfânt. Ar fi o greşeală şi un pericol grav să vă împotriviţi acestor

cuvinte ale lui Dumnezeu." Valoarea juridică a acestei intervenţii poate fi discutată. Valoarea morală este incontestabilă. „Pe bună dreptate s-a spus despre scrisoarea către corinteni că marchează epifania primatului roman" (G. Bardy). Scrisoarea lui Clement, păstrată cu veneraţie la Corint, este citită aici în public la marile sărbători, ca un document fundamental.

Ignaţiu din Antiohia va scrie mai târziu creştinilor că Biserica lor „e întâi-stătătoare pe meleagurile romanilor şi e întâi-stătătoare în iubire". Irineu de Lyon combate subterfugiile gnosticilor, arătând că ei nu mai au adevărata credinţă numai pentru faptul că sunt în dezacord cu Biserica Romei. Căci aceasta deţine de la apostoli, prin succesiunea episcopilor săi, adevărata credinţă: „Cu această Biserică, pentru originea ei deosebită, subliniază el, este necesar să se armonizeze întreaga Biserică, adică credincioşii de pretutindeni, şi de fapt în ea au păstrat credincioşii din toate ţările tradiţia apostolică." Acest text, tradus şi comentat fără contenire, afirmă incontestabil o convingere fundamentală: misiunea lui Petru de a-şi întări fraţii în credinţă se continuă fără întrerupere prin urmaşii săi. Comuniunea de credinţă cu episcopul Romei, adică papa, este piatra de încercare a apartenenţei la Biserica lui Iisus Hristos, una, sfântă, catolică şi apostolică. Această convingere face ca ea să fie numită şi „Biserica romană."

Capitolul II

PAPII ÎN ISTORIE

De la Petru din Galileea la Karol din Cracovia, deveniţi, şi unul şi celălalt, romani, e un drum lung. Dar, dincolo de două milenii de istorie plină de contraste, ceea ce impresionează pe istorici este continuitatea; şi mai mult, pe credincioşi, dezvoltarea omogenă a unei seminţe de veşnicie semănate în timp: „Tu eşti Petru şi pe această piatră voi zidi Biserica mea. Şi porţile iadului nu o vor birui." Nu au lipsit obstacolele şi s-au înmulţit avatarurile pentru o instituţie combătută din exterior, contestată din interior, cufundată în lumesc până la scandal, dar care nu a văzut niciodată slăbind, în cele mai rele vicisitudini, ataşamentul de credinţă al credincioşilor convinşi de perenitatea promisiunilor nedezminţite făcute de Hristos lui Petru. Sfântul Ambrozie a exprimat în termeni lapidari această convingere: „Unde este Petru, acolo este Biserica." *Ubi Petrus, ibi Ecclesia.*

I. Din secolul I până în secolul al V-lea, sfidarea cezarului şi pacea lui Constantin

Din secolul I până în secolul al V-lea, are loc o adevărată confruntare între Petru şi cezar. Ultimul pare iniţial să triumfe, prin forţa brutală a puterii prigonitoare. Din cei treizeci de papi ai acestei perioade, optsprezece au murit martiri, opt au fost, probabil, condamnaţi la

moarte pentru credinţa lor, trei şi-au sfârşit viaţa în exil şi unul în temniţă. Acest bilanţ tragic nu-l opreşte pe episcopul Romei să-şi guverneze comunitatea şi să câştige respectul Bisericilor îndepărtate, ca păstrătorul credinţei şi garantul unităţii. Tânăra Biserică, altoită pe bătrânul măslin iudaic, se înrădăcinează temeinic în inima Imperiului. Transplantată de la Ierusalim la Roma, Biserica evreilor a devenit Biserica neamurilor. Conform vechiului adagiu al secolelor de credinţă: *Stat crux, dum volvitur orbis*, „crucea dăinuie, în timp ce lumea se schimbă", după cum aduce mărturie crucea înălţată pe obeliscul ridicat în centrul pieţei *San Pietro*. O dată cu edictul de la Milano, din 313, Biserica romană iese din catacombe şi dobândeşte drept de cetăţenie. Creştinii, a căror credinţă apare neştirbită, mai mult, întărită de două veacuri de prigoană, primesc libertatea deplină şi totală de a celebra tainele cultului şi de a-şi practica public religia. Papa se instalează în palatul din Lateran şi construieşte în imediata vecinătate bazilica *San Giovanni in Laterano*, catedrala diecezei de Roma, „mama şi stăpâna tuturor Bisericilor." Aici îşi au papii reşedinţa până la sfârşitul Evului Mediu.

II. Papa „defensor civitatis". Încoronarea lui Carol cel Mare

Dar deja ameninţă barbarii, şi Imperiul se destramă în bucăţi mari. Ultimul împărat roman al Occidentului — culmea ironiei, se numeşte Romulus Augustulus — este detronat în 476. Fără să fi urmărit acest lucru, episcopul Romei îşi vede autoritatea substituindu-i-se celei a Imperiului slăbit. Conform unei expresii care va deveni celebră şi pe care, chiar pe vremea noastră, o va grava în

marmură, din recunoştinţă, municipalitatea Romei în amintirea lui Pius al XII-lea pentru acţiunea lui de pacificare şi de caritate din timpul celui de-al doilea război mondial, el devine *defensor civitatis*, apărător al cetăţii. În 452, Sfântul Leon opreşte la zidurile Romei hoardele celebrului Attila, spaima oamenilor şi biciul lui Dumnezeu. În timp ce Sfântul Augustin moare, în 430, în Hipona asediată de vandali, deplângând această cădere, Leon cel Mare, în decursul îndelungatului şi rodnicului său pontificat (440–461), pune temeliile conducerii universale a Bisericii, cu titlul de suveran pontif.

Cu Grigore I, numit şi el cel Mare (590–604) papalitatea se fixează definitiv în Occident. Timp de mai bine de un mileniu, ea exercită aici o putere veritabilă, fără să reziste, de altfel, întotdeauna tentaţiei de a-şi folosi armele spirituale, şi anume ascendentul asupra conştiinţelor, pentru întărirea autorităţii sale temporale. Din 726, Grigore al II-lea exercită la Roma magistratura supremă. Pepin cel Scurt, uns rege de Ştefan al II-lea, îi recunoaşte puterea temporală pe care Carol cel Mare, încoronat împărat de Leon al III-lea în anul 800, o confirmă. Întemeiat pe donaţiile carolingiene, patrimoniul pontifical nu conteneşte să crească de-a lungul anilor întunecaţi ai Evului Mediu, ajungând să constituie un ansamblu considerabil. Atunci când puterea lumească se va uni cu cea spirituală, Ernest Lavisse va putea să scrie „Papa este de acum adevăratul stăpân al Romei."

III. Monarhia pontificală a secolelor de creştinătate

De pe vremea lui Constantin, episcopul Romei îşi are reşedinţa la palatul din Lateran, până când Sfântul Symmachus, alungat de o revoltă pe la începutul secolului al VI-lea, se instalează lângă bazilica *San Pietro*, şi aceasta va fi originea reşedinţei papilor la Vatican. Sfântul Zaharia (741–752) se întoarce totuşi la palatul din Lateran şi restabileşte acolo reşedinţa pontificală. Începând cu papalitatea carolingiană, puterea papei se afirmă. Este triumful a ceea ce s-a numit augustianism politic, o concepţie care îşi are sursa în *Cetatea lui Dumnezeu* a Sfântului Augustin. În centrul cetăţii oamenilor, se afirmă cetatea lui Dumnezeu, în opoziţie cu cetatea răului. Principii trebuie să conducă cetatea oamenilor conform indicaţiilor primite de la cei care au misiunea de a-i călăuzi spre Împărăţia lui Dumnezeu. Căci spiritualul este el însuşi trupesc, va spune Pégny[1]. Această ambivalenţă ni se pare astăzi foarte ambiguă. Să-l recitim, fără anacronisme şi păreri preconcepute, pe Voltaire evocând apărarea Romei împotriva sarazinilor, în 851: „Papa Leon al IV-lea, preluând o autoritate pe care generalii împăratului Lothar păreau s-o abandoneze, s-a arătat demn, apărând Roma, să comande aici ca suveran." În secolul al XI-lea, călugărul Hildebrand, devenit papă sub numele de Grigore al VII-lea (1073–1085), se dedică eliberării Bisericii de sub tutela principilor şi afirmării supremaţiei de necontestat asupra lor prin conflictul investiturilor. Reforma gregoriană înseamnă puterea deplină recunos-

[1] Charles Pégny (1873–1914), scriitor şi publicist francez, reprezentant al simbolismului mistic creştin.

cută a papalităţii, adică dreptul său absolut de a conduce şi obliga sufletele şi trupurile, clerul şi lumea, fără ca să fie condusă sau obligată, după cum se exprimă cu justeţe Pacant. Punctul culminant al acestei lupte dramatice este excomunicarea împăratului Henric al IV-lea: „Interzic fiului împăratului Henric al III-lea, care s-a ridicat împotriva Bisericii tale cu o neruşinare nemaiauzită, să conducă întregul regat al Germaniei şi al Italiei; dezleg pe toţi creştinii de jurământul pe care i l-au făcut sau i-l fac; interzic oricărei persoane să i se supună ca unui rege. [...] Îl leg în numele tău cu legătura anatemei. Îl leg în baza credinţei în puterea ta, pentru ca popoarele să ştie şi să înţeleagă că tu eşti Petru şi că pe această piatră şi-a zidit Fiul lui Dumnezeu cel viu Biserica sa pe care porţile iadului nu o vor birui niciodată" (citat de mons. Arguilliére, *Saint Grégoire VII. Essai sur la conception du pouvoir pontifical — Sfântul Grigore al VII-lea. Eseu asupra concepţiei despre puterea pontificală*, 1934, p. 145–146).

În această situaţie dramatică, împăratul vine la Canossa, ca păcătos penitent. Era în ianuarie 1077. Exaltarea papalităţii atinge acum punctul culminant. *Dictatus Papae*[2] îi furnizează teoretizarea — legaţii papali veghează la respectarea lor, dispensele acordate mănăstirilor sunt instrumentele predilecte. În acelaşi timp, recurgerea la justiţia romană întăreşte centralizarea, şi alegerea cardinalilor asociaţi conducerii Bisericii ajunge să dea impresia unui senat imperial. Faimosul Decret al lui Graţian, compilat pe la 1140, aduce justificarea teoretică a acestei practici monarhice.

Va fi nevoie de curajul Sfântului Bernard, în anii 1125–1150, care se ridică, în special în *De Consideratione*,

[2] Un ansamblu de 27 decrete redactate de Grigore al VII-lea în 1075. Subliniază subordonarea puterii seculare faţă de cea spirituală.

adresat fostului său călugăr devenit papă sub numele de Eugen al III-lea, împotriva acestei căutări excesive a puterii. În această istorie încâlcită, în care disputa dintre sacerdoţiu şi imperiu ocupă veacurile, se cuvine să recunoaştem că acţiunea tenace şi perseverentă a papilor a reuşit să smulgă Biserica de sub tutela apăsătoare şi interesată a puterii laice. Influenţa ei determinantă ridică nivelul moral şi spiritual al clericilor şi sprijinul acordat mănăstirilor întăreşte influenţa pozitivă a acestora asupra evoluţiei moravurilor. Rămâne ceea ce Pacaut numeşte preţul splendorii şi contestarea inevitabilă a acestei autorităţi copleşitoare a regalităţii pontificale. Dante însuşi nu şovăie să-l aşeze pe Nicolae al III-lea în infernul Divinei Comedii. Încă în 1245, Robert Grossetête afirmă, fără menajamente, că: „Sursa a tot răul este Biserica romană, pentru că, prin dispensele, proviziunile, confreriile sale, numeşte, în plină zi, oameni distrugători şi nu păstori de suflete". În această afirmare exacerbată a puterii pontificale în detrimentul misiunii sale spirituale, nu se regăseşte oare tentaţia lui Petru, cea a mesianismului temporal, respinsă cu autoritate de Iisus?

Sunt cunoscute avatarurile secolului al XIV-lea şi conflictul violent dintre Filip cel Frumos şi Bonifaciu al VIII-lea, cu celebra bullă *Unam Sanctam* din noiembrie 1302: „Biserica una şi unică formează un singur trup. Nu are două capete, precum un monstru, ci unul singur: anume pe Hristos, şi pe vicarul său, Petru, şi deci pe urmaşul lui Petru. Puterea Acesteia cuprinde două săbii, spiritualul şi temporalul, aşa cum învaţă textele evanghelice. Ambele săbii, temporalul şi spiritualul, aparţin puterii ecleziastice; dar una este scoasă pentru Biserică, alta de către Biserică — a doua de către preot, prima de regi şi cavaleri, cu consimţământul şi permisiunea preotului. Trebuie, aşadar, ca sabia să fie sub

sabie, şi autoritatea temporală să se supună celei spirituale [...], putere divină dată lui Petru prin gura lui Dumnezeu, şi astfel urmaşilor săi. [...] Aşadar, oricine se împotriveşte acestei puteri se împotriveşte ordinii stabilite de Dumnezeu."

IV. Papalitatea de la Avignon. Renaştere şi Reformă

Începând din 1305, papalitatea de la Avignon se afirmă prin gestiunea sa autoritară, administraţia centralizată şi fiscalitatea exigentă. Fiind readusă la Roma de implorările Ecaterinei din Siena[3], îşi aduce aici şi Curia. Începând cu 1378, se confruntă cu marea schismă apuseană. Pe parcursul celor treizeci de ani dramatici cât a durat schisma, se afirmă convingerea unei reforme a Bisericii, a membrilor ei şi mai întâi a Capului ei. Mijlocul privilegiat de a o întreprinde pare a fi convocarea unui conciliu general. Doctrina conciliară se afirmă la Pisa în 1409, la Konstanz în 1414, la Basel în 1431. Au sosit zile de mare jale pentru papalitate, ai cărei titulari au devenit, contrar Evangheliei, mai-marii lumii şi principi seculari, cu care împărtăşesc calităţi şi defecte, până la scandalul simoniac al lui Alexandru al VI-lea. În 1500, acesta numeşte treisprezece noi cardinali, de la care obţinuse mai înainte 120.000 de ducaţi. Banii, politica şi senzualitatea cârmuiesc familiile pontificale, care au devenit veritabile dinastii. Să recunoaştem totuşi că nu au trădat niciodată cu adevărat credinţa, în această epocă tulbure, oricât de jalnice vor fi

[3] Sfântă şi învăţătoare a Bisericii catolice (1347–1380). Lucrări de spiritualitate dictate: „Dialoguri", „Scrisori".

fost moravurile lor. Dar centralismul lor excesiv şi fiscalitatea abuzivă provoacă — o dată cu criza de durată creată de rivalităţile între doi, apoi trei pretendenţi la scaunul papal — grave sfâşieri. Resentimentul naţional manifestat de galicanismul Sorbonei şi al regilor preacreştini izbucneşte mai radical în Boemia lui Hus, Germania lui Luther, Geneva lui Calvin, Marea Britanie a lui Henric al VIII-lea. Reforma atât de dorită se realizează cu întârziere, dar cu ce preţ! Reunit la chemarea lui Paul al III-lea pentru a încerca să remedieze sfâşierea Bisericii, Conciliul din Trento, convocat în 1536, are loc între 1545 şi 1563. Prin Contrareformă, papalitatea, în sfârşit reformată, regăseşte un ascendent ce părea pierdut pentru totdeauna.

Atunci, în Europa Renaşterii, se întoarce o pagină împovărătoare pentru papalitatea romană, ajunsă barbară, apoi devenind gotică şi barocă. Parcurgând-o în linii mari, nu poţi să te abţii să nu te întrebi la sfârşit; cum a putut să supravieţuiască, printre piedicile unei asemenea istorii, autoritatea episcopului Romei, când atâtea avataruri ar fi trebuit în mod firesc să o facă să piară? Un fapt important apare cu claritate: credinţa, pentru conştiinţa catolică, după care, în ciuda greşelilor sale, papa de la Roma nu încetează să întrupeze continuitatea Bisericii lui Hristos. Această reuşită uluitoare nu poate fi atribuită valorii sau succeselor câtorva pontifi. Ea ţine de un veritabil act de credinţă din partea tuturor celor care au crezut în modul cel mai ferm şi cu adevărat statornic în cuvântul lui Iisus din Evanghelie: „Tu eşti Petru şi pe această piatră voi zidi Biserica Mea". Dacă există un mister în istoria papalităţii, negreşit aici se găseşte.

V. Unitatea italiană şi sfârşitul puterii temporale a papilor

Vremea noastră a cunoscut ultimele avataruri ale puterii temporale a Bisericii prin dispariţia Statului papal, semnarea acordurilor de Lateran, constituirea Statului Cetăţii Vaticanului. Deposedat de Statul său de către Revoluţia franceză şi imperiul lui Napoleon, papa îl redobândeşte la Congresul de la Viena în centrul a ceea ce va deveni Italia, cu o populaţie de 1.124.688 de locuitori, în 1859. Bază teritorială neîndoielnic necesară în timpul său pentru afirmarea fără discuţie a unei autorităţi independente, fie ea spirituală, acest Stat era, pentru urmaşul lui Petru, şi sursa unor preocupări cât se poate de temporale. Deja Grigore al VII-lea, la înscăunarea sa în 1073, putea să se întrebe în mod legitim dacă „a fi papă în momentul acesta înseamnă a fi un păstor spiritual sau un principe temporal".

Din 1859 până în 1870, unitatea politică a Italiei în devenire smulge treptat papei teritoriile din Romagna, Marche, Umbria şi Latium. Roma cade la rândul ei la 20 septembrie 1870. Pius al IX-lea respinge legea garanţiilor pe care i-o oferea noul rege al Italiei la 13 mai 1871. Papalitatea ar fi primit împreună cu palatele din Vatican şi din Lateran, vilele de la *Castel Gandolfo*, şi o rentă incesibilă, ireductibilă şi inalienabilă, înscrisă în marea Carte a datoriei publice. Să nu se indignăm prea repede văzându-l pe papa de atunci respingând această lege unilaterală şi excomunicându-i pe toţi cei care au înfăptuit invadarea, uzurparea şi ocuparea domeniului pontifical. Un protestant, Guizot[4], îi declara lui Cavour[5]: „Unirea puterii spirituale şi a

[4] Francois Guizot (1787–1874), om de stat şi istoric francez.

[5] Camillo Benso, conte de Cavour (1810–1861), om de stat piemontez, principalul artizan al realizării unităţii Italiei.

puterii temporale în papalitate [...] este o necesitate, o necesitate intimă şi continuă care cu adevărat a produs şi a menţinut acest fapt, prin tot felul de obstacole. [...] Posesiunile şi guvernarea i-au venit papalităţii ca o prelungire firească şi un sprijin necesar însemnatei sale situaţii religioase. [...] Ca suveran temporal, papa nu era de temut pentru nimeni, dar suveranitatea îi oferea o garanţie eficientă a independenţei şi autorităţii sale."

Pius al IX-lea nu voise să recunoască faptul împlinit al spolierii. Succesorii săi, Leon al XIII-lea, Pius al X-lea şi Benedict al XV-lea, s-au izolat în acelaşi refuz. Pentru mai multe generaţii, papa a devenit prizonierul din Vatican. Pius al XI-lea a pus capăt acestei situaţii, negociind cu Mussolini acordurile de la Lateran. Preocuparea sa exclusivă a fost garantarea suveranităţii incontestabile a Sfântului Scaun, pe plan internaţional. Pentru aceasta, s-a mulţumit cu minimul necesar, renunţând chiar spontan, la câteva ore de la semnarea tratatului, la 11 februarie 1929, la unele porţiuni de teren incluse de negociatori în teritoriul noului Stat: 44 ha, care ar încăpea uşor în Bois de Boulogne... După cum a comentat acest lucru în aceeaşi zi, în faţa parohilor din Roma, papa nu mai avea, cu propriul consimţământ, decât „porţiunea de teritoriu suficientă ca suport al suveranităţii, acea porţiune de teritoriu fără de care nu ar putea subzista, pentru că n-ar avea unde să se plaseze."

VI. De la Vatican la Manhattan. Paul al VI-lea şi Ioan Paul al II-lea la ONU

Aşadar, după un ocol de mai bine de un mileniu, episcopul Romei era readus la umilinţa începuturilor sale.

După ce elementele contingente pe care circumstanţele istorice i le asociaseră de-a lungul veacurilor au fost eliminate, funcţia lui Petru regăseşte dimensiunea autentic spirituală şi evanghelică, care o face să dea mărturie înaintea popoarelor, fără a-şi atrage vreo suspiciune.

În acest spirit trebuie privită intervenţia lui Paul al VI-lea în faţa Adunării Generale a Naţiunilor Unite de la New York, la 4 octombrie 1965. Vorbind despre această „minusculă şi cvasisimbolică suveranitate temporală", el vedea în aceasta minimul necesar Sfântului Scaun pentru a fi liber să-şi exercite misiunea spirituală şi să-i asigure pe cei care tratează cu el că este independent de orice suveranitate a acestei lumi. „Nu avem să vă cerem nimic, a adăugat el, decât libertatea de a vă sluji, în ceea ce ţine de competenţa noastră, cu dezinteres, smerenie şi iubire."

A doua zi după discursul la ONU, un observator pătrunzător, Pierre-Henri Simon, nota cu competenţă: „Dacă papa ar fi fost încă un suveran temporal, o intervenţie ca cea din 4 octombrie 1965 ar fi căpătat o semnificaţie greu de tolerat pentru necatolici; procesul istoric care părea să-i ia pontificatului roman puterea sa politică, limitându-i suveranitatea la minuscula Cetate a Vaticanului, în fapt, i-a asigurat o independenţă şi, aş spune, o transcendenţă de situaţie care a făcut să-i crească nemăsurat puterea spirituală. Îi permite să vorbească în numele unor principii morale fără să-şi atragă nici o bănuială că apără alte interese decât cele ce privesc misiunea morală a Bisericii. Şi tocmai ceea ce a fost frumos şi solid în discursul lui Paul al VI-lea şi ceea ce a fost înţeles de toate popoarele este faptul că el s-a plasat la nivelul unui umanism universal, punând în el fermentul creştin, dar vorbindu-le oamenilor din timpul său pe limba speranţei şi angoasei lor. Apelul patetic la pace,

condamnarea repetată a naţionalismului şi violenţei aveau, fără îndoială, intenţii şi incidenţe politice, dar în sensul în care politica poate şi trebuie să fie dirijată de incitaţiile conştiinţei morale. În faţa ameninţărilor care apasă asupra omenirii, şeful Bisericii spunea ceea ce, în deciziile şefilor de state, trebuie să fie proiecţia temporală a învăţăturii lui Hristos. El definea o politică creştină care converge într-o politică de înţelepciune şi de raţiune firească" (*Choisir, Geneva, noiembrie 1965*, p. 33).

Pe urmele lui Paul al VI-lea, Ioan Paul al II-lea a plecat, la 2 octombrie 1979, ca să ducă acelaşi mesaj reprezentanţilor a 152 de naţiuni, reuniţi în palatul de sticlă de la New York: „Spiritul războinic apare acolo unde sunt violate drepturile inalienabile ale omului." Un autentic cruciat al drepturilor omului, papa, sosit de la Auschwitz, a pronunţat de la tribuna Naţiunilor Unite o pledoarie impresionantă în favoarea omului, a oricărui om şi a tuturor oamenilor, cu dimensiunea lor religioasă, care este parte integrantă a condiţiei umane. Ioan Paul al II-lea era conştient însă de situaţia de pluralism fărâmiţat ce caracterizează epoca noastră şi îi dezbină pe oameni astăzi. Şi i-a implorat pe toţi oamenii de bunăvoinţă să-şi unească eforturile indiferent de convingerile lor: „Confruntarea între concepţia religioasă despre lume şi concepţia agnostică sau chiar ateistă, care este unul dintre semnele acestui timp, ar putea păstra dimensiuni umane, leale şi pline de respect, fără a încălca drepturile esenţiale ale conştiinţei nici unui om care trăieşte pe pământ."

Iată-ne deodată atât de departe de Constantin cât şi de Carol cel Mare, de Canosssa cât şi de Anagni, de Garibaldi cât şi de Mussolini; iată-ne aduşi înapoi la Petru, pescarul din Galileea, sosit de la Ierusalim la Roma ca să dea mărturie, în inima Imperiului, despre iubirea de oameni a lui

Hristos. Aceasta este adevărata măreţie a papilor în istorie, nicidecum aparatul puterii, ci convingerea credinţei, care este speranţa de iubire. „Nu este vorba numai de drepturi, ci mai ales, şi înainte de toate, de iubire": Acesta este apelul emoţionant al lui Ioan Paul al II-lea în fosta sa dieceză, la Auschwitz, loc pus în slujba urii şi a exterminării: „Vorbesc nu numai pentru cele patru milioane de victime din acest lagăr imens, ci vorbesc în numele tuturor celor ale căror drepturi sunt nerecunoscute şi violate în lume. Vorbesc, căci mă obligă adevărul, aşa cum vă obligă pe voi, aşa cum ne obligă pe toţi adevărul despre om."

„Omul nu poate trăi fără iubire", va spune el în prima enciclică, *Redemptor Hominis*, adresată, ca şi *Pacem in terris* a lui Ioan al XXIII-lea şi *Populorum Progressio* a lui Paul al VI-lea, tuturor oamenilor de bunăcredinţă. Urmaşul lui Petru, vicarul lui Hristos în aceste ultime decenii ale unui mileniu marcat de sfâşierea urii fratricide, omul cu mâinile goale, el proclamă necontenit vestea cea bună a Evangheliei: toţi oamenii sunt fraţi, şi Dumnezeu, care este Tatăl lor, îi cheamă să trăiască acest mesaj de iubire şi pace.

Reîntors la New York la 5 octombrie 1995, Ioan Paul al II-lea subliniază, în faţa celei de a cincizecea Adunări Generale a ONU, drepturile naţiunilor înrădăcinate în culturile umanităţii, al căror centru îl constituie apropierea de cel mai mare dintre mistere, misterul lui Dumnezeu. El îl cheamă pe fiecare la riscul libertăţii ca măsură a demnităţii şi a măreţiei omului, a cărui persoană este purtătoarea unui mister care îl transcede. El cheamă pe toţi oamenii, în respectul diferenţelor dintre ei, să construiască dincolo de teamă civilizaţia iubirii în speranţă, care, pentru creştini, se întemeiază în Iisus Hristos.

Eliberat de legăturile sale temporale, care îl înlănţuiseră cu toată puterea, cuvântul papei răsună de acum înainte liber în istorie.

Capitolul III

PAPA ÎN BISERICĂ

I. Episcopul Romei, cel dintâi dintre episcopi

Vicar al lui Hristos, papa are misiunea, ca şi Petru şi pe urmele lui, să-şi întărească fraţii în credinţă. Aşa cum Petru este cel dintâi dintre cei doisprezece apostoli, papa este capul Colegiului episcopilor, care a urmat colegiului apostolilor. Relaţia dintre Petru şi cei Doisprezece din Evanghelie se continuă în Biserică între papă şi episcopi.

Succesorul lui Petru este papă în calitate de episcop al Romei. „Datorită acestui fapt el nu se află în afara Colegiului episcopilor, ci înlăuntrul lui, deşi ca şef şi învestit cu toate drepturile întâietăţii. Diferenţa dintre el şi episcopi nu se bazează deci pe o altă relaţie cu apostolatul, ci pe cea a misiunii asumate: urmându-i apostolului Petru, papa primeşte misiunea lui Petru, slujirea hărăzită Bisericii universale. Papa nu este episcopul unei comunităţi anume, în mod secundar, într-o manieră stânjenitoare şi pe deasupra misiunii sale universale, ci numai în virtutea calităţii sale de Cap al unei Biserici poate să fie episcop, astfel încât toate celelalte Biserici să fie obligate să se orienteze spre aceasta, unică, a Romei." (card. J. Ratzinger).

Astăzi, apelativul de papă este rezervat urmaşului lui Petru. Nu era aşa şi în primele secole. Acest titlu de onoare, care înseamnă părinte, era dat de Biserică, până

în secolul al VII-lea, tuturor episcopilor. Din secolul al VI-lea începe să fie rezervat episcopului Romei, ca şi apelativul de vicar al lui Hristos şi de suveran pontif. În timp ce sensul cuvintelor se preciza, identificându-se cu o funcţie, aceasta îşi găsea plinătatea istorică în modul în care urmaşii lui Petru şi-o asumau, cu consimţământul Bisericii. „În fapt, nu întâlnim nicăieri, în afară de Biserică, un exemplu de structură atât de complexă pentru conducerea unei societăţi" (mons. Philips, *Commentaire de la constitution dogmatique* „Lumen Gentium" — *Comentariu asupra constituţiei dogmatice* „Lumen Gentium").

II. Dezvoltarea continuităţii, după Newman[6]

De la Sfântul Petru la Ioan Paul al II-lea, se afirmă continuitatea celei mai vechi instituţii din lume. Pentru cei un miliard de catolici din întreaga lume, cuvintele lui Hristos adresate lui Petru în Evanghelie se aplică incontestabil tuturor urmaşilor lui — aceasta este însă o piatră de poticnire între catolici şi fraţii lor despărţiţi, ceilalţi creştini. Figura istorică a pescarului din Galileea nu a încetat să se înalţe urmând, ca să zicem aşa, o traiectorie care nu se termină o dată cu existenţa sa temporală. Este problema dezvoltării continuităţii, tratată magistral de Newman în secolul trecut[7] şi ale cărei concluzii l-au condus de la anglicanism la catolicism. Înţelegerea Scripturii nu este plenară decât în tradiţia vie a Bisericii. Aceasta manifestă o continuitate impresionantă în explicitarea trăită a ceea ce ne spune

[6] John Henry Newman (1801–1890), cardinal şi teolog englez.

[7] Este vorba despre lucrarea „Eseu asupra dezvoltării doctrinei creştine" (1945).

Hristos în Evanghelie despre primatul lui Petru, al cărui moştenitor este Biserica Romei. De bună seamă, ar fi zadarnic să căutăm în Scriptură justificarea amănunţită a exercitării actuale a primatului pontifical. Dar nu este drept, de aceea, să nu-i recunoaştem premisele, conform criteriilor de dezvoltare omogenă formulate de Newman: prezervarea tipului, continuitatea principiilor, putere de asimilare, consecvenţă logică, anticiparea viitorului, acţiunea conservatoare a trecutului, vigoare durabilă.

De-a lungul secolelor unei istorii zbuciumate, la Roma, conştiinţa de a fi capul, *caput*, se afirmă în convingerea de a întrupa adevărata credinţă. După Constantin, papii vor avea nevoie de o mare putere sufletească pentru a rezista presiunilor imperiale care înţeleg să se amestece în conducerea Bisericii, la nevoie, prin forţă. Împăratul Constanţiu îl exilează pe papa Liberius, Constans al II-lea îl deportează pe Sfântul Martin la Kerson. Papa Gelasius declară cu mândrie împăratului Anastasios: „Credinţa Scaunului apostolic nu ar putea suporta contactul cu nici o eroare."

Aceasta nu este o pretenţie trufaşă şi izolată, ci o convingere împărtăşită solidar de episcopatul catolic. Este de ajuns să citim faimoasa declaraţie din 519 semnată de patriarhul Constantinopolului şi de împărat, de episcopii din Orient şi cei din Occident: „Vrem să urmăm întru totul comuniunea cu Scaunul apostolic, unde se află întreaga şi adevărata temeinicie a credinţei creştine, unde credinţa s-a păstrat întotdeauna neatinsă." Acest document este semnat de 250 episcopi, în timp ce mai multe concilii îl înregistrează cu entuziasm. Fénelon[8] însuşi îl va opune jansenişti lor. Frazele principale ale documentului vor fi

[8] Francois de Salignac de la Mothe-Fénelon (1651–1715), prelat şi scriitor francez, cunoscut mai ales prin „Aventurile lui Telemac".

inserate în decretul despre primat al primului Conciliu din Vatican. În ceea ce mons. Batiffol a numit *epifania primatului roman*, este frapant să-i vezi pe înşişi episcopii care sunt în dezacord cu Sfântul Scaun recunoscându-i autoritatea, în convingerea că tot ceea ce îl şubrezeşte, în loc să-i întărească, îi clatină la rândul lor. „Una din legile noastre sinodale — scrie Sfântul Avitus, episcop de Viena — este ca, în lucrurile care privesc situaţia Bisericii, dacă se iveşte vreo îndoială, să cerem ajutor de la marele episcop al Bisericii romane, aşa cum mădularele se supun capului."

Chiar dacă episcopul Romei a rezolvat neînţelegerea pe care a avut-o cu Cezar de Arles în favoarea acestuia, în anul 500, Sfântul Avitus nu şovăie să scrie câteva luni mai târziu faţă de criticile aprige ale unor episcopi italieni împotriva primatului roman: „Vă scriu din împuternicirea pe care am primit-o din partea tuturor fraţilor mei din Galia. Suntem îngrijoraţi în legătură cu problema Bisericii romane. Şi nu trebuie să ne gândim doar la ceea ce se întâmplă la Roma. Într-adevăr, dacă vreun episcop tocmai a greşit, există o modalitate de remediu: dar dacă episcopul Romei este pus în discuţie, dacă Scaunul lui este zdruncinat, atunci nu un episcop, ci întregul episcopat se clatină. Ştiţi foarte bine prin ce furtuni navigăm pe barca credinţei. Aşadar, dacă vedeţi ca şi noi pericolele care o ameninţă, trebuie să vă străduiţi degrabă să-l apăraţi pe cel care conduce barca; altminteri, care va fi soarta noastră, dacă navigatorii sunt lipsiţi de comandantul lor?" (citat de Henri de Lubac în *Les Églises particuliéres dans l'Église universelle — Bisericile locale în Biserica universală*, Aubier, 1971, p. 110–123).

O continuitate uimitoare se afirmă în istorie, în ciuda atâtor furtuni şi vicisitudini: după însăşi mărturia episcopului Romei, papalitatea este păstrătoarea autorizată a

credinţei. Face acest lucru luptând împotriva ereziilor, organizând activitatea misionară, apărând de asemenea autoritatea Scaunului lui Petru împotriva încercărilor de încălcare a autorităţii sale spirituale. Ciprian, cel mai roman dintre episcopii din Africa, se opune papei Ştefan. Cu toate acestea, el scrie „Cum poate pretinde că face parte din Biserică cel care părăseşte Catedra lui Petru, pe care se întemeiază Biserica?"

Ar fi o greşeală să se pună în opoziţie pe de o parte exaltarea primatului roman şi de cealaltă parte, proclamarea autorităţii episcopale şi conciliare. Teza episcopală este lipsită de sens fără afirmarea complementară a primatului roman. Papa intervine uneori în guvernarea Bisericilor şi în privinţa credinţei şi în privinţa moravurilor al căror păstrător este în primul rând el. El nu se substituie din acest motiv conducerii ordinare a păstorilor legitim instituiţi, sub ameninţarea, în caz contrar, de a se vedea rechemat cu energie la ordine. Un exemplu îl constituie problema divorţului lui Lothar al II-lea. Papa Nicolae I, după ce a casat sentinţele de aprobare date abuziv de episcopi, i-a destituit pe arhiepiscopii de Trier şi Köln. Episcopatul se va afirma totuşi în prerogativele şi autoritatea sa morală faţă de ceea ce îi apare ca încălcare din partea papalităţii. Astfel, Arhiepiscopul de Reims, Hinkmar, nu se teme să se adreseze, în 870, cu hotărâre lui Adrian al II-lea, care îi cerea să-l excomunice pe Carol cel Pleşuv: „Aveţi grijă, preacucernice seniore şi părinte, potrivit prerogativei Scaunului vostru, să nu trimiteţi astfel de sugestii, de unde poate să se işte un mare scandal între autoritatea episcopală şi puterea regală, între Biserică şi Stat." Cu toate acestea, acelaşi arhiepiscop îl preamăreşte pe episcopul Romei astfel: „Pontiful Scaunului apostolic este patriarhul patriarhilor şi primatul

tuturor provinciilor, părintele părinţilor, papa celui dintâi şi al celui mai înalt Scaun şi al Bisericii universale."

Aceeaşi convingere însufleţeşte Bisericile din Orient. În ochii celor din Orient, episcopul Romei apare drept garantul unităţii întregii Biserici şi sprijinul indispensabil al celorlalţi episcopi. Am spune astăzi că papalitatea, departe de a dăuna autorităţii episcopale, este, dimpotrivă, cel mai bun suport al ei. Părintele Le Gouillou citează importante mărturii date în timpul primului mileniu (*La place du pape dans l'Église d'aujourd'hui — Locul papei în Biserica de astăzi*, în *Caietele* „Lumen Gentium", n. 11). Astfel, Teodoret din Cir, în secolul al V-lea, scria: „Sfântul Scaun deţine înalta conducere — *hegemonia* — a Bisericilor răspândite în lumea întreagă, din mai multe motive, dintre care cel mai de seamă este că nu a fost niciodată contaminat de nici o erezie şi că nimeni care a cugetat lucruri contrare credinţei nu s-a aşezat pe el, ci a păstrat neatins harul apostolic." Istoricul Socrate nota în secolul al VII-lea: „Regula eclezială porunceşte să nu se decidă nimic ca definitiv — *kanonizein* — fără asentimentul episcopului Romei." Iar istoricul Sozimene scria, în aceeaşi perioadă: „Există o lege eclezială care declară lipsit de valabilitate ceea ce se face fără asentimentul episcopului romanilor." Sofron din Ierusalim numea Roma candelabrul tuturor Bisericilor iar Maxim Mărturisitorul declara: „Toate Bisericile creştine de pretutindeni au socotit şi socotesc marea Biserică a Romei ca unică bază şi temelie pentru că, după făgăduinţele Mântuitorului, porţile iadului nu au învins-o niciodată."

Viaţa Bisericii nu rezultă din judecăţi raţionale pornind de la premise dogmatice. Misterul ei se dezvăluie treptat în hăţişul unei istorii împovărate de oameni, dar animate de Duhul Sfânt. În această istorie, Petru şi urmaşii săi

ocupă un loc *singular* — fără să fie, prin aceasta *deosebit*. Există mereu tentaţia de a-l opune pe papă episcopilor, şi pe Petru apostolilor. Aceasta înseamnă a uita că Petru este înainte de toate un apostol, şi papa un episcop. Petru nu este, în Evanghelie, un superapostol, şi papa nu este, în Biserică, un superepiscop, ci primul între ei, *primus inter pares*. Petru este apostolul în care se află reunit tot ceea ce este deţinut în comun de întregul colegiu al apostolilor.

III. Fenomenul conciliar, de la Ierusalim la Vatican II: cele 21 de concilii

De la Ierusalim la Vatican II, fenomenul conciliar este, în Biserică, o ilustrare pe cât de impresionantă pe atât de contrastantă a acestei convingeri de credinţă bazate pe Scriptură şi trăite de-a lungul conflictelor unei tradiţii bimilenare. Ca oameni ai Bisericii, papa şi episcopii nu sunt, prin aceasta, mai puţin oameni şi istoria care îi vede împotrivindu-se unii altora, începând cu cei dintâi, Petru şi Pavel, răstoarnă toate imaginile noastre pioase. Când Biserica primară s-a deschis larg păgânilor, s-a luat hotărârea să nu se impună povara iudaismului celor convertiţi de la păgânism. Dar, ca să nu-i nemulţumească pe evreii din anturajul său şi a lui Iacob, Petru continuă ca mai înainte. Atunci, Pavel intervine energic, acuzându-l de duplicitate: „L-am mustrat pe Petru, pentru că nu urma calea cea dreaptă." Şi Biserica ce se năştea i-a dat dreptate lui Pavel împotriva lui Petru, primul papă. Acest fapt important a dat întotdeauna de gândit în Biserică, chiar pe timpul apogeului puterii pontificale. Papa nu este mai presus de Biserică. El nu exercită o putere de dominare, ci de comuniune în Duhul Sfânt. Primul conciliu din Ierusalim a

ilustrat proeminent această situaţie deosebită atunci când a fost vorba să se stabilească ce să se pretindă celor convertiţi care nu proveneau dintre evrei şi când au existat păreri diferite care se înfruntau cu putere. Nu a avut loc o confruntare între Petru şi ceilalţi apostoli şi cu atât mai puţin un dictat al primului împotriva celorlalţi. Şi unii şi alţii au declarat, toţi împreună: „Duhul Sfânt şi noi înşine am hotărât." Aceasta a fost hotărârea conciliului, reglând experienţele contradictorii ale Bisericilor, în lumina cuvântului lui Dumnezeu interpretat de apostolii şi bătrânii reuniţi, în Duhul Sfânt, în jurul lui Petru.

De la Ierusalim la Vatican II, fenomenul conciliar n-a încetat să verifice această experienţă conducătoare. După ce responsabilii Bisericii au vorbit, după ce s-au ascultat reciproc în caritate, după ce hotărârea lor s-a maturizat în rugăciune, comuniunea Bisericii se manifestă prin adeziunea lor unanimă la ceea ce ar putea părea un compromis, dar nu este totuşi o compromitere. Căci conciliul nu este nici o conferinţă interconfesională, nici un parlament, nici o adunare constituantă, nici un congres internaţional, ci totalitatea episcopilor uniţi cu episcopul Romei, ei fiind urmaşii colegiului apostolilor, aşa cum l-a voit şi instituit Hristos, cu Petru în fruntea lui.

După conciliul iniţial de la Ierusalim, se numără douăzeci şi unu de concilii, în decursul a douăzeci de secole de istorie, îmbinând secvenţele alăturate şi perioadele lungi, dar prezentându-se îndeobşte ca nişte locuri închise unde participanţii se înfruntă cu putere, adesea cu patimă, uneori cu violenţă. Hotărârile lor se înscriu într-o dezvoltare omogenă care asumă ce a fost mai bun în trecut, reactivată neîncetat şi deschisă către diferenţele legitime sudate în comuniunea eclezială trăită în jurul urmaşului lui Petru. Primele opt concilii s-au ţinut în Orient.

Ele îşi promulgă decretele cristologice în limba greacă: Niceea (325), Constantinopol (381), Efes (431), Calcedon (451), Constantinopol II şi III (553 şi 680), Niceea II (787) şi Constantinopol IV (869). Balansierul oscilează acum dinspre Orient spre Occident, şi următoarele patru concilii se ţin în palatul pontifical din Lateran, în 1123, 1139, 1179 şi 1215. Urmează apoi Lyon I şi II (1245 şi 1274), Viena (1311–1312), Konstanz (1414–1418), Ferrara–Florenţa (1438–1445), Lateran V (1512–1517), Conciliul din Trento se lungeşte de la 1545 la 1563. Vatican I se opreşte brusc, o dată cu războiul din 1870. Vatican II ţine patru sesiuni, succesiv în toamna anilor 1962–1965.

Succesiunea acestor concilii este surprinzătoare, aparent capricioasă şi adesea tumultuoasă. Diversitatea lor este mare, inclusiv în ce priveşte locul deţinut de episcopul Romei.

La primele opt concilii reunite în Orient prezenţa romană este foarte slabă. Poate să se rezume chiar la o delegaţie nominală, ca, de exemplu, Ciril din Alexandria, la Efes. Conciliile Evului Mediu sunt concilii ale Occidentului, iar marile concilii ale epocii moderne, concilii ale Bisericii romane.

Primul conciliu a fost convocat la Niceea, în 325, de Constantin. Este cunoscut rolul avut de un alt împărat, Carol Quintul, un mileniu mai târziu, care a pretins să se ţină conciliul propus de Paul al III-lea pe teritoriul Imperiului, la Trento, loc incomod şi lipsit de bibliotecă. În faţa acestui nou cezaro-papism, în plin secol al XVI-lea, Paul al III-lea, apoi Iuliu al III-lea şi Paul al IV-lea au trebuit să facă manevre abile. În această apăsare a unei istorii întrupate, conciliul, într-un moment de criză, marchează o etapă, autentificată de episcopul Romei, în exprimarea credinţei vii a Bisericii. Vatican I o defineşte astfel: „Duhul

Sfânt nu a fost promis urmaşilor lui Petru pentru a face cunoscută, prin asistenţa Lui, o nouă învăţătură, ci pentru ca, ajutaţi de El, [...] să expună cu fidelitate revelaţia transmisă de apostoli, adică tezaurul credinţei." (Constituţia dogmatică *Pastor Aeternus*, cap. IV).

Astfel, fără să se repete şi fără să se contrazică, treptat, conciliile au luminat misterul lui Petru în Biserica lui Hristos care, de la Konstanz până la Vatican II, şi-a aprofundat continuu structurile sale organice. La Konstanz (1414–1418), conciliul trebuia să înfrunte o situaţie dramatică: trei papi rivali. În acest *imbroglio*, este uşor de înţeles afirmarea unei teologii conciliariste, aşa cum o atestă Gerson[9] în predica din 23 martie 1415: „Biserica, sau conciliul care o reprezintă, este regula pe care ne-a lăsat-o Hristos, şi se găseşte ea însăşi sub călăuzirea Duhului Sfânt; astfel încât fiecare om, chiar dacă ar fi de rang papal, trebuie să asculte de el şi să i se supună." (citat de J. Leclerc, în *La pape ou le concile — Papa sau conciliul*, Ed. Du Châlet, 1973, p. 73).

Acest principiu pentru un timp de criză era, evident, de neacceptat. Gerson însuşi recunoaşte acest lucru în predicile sale de la Konstanz: „Papa posedă plinătatea puterii încredinţate de Hristos lui Petru şi urmaşilor lui."(ibid., p. 100). Se punea problema raportului dintre papă şi Biserică. Se poate exercita această putere plasând, ca să spunem aşa, pe papă în afara Bisericii sau mai presus de ea? Duhul Sfânt nu acţionează în Biserică? Nu trebuie să existe între papă şi Biserică o relaţie care să menţină locul cu totul special al episcopului Romei, fără să facă din aceasta un principiu extrinsec? Conform unei legi

[9] Jean Charlier, numit de Gerson (1363–1429), teolog francez, predicator, a jucat un rol important în deznodământul Marii Schisme a Occidentului (1378–1417).

constante a istoriei Bisericii, practica va clarifica declaraţiile conciliare nesatisfăcătoare de la Konstanz şi ne va conduce, printr-o aprofundare rodnică, de la Vatican I la Vatican II.

IV. Vatican I sau definirea infailibilităţii papale

La 8 decembrie 1864, Pius al IX-lea publică, împreună cu enciclica *Quanta Cura* împotriva erorilor timpului, faimosul *Syllabus* care a apărut drept condamnarea fără apel a lumii moderne. S-au auzit multe proteste, în special printre catolicii liberali, în timp ce Dupanloup[10], cu distincţia sa fină între teză şi ipoteză, propunea o exegeză eliberatoare. Oricum, întrebarea fusese pusă: este papa infailibil sau nu? Reunit de Pius al IX-lea, primul conciliu din Vatican, despre care s-a crezut mult timp că va fi ultimul, a hotărât prin constituţia apostolică *Pastor Aeternus* din 18 iulie 1870:

„Dacă cineva spune că preafericitul Petru are urmaşi în primatul său asupra Bisericii universale nu prin instituirea de către Hristos sau prin drept divin sau că pontiful roman nu este urmaşul preafericitului Petru în acest primat să fie anatemizat.

Dacă cineva spune că pontiful roman nu are decât funcţie de control sau de dirijare şi nu o putere deplină şi suverană de jurisdicţie asupra întregii Biserici nu numai în chestiunile care privesc credinţa şi moravurile, ci şi în

[10] Félix Dupanloup (1802–1878), episcop francez. Propune o interpretare moderată a celor 80 de condamnări a erorilor contemporane din *Syllabus*-ul papei Pius al IX-lea.

chestiunile care privesc disciplina şi cârmuirea Bisericii răspândite pe întregul pământ; sau că nu are decât o parte mai însemnată şi nu deplinătatea totală a acestei puteri supreme; sau că puterea lui nu este ordinară nici imediată asupra tuturor şi a fiecărei Biserici ca şi asupra tuturor şi a fiecăruia dintre păstori şi credincioşi să fie anatemizat. [...]

Pontiful roman, atunci când vorbeşte *ex cathedra*, adică atunci când, îndeplinindu-şi îndatorirea de păstor şi de învăţător al tuturor creştinilor, hotărăşte, în virtutea supremei sale autorităţi apostolice, ca o învăţătură în materie de credinţă sau de morală trebuie să fie admisă de întreaga Biserică, se bucură, prin sprijinul divin făgăduit lui în persoana Sfântului Petru, de infailibilitatea cu care divinul Mântuitor a dorit ca Biserica lui să fie înzestrată, atunci când ea defineşte doctrina în materie de credinţă sau de morală. În consecinţă, aceste definiţii ale pontifului roman sunt, prin ele însele şi nu în virtutea consimţământului Bisericii, ireformabile.

Dacă cineva, ferească Dumnezeu, ar avea aroganţa să conteste definiţia noastră, să fie anatemizat."

Iată o proscriere cât se poate de clară şi totală a conciliarismului de la Konstanz. Primatul papei este total şi absolut asupra tuturor şi a fiecăruia dintre episcopi. Iar conciliul care îi reuneşte nu are autoritate decât dacă este convocat, prezidat şi aprobat de el. Înseamnă aceasta oare că episcopii, ajunşi atât de dependenţi de papă, să fie, ca şi prefecţii delegaţi, vicarii unui papă care ar fi unicul şi universalul episcop? În ianuarie 1875, respingând acuzaţiile lui Bismarck, episcopatul german declară cu precizie fermă: „Papa este episcopul Romei şi nu al altei dieceze sau al altui oraş. [...] Dar, în calitatea sa de episcop al Romei, el este în acelaşi timp papă, adică păstorul şi şeful suprem al Bisericii universale, şef al tuturor

episcopilor şi al tuturor credincioşilor." Această declaraţie fără echivoc, aprobată de îndată de Pius al IX-lea, va intra în clasicul *Enchiridion Symbolorum* al lui Denzinger şi Schönmetzer (ed. a XXXII-a, nr. 3112–3117).

V. Vatican II sau afirmarea colegialităţii episcopale

Nu este mai puţin adevărat că, asociată cu o centralizare romană constantă, proclamarea infailibilităţii papale din 1870 tindea să încline echilibrul de partea papalităţii, în detrimentul episcopilor. Conciliul Vatican II, convocat de Ioan al XXIII-lea, a avut misiunea de a-l restabili, prin constituţia dogmatică *Lumen Gentium*, din 21 noiembrie 1964. Capitolul III al constituţiei, despre ierarhia Bisericii, se prezintă explicit drept completare a Conciliului Vatican I, a cărui învăţătură despre primatul şi infailibilitatea papei o reafirmă.

„Precum, din hotărârea Domnului, Sfântul Petru şi ceilalţi apostoli au format un singur colegiu apostolic, în acelaşi fel sunt uniţi între ei pontiful roman, urmaşul lui Petru, şi episcopii, urmaşii apostolilor. [...] Colegiul sau corpul episcopal nu are însă autoritate decât împreună cu pontiful roman, urmaşul lui Petru, în calitate de Cap, care păstrează integral primatul asupra tuturor, atât păstori cât şi credincioşi. Căci pontiful roman, în virtutea misiunii sale de vicar al lui Hristos şi păstor al întregii Biserici, are în Biserică puterea deplină, supremă şi universală, pe care o poate exercita totdeauna în mod liber. Ordinul episcopilor, care succede, în magisteriu şi în conducerea pastorală, colegiului apostolilor, sau mai exact, în care corpul apostolic se perpetuează neîntrerupt, este, de asemenea,

împreună cu Capul său, pontiful roman, şi niciodată fără acest Cap, subiectul supremei şi deplinei puteri asupra întregii Biserici, putere care nu poate fi exercitată decât cu consimţământul pontifului roman. [...] Puterea supremă asupra întregii Biserici, de care se bucură acest colegiu, este exercitată solemn în conciliul ecumenic. Nu poate exista conciliu ecumenic dacă nu este confirmat ca atare sau cel puţin acceptat de urmaşul lui Petru; şi este o prerogativă a pontifului roman de a convoca aceste concilii, de a le prezida şi a le confirma. [...]

Pontiful roman, Capul colegiului episcopilor, se bucură de infailibilitate în virtutea funcţiei sale, atunci când, în calitate de păstor şi învăţător suprem al tuturor credincioşilor, care întăreşte în credinţă pe fraţii săi, proclamă printr-un act definitiv o învăţătură privind credinţa sau moravurile. [...] Atunci pontiful roman nu se pronunţă ca persoană particulară, ci expune şi apără învăţătura credinţei catolice ca învăţător suprem al Bisericii universale, învăţător în care rezidă într-un mod deosebit carisma infailibilităţii Bisericii înseşi. Infailibilitatea promisă Bisericii rezidă şi în corpul episcopal atunci când exercită magisteriul suprem împreună cu urmaşul lui Petru. Aceste definiţii întâmpină întotdeauna asentimentul Bisericii datorită acţiunii aceluiaşi Duh Sfânt care păstrează şi face să progreseze în unitatea credinţei întreaga turmă a lui Hristos" (*Lumen Gentium*, cap. III, nr. 22–25).

Această lungă definiţie formează un tot foarte echilibrat, care nu poate să nu reflecte greutatea unei istorii zbuciumate. Învăţătura ei este clară: toate slujirile sunt, în Biserică, în slujba poporului lui Dumnezeu adunat în Iisus Hristos, de Duhul Sfânt. În această construcţie organică, papa este cheia de boltă, inseparabil de bolta pe care o formează episcopii: de acum înainte nu papa în concurenţă

cu episcopii, ci fiecare întărit de celălalt şi în mod reciproc, fiecare la locul lui voit de Hristos. Cu alte cuvinte, papa nu poate fi mai presus decât dacă este înlăuntru. Nici o formulă juridică nu va putea da seamă în mod adecvat despre acest adevăr de credinţă, trăit de Biserică de la începuturile sale.

Este edificator chiar modul în care a promulgat Paul al VI-lea hotărârile conciliului: „Toate cele stabilite în această constituţie dogmatică şi fiecare în parte au plăcut Părinţilor conciliari. Iar noi, cu puterea apostolică acordată nouă de Hristos, le aprobăm, împreună cu venerabilii Părinţi, în Duhul Sfânt, le decretăm şi le stabilim şi dispunem ca cele hotărâte astfel în conciliu să fie promulgate spre slava lui Dumnezeu."

Acesta este fenomenul conciliar care, de la Ierusalim la Vatican II, reuneşte pe episcopii urmaşi ai apostolilor în jurul urmaşului lui Petru, în Duhul Sfânt, în slujba Bisericii lui Hristos. Decretul *Christus Dominus* a precizat, la Vatican II, îndatorirea pastorală a episcopilor: „Această îndatorire episcopală, primită prin consacrarea episcopală, o exercită episcopii, părtaşi la grija pentru toate Bisericile, în comuniune cu supremul pontif şi sub autoritatea lui, în tot ceea ce ţine de magisteriu şi de cârmuire, uniţi cu toţii într-un colegiu sau corp pentru cele ce privesc întreaga Biserică a lui Dumnezeu."

„Dacă episcopatul — scria Möhler în cartea sa *Symbolique* (Simbolica), în secolul trecut — trebuie să formeze o reală unitate ca să-i unească pe credincioşi şi să înfăptuiască astfel marea viaţă comunitară aşa cum o cere Biserica catolică, atunci are nevoie el însuşi de un centru care, prin prezenţa sa activă, să adune şi să unească temeinic întreaga Biserică."

„Dumnezeule, care în providenţa ta ai voit să-ţi întemeiezi Biserica pe Sfântul Petru, mai-marele apostolilor,

priveşte cu îndurare la papa, pe care l-ai rânduit urmaş al lui Petru, şi dă-i harul să fie pentru poporul tău izvor şi temei vizibil al unităţii de credinţă şi al iubirii frăţeşti." (Liturghierul roman: rugăciune pentru liturghia celebrată la aniversarea alegerii papei).

Capitolul IV

ALEGEREA PAPEI. CONSISTORII ŞI CONCLAVE

Ca şi Biserica lui Iisus Hristos, papalitatea este întrupată. Urmaşul lui Petru nu este un acrolit căzut din cer, dintr-o mitică farfurie zburătoare. El este un fiu al timpului său, înainte de a fi părintele poporului său. De la începuturi, Biserica se prezintă ca un trup, cu mădulare având funcţii diferite, după cum o descrie Sfântul Pavel în epistolele sale pastorale. Capul acestui trup nu este papa, ci Hristos: papa este vicarul lui vizibil. Duhul Sfânt îi este suflet, iar scara lui de valori este sfinţenia. Bernanos[11] scria cu litere de foc: „Biserica noastră este Biserica sfinţilor. Ca să fie sfânt, care episcop nu şi-ar da inelul, mitra, cârja, care cardinal nu şi-ar da purpura, care pontif, sutana albă, camerierii, gărzile elveţiene şi toată puterea temporală (*Jeanne relapse et sainte — Ioana osândită pentru erezie şi sfântă*, Plon, 1934).

I. De la alegerea lui Petru de către Iisus până la alegerea papei

Alegerea succesivă a Patriarhului de Veneţia Albino Luciani ca succesor al lui Paul al VI-lea şi a Arhiepiscopului de Cracovia Karol Wojtyla după moartea lui Ioan Paul I, în toamna anului 1978, s-a derulat după o procedură pusă la punct treptat în cursul secolelor: conclavul, apărut târziu în

[11] Georges Barnanos (1889–1948), romancier, esesist, polemist francez. Romane: „Sub soarele Satanei", „Jurnalul unui preot de ţară".

istoria Bisericii. Nu este nevoie să reamintim că nu apostolii l-au ales pe Petru în fruntea lor. Hristos însuşi l-a ales: „Tu eşti Petru şi pe această piatră voi zidi Biserica Mea" (Matei 16,18).

Nici un text din Noul Testament nu conţine indicaţii privind alegerea urmaşului său. Biserica, în cursul veacurilor, a schimbat diverse variante de desemnare, tatonând, fiind mereu convinsă că procedurile omeneşti nu sunt decât un mijloc imperfect de a-l desemna pe cel ales să conducă Biserica lui Hristos. Istoria, care şovăie adesea, din lipsă de documente, nu poate cita nimic sigur înainte de mărturia precisă a Sfântului Ciprian. Într-o scrisoare *Ad Antonianum*, scrisă pe la sfârşitul lui 251, episcopul de Cartagina face elogiul Sfântului papă Cornelius. Împotriva partizanilor schismatici ai lui Novatian, el arată că alegerea aceluia a fost cât se poate de reglementară: „Cornelius a fost făcut episcop prin judecata lui Dumnezeu şi a lui Hristos, prin mărturia aproape a întregului cler, cu aprobarea poporului care era de faţă, asentimentul colegiului preoţilor bătrâni şi a oamenilor de vază, nefiind ales nimeni înaintea lui ca să ocupe Scaunul vacant prin moartea lui Fabian."

Aşadar, în această epocă, alegerea episcopului Romei de către cler şi de poporul creştin, cum era, de altfel, şi a celorlalţi episcopi, era o practică recunoscută în mod paşnic. Dar rolul papei este de aşa natură, şi influenţa lui în societate atât de însemnată, încât se constituie partide pentru impunerea candidatului propriu, ajungându-se chiar la încăierări. În secolul al IV-lea, este nevoie chiar de intervenţia armată a prefectului Romei, Praetextatus, pentru a asigura victoria papei Damasus asupra lui Ursicinus. Solicitată astfel, autoritatea imperială nu rezistă tentaţiei de a-şi impune ulterior propriul candidat. Unii papi îi cer chiar

să intervină pentru a supraveghea alegerea succesorului lor! Astfel, papa Bonifaciu, care face apel la împăratul Honorius, prin scrisoarea *Ecclesiae Meae* din 1 iulie 419, sau Simplicius care prezintă aceeaşi cerere, în 483, lui Odoacru. Câteva secole mai târziu, împăratul Ludovic cel Pios intervine la moartea lui Paschalis I, în 824. Şi mai rău, conflictul dintre papa Symmachus şi adversarul lui, cardinalul Laurent de Sainte-Praxide a fost supus arbitrajului lui Teodoric, rege al ostrogoţilor şi arian! Papalitatea cădea pe mâinile marilor familii. Lui Benedict al VIII-lea, din familia conţilor de Tusculum, îi urmează fratele său, Ioan al XIX-lea, în 1024. Acestuia din urmă îi urmează nepotul său, în vârstă de 12 ani, Benedict al IX-lea, în 1032. În 1055, împăratul numeşte ca papă pe episcopul de Eichstätt, Gebhard, care şi-a luat numele de Victor al II-lea.

O reacţie se impunea de urgenţă. Aceasta a venit o dată cu Nicolae al II-lea, înscăunat la *San Pietro* la 24 ianuarie 1059. Cu el, o cotitură avea loc în alegerea papei, al cărei regim juridic, după nenumărate schimbări de detaliu, se va impune cu trăinicie până în zilele noastre.

II. Decretul lui Nicolae al II-lea, „In Nomine Domini", din 1060

La numai câteva luni după alegerea sa, la 13 aprilie 1060, noul papă promulgă, în cadrul unui conciliu ţinut în bazilica pontificală din Lateran, bula *In Nomine Domini*. Acest decret marchează un moment important în istoria Bisericii: alegerea papei a fost retrasă de la laici şi a fost încredinţată Colegiului cardinalilor, cardinalii episcopi având dreptul preliminar de decizie. La al treilea conciliu din Lateran, prin constituţia *Licet de evitanda*, promulgată

de Alexandru al III-lea în 1179, alegerea papei este rezervată în exclusivitate Colegiului cardinalilor. De atunci, modalităţile de alegere a papei nu au încetat să se modifice. Dar principiul monopolului cardinalilor s-a confirmat definitiv. Singurele modificări importante au fost aduse de papa Paul al VI-lea care, printr-un *Motu Proprio*[12] intitulat *Ingravescentem Aetatem,* dat la 21 noiembrie 1970, fixează vârsta limită a cardinalilor care pot participa la alegerea papei la 80 de ani, iar numărul maxim al cardinalilor electori la 120. La 22 februarie 1996, Ioan Paul al II-lea a confirmat, cu câteva modificări, aceste dispoziţii, prin constituţia apostolică *Universi Dominici Gregis.*

III. Numirea cardinalilor în consistoriu

Cine sunt deci aceşti cardinali şi cum aleg ei pe papa? Papa este mai întâi episcopul Romei, această Biserică înveşmântată cu acea *potentior principalitas* de care vorbea deja Sfântul Irineu. În ea, nu se poate distinge o Biserică locală şi centrul Bisericii universale: ea este Scaunul lui Petru, *cathedra Petri*, care este Scaunul episcopal al Romei, şi de ea sunt ataşaţi din punct de vedere canonic cardinalii, aleşi liber de papă.

Ca şi titlul de papă, apelativul de cardinal nu era la început rezervat clerului roman. Adjectivul *cardinal* evocă ideea de stabilitate, prin legătura declarată faţă de o Biserică, la care un preot este încardinat. Astfel, în secolul al IX-lea, îi vedem la Paris pe preoţii cardinali asistându-l pe episcop la celebrările pontificale de la marile sărbători

[12] „Din proprie iniţiativă" şi nu pentru a răspunde unei solicitări: echivalentul unui decret.

liturgice. Doar treptat s-a trecut de la idea de încardinare la cea de preeminenţă. În secolul al VII-lea, la Roma, cardinalii se manifestă ca *proceres*, adică membrii cei mai importanţi ai clerului. Încetul cu încetul, titlul de cardinal a fost rezervat principalilor colaboratori ai papei, care constituie Curia romană. Este un fapt împlinit în 1567, când Pius al V-lea interzice folosirea termenului de cardinal în alte Biserici decât cea a Romei. Codul de drept canonic îi prezintă pe cardinali astfel: „Cardinalii sfintei Biserici romane constituie un Colegiu specific căruia îi revine să aleagă pe pontiful roman conform dreptului particular. Cardinalii îl asistă deopotrivă pe pontiful roman, acţionând colegial, când sunt convocaţi cu toţii împreună pentru a discuta probleme de mare importanţă, sau individual, şi anume prin diferitele funcţii pe care le îndeplinesc ajutându-l pe pontiful roman, mai ales în preocuparea de zi cu zi pentru Biserica întreagă" (canonul 349).

Cardinalii nu sunt de drept divin, ci sunt instituiţi eclezi-astic. Când alegerea papei le-a fost rezervată, acest privilegiu le-a dat un surplus considerabil de influenţă. De aceea, Conciliul din Trento, în a douăzeci şi patra sesiune, şi-a exprimat dorinţa să fie aleşi de către papa din toate naţiunile. Constituţia apostolică *Postquam verus* a lui Sixtus al V-lea, din 3 decembrie 1586, a fixat numărul lor la 70. Această dispoziţie, respectată cu scrupulozitate de succesorii lui, a fost trecută în legislaţia codificată a Bisericii, la canonul 231. Ca şi în alte probleme, Ioan al XXIII-lea, în maniera sa pragmatică, a schimbat practica, fără să modifice legea, şi a stabilit numărul cardinalilor la 90 în loc de 70. Paul al VI-lea a fixat, aşa cum am mai spus, la 80 de ani vârsta limită de participare la alegerea papei şi la 120 numărul cardinalilor electori. Răspundea astfel preocupării pentru un caracter reprezentativ mai

larg al corpului electoral, menţinându-l totodată la dimensiuni rezonabile.

Să judecăm acum în cifre. Din 41 de cardinali, în 1910, 31 erau italieni şi 9 din alte ţări europene. Deci unul singur nu era european. O jumătate de secol mai târziu, în 1963, din 82 de cardinali, 29 erau italieni, 26 din alte ţări europene, şi 27 neeuropeni. După cincisprezece ani, proporţia s-a inversat, prin alegerile internaţionale ferme făcute de Paul al VI-lea: 28 italieni, 30 din alte ţări europene şi 60 neeuropeni. Un prag istoric fusese trecut. Ioan al XXIII-lea lăsase, la moartea sa, un colegiu electoral cu 29 italieni din 82 electori. Paul al VI-lea lăsa 28 italieni din 114 electori. Pentru prima dată în istorie, majoritatea lor nu mai era din Europa, având loc o creştere spectaculoasă a Bisericilor din Lumea a treia, reprezentate de 45 cardinali, numărul italienilor rămânând neschimbat într-un colegiu considerabil mărit. Acest colegiu electoral lărgit i-a ales, după o lună, ca succesori pontificali, mai întâi pe Patriarhul de Veneţia, apoi pe Arhiepiscopul de Cracovia. Pregătită de Paul al VI-lea, avea loc astfel, fără ruptură, despărţirea de o tradiţie veche de mai bine de patru secole, prin alegerea unui papă neitalian. La data de 1 ianuarie 2001, Sacrul Colegiu cuprindea 183 cardinali — dintre care 159 numiţi de Ioan Paul al II-lea — din 68 de ţări, dintre care 134 electori. Dintre aceşti cardinali sub 80 de ani, electori în caz de conclav, 23 sunt italieni, 41 din alte ţări europene, adică 64 europeni şi 70 neeuropeni, dintre care 13 africani, 16 din America de Nord, 5 din America Centrală, 19 din America de Sud, 13 din Asia şi 4 din Oceania.

IV. Alegerea papei de către Sacrul Colegiu reunit în conclav

Departe de presiunile din afară şi la adăpost de ingerinţele seculare, cardinalii se reunesc în conclav. La origine, conclav înseamna *cum clave*, sub cheie. A fost inventat la Viterbo, în 1271. Şaptesprezece cardinali nu reuşeau să se înţeleagă în privinţa alegerii succesorului lui Clement al IV-lea. În faţa acestei lipse de înţelegere persistente, bunul popor creştin, nerăbdător, i-a încuiat şi i-a condamnat la pâine goală şi apă, ca să-i îndemne la mai multă înţelepciune. Metoda s-a dovedit excelentă. Noul ales, Grigore al X-lea, a ridicat-o la rangul de regulă. Se mai aplică şi astăzi, cu numeroase adaptări. A fost reconfirmată recent de constituţia apostolică, din 22 februarie 1996, a lui Ioan Paul al II-lea *Universi Dominici Gregis* despre vacanţa Scaunului apostolic şi alegerea pontifului roman.

Ioan Paul al II-lea confirmă permanenţa structurii esenţiale a conclavului în Cetatea Vaticanului. Alegerea are loc în Capela Sixtină. Sunt desfiinţate cele două forme, la drept vorbind, teoretice, de alegere prin aclamaţie, sau prin inspiraţie, şi prin compromis. Unica formă este de acum înainte votul secret.

Dreptul de a-l alege pe pontiful roman îl au numai cardinalii Sfintei Biserici romane, cu excepţia celor care, înaintea datei morţii suveranului pontif sau înaintea datei la care Scaunul apostolic a devenit vacant, au împlinit deja 80 de ani. Numărul maxim al cardinalilor electori nu trebuie să fie mai mare de 120. Cardinalii trebuie să pornească la începerea alegerii la cincisprezece, cel mai târziu douăzeci de zile după declararea vacanţei Scaunului apostolic.

Toţi cardinalii electori sunt găzduiţi în clădirea numită Casa Sfânta Marta, construită de curând în Cetatea Vaticanului şi care, ca şi Capela Sixtină, unde are loc alegerea, trebuie să fie închisă, sub autoritatea cardinalului *camerlengo*[13] şi cu colaborarea externă a substitutului Secretarului de Stat. Accesul este strict interzis oricărei persoane neautorizate. Persoanele autorizate sunt secretarul Colegiului cardinalilor, maestrul celebrărilor liturgice pontificale cu doi ceremonieri şi doi călugări cunoscători ai mai multor limbi, pentru spovedanii, doi medici şi personalul care asigură serviciile ce ţin de hrană şi curăţenie. Intrarea la conclav se face în procesiune, de la Capela Paulină a Palatului apostolic la Capela Sixtină, invocându-l pe Duhul Sfânt prin imnul *Veni, Creator*[14]. Nu este permisă introducerea de mijloace de înregistrare sau de transmisie audiovizuală. Cardinalii trebuie să renunţe la primirea presei cotidiene şi periodice de orice natură, la ascultarea emisiunilor radiofonice şi la vizionarea programelor de televiziune.

Pentru validarea alegerii, sunt necesare două treimi din voturile electorilor prezenţi şi un vot suplimentar dacă numărul voturilor nu este divizibil în trei părţi egale. Cei trei numărători ai voturilor, ca şi cei trei delegaţi care adună votul celor bolnavi şi cei trei revizori, sunt desemnaţi prin tragere la sorţi. Redactarea buletinului de vot trebuie făcută în secret de fiecare cardinal elector, care va înscrie clar, cu un scris pe cât posibil de nerecunoscut, numele celui pe care îl alege. Fiecare cardinal depune buletinul completat în urna aşezată pe altar, pronunţând cu voce

[13] Cardinal aflat în fruntea Camerei apostolice, însărcinat cu administrarea bunurilor şi drepturilor temporale ale Sfântului Scaun în timpul vacanţei Scaunului apostolic.

[14] *Veni, Creator Spiritus* (Vino, Duhule Creator). Textul a fost compus de Magnetius Hrabanus Maurus (sec. IX).

tare jurământul: „Îl iau ca martor pe Iisus Domnul care îmi va fi judecător că îmi dau votul aceluia pe care, în faţa lui Dumnezeu, socotesc că trebuie ales." După ce s-au făcut toate verificările, buletinele sunt arse. Dimineaţa şi după-amiaza, dacă primul scrutin nu a reuşit, el este urmat imediat de un al doilea. Dacă scrutinele nu duc la nici un rezultat timp de trei zile, se face o pauză de maximum o zi pentru rugăciune, pentru un schimb de păreri liber între votanţi şi o scurtă exortaţie spirituală din partea primului dintre cardinalii diaconi. Dacă o altă serie de şapte scrutine nu reuşeşte, intervine aceeaşi întrerupere, cu o exortaţie din partea primului dintre cardinalii preoţi şi, după încă o eventuală serie, din partea primului cardinal episcop. Dacă o altă serie rămâne fără rezultat, cardinalul *camerlengo* cere avizul electorilor şi se va proceda conform cu ceea ce va fi decis majoritatea absolută, fie după majoritatea absolută a voturilor, fie printr-un scrutin având ca obiect singurele două nume care au obţinut cel mai mare număr de voturi, la scrutinul precedent. Cel ales, care poate să nu facă parte din Colegiul cardinalilor, este invitat să nu se sustragă de la îndatorirea la care este chemat. Cardinalul decan, sau primul dintre cardinali prin statut şi vechime, în numele întregului Colegiu al electorilor, cere consimţământul celui ales în aceşti termeni: „Acceptaţi alegerea voastră, făcută conform regulilor canonice, la suveranul pontificat?" şi: „Ce nume doriţi să vă luaţi? Toţi cardinalii se apropie apoi, pe rând, pentru a-şi esprima supunerea. Imediat, cel ales devine episcop al Bisericii Romei, papă şi Cap al Colegiului episcopilor. El dobândeşte *de facto* şi poate să exercite puterea deplină şi supremă asupra Bisericii universale. Dacă nu are titlul episcopal trebuie sfinţit cât mai repede episcop. Primul dintre cardinalii diaconi anunţă poporul care aşteaptă că

alegerea a avut loc şi numele noului pontif care, imediat după aceea, dă binecuvântarea apostolică *Urbi et Orbi*[15] din balconul bazilicii vaticane. Începe un nou pontificat, marcat de o ceremonie oficială de inaugurare, şi luarea în posesie a arhibazilicii patriarhale din Lateran, care este catedrala episcopului Romei.

[15] Romei (în calitate de episcop) şi lumii (în calitate de păstor universal).

Capitolul V

SLUJIREA PAPEI

„Binecuvântat fie Dumnezeu care te-a ales păstor al întregii Biserici şi ţi-a încredinţat slujirea apostolică. Să străluceşti glorios mulţi ani de viaţă pământească, până când, chemat de Domnul tău, vei fi îmbrăcat în nemurire intrând în Împărăţia cerurilor." Aceasta este formula folosită de cardinalul diacon atunci când impune noului papă, la începutul slujirii sale, *pallium*-ul, acest străvechi însemn de jurisdicţie. Este vorba de o simplă fâşie de lână albă, împodobită cu şase cruci negre, purtată în jurul gâtului, peste odăjdii, încă din Antichitate, de arhiepiscopii mitropoliţi.

De acum înainte, acest simplu însemn înlocuieşte apăsătoarea tiară cu trei coroane, impusă până în acel moment noului papă, de pe vremea lui Paschalis al II-lea, în 1099. Lupta dintre sacerdoţiu şi Imperiu a luat sfârşit. Papa nu-şi mai dispută supremaţia cu împăratul din Orient sau din Occident. Slujirea lui este totalmente spirituală.

I. A sfinţi, a învăţa şi a conduce Biserica lui Hristos

Slujirea episcopală este triplă: sfinţirea, învăţarea şi conducerea. Puterile de care dispune episcopul Romei îi sunt date pentru a exercita această triplă îndatorire la nivelul Bisericii universale. Petru şi cei unsprezece apostoli, papa şi episcopii nu sunt urmaşii lui Hristos, ci vicarii

lui. El rămâne primul păstor al poporului său, exercitându-şi funcţiile în mod invizibil prin Duhul Sfânt şi în mod vizibil prin slujitorii săi, care constituie ierarhia Bisericii. Această triplă îndatorire, de a sfinţi, a conduce şi a învăţa, constituie puterea sacerdotală, de jurisdicţie şi de magisteriu. Papa o exercită în comuniune cu Colegiul episcopilor, al cărui Cap este. Paul al VI-lea declara, la 21 noiembrie 1964: „Această relaţie intimă şi esenţială face din episcopat un corp unitar, care nu îl consideră pe episcopul urmaş al Sfântului Petru o putere diferită şi străină, ci centrul şi şeful său." Episcopul nu este un delegat al papei. În dieceza sa, el exercită o putere ordinară şi imediată. Dar nu poate să o exercite independent de trupul din care face parte şi care este reprezentat de capul lui, şi anume papa. Acesta, dimpotrivă, poate legifera, conduce şi da dispense fără încuviinţare şi intermediar.

II. Magisteriu ordinar şi extraordinar

Magisteriul său, sau facultatea de a învăţa cu autoritate, este, după modul în care se exercită, ordinar sau extraordinar. Acesta din urmă ţine de infailibilitatea definită în capitolul precedent. Acest tip de intervenţie este extrem de rar. De la definiţia conciliară din 1870, numai Pius al XII-lea a uzat de ea, în 1950, pentru a proclama Ridicarea cu trupul la cer a Sfintei Fecioare Maria, şi nu a făcut-o decât după ce i-a consultat pe toţi episcopii şi a obţinut adeziunea lor cvasiunanimă. Asistenţa divină care garantează infailibilitatea judecăţii papei nu îl aşează mai presus de Biserică, a cărei credinţă o defineşte cu siguranţă. În numele Bisericii se exprimă el, nu solitar ci solidar, chiar dacă acţionează într-un mod personal atunci când îşi exercită magisteriul suprem în Biserică.

Magisteriul ordinar este cel de fiecare zi. El îmbracă multiple forme pentru a răspunde misiunii încredinţate de Hristos lui Petru: „Întăreşte-i pe fraţii tăi." Scopul lui este să transmită mesajul lui Hristos în integritatea lui şi să asigure unitatea credinţei prin expuneri doctrinare, avertismente, prescripţii canonice, enciclice, scrisori apostolice şi nenumărate intervenţii. Caracterul mai mult sau mai puţin solemn al mijlocului folosit indică importanţa şi denumirea învăţăturii sale.

Constituţiile apostolice sunt documente solemne care legiferează în materie de dogmă — definirea de către Pius al XII-lea a Ridicării cu trupul la cer a Fecioarei Maria — sau viaţă a Bisericii: reforma Curiei, promulgarea Codului de drept canonic, a Catehismului Bisericii catolice, alegerea suveranului pontif. *Scrisorile decretale* promulgă decretele de canonizare a sfinţilor. *Enciclicele*, adresate păstorilor întregii Biserici, iar de la Ioan al XXIII-lea şi credincioşilor şi tuturor oamenilor de bunăcredinţă, dau o învăţătură importantă în plan doctrinal, moral şi social. *Motu Proprio* precizează reguli de organizare a Curiei, ca, de exemplu, cele ale noului Consiliu pontifical pentru cultură. *Scrisorile apostolice* sunt acte de conducere ordinare. Epistolele apostolice, sau fără calificativ, sunt scrise cu ocazia unor evenimente deosebite, ca centenarele şi diferitele aniversări. *Îndemnurile apostolice* postsinodale, începând cu *Evangelii Nuntiandi* al lui Paul al VI-lea, prezintă, într-un act original care uneşte primatul pontifical cu colegialitatea sinodală, concluziile sinoadelor episcopilor, revăzute şi completate de papa. *Actele juridice pontificale* se prezintă sub formă de *bule*, denumite astfel după micai bulă de metal marcată cu iniţialele papei şi servind ca sigiliu pentru documentele pontificale cele mai importante. *Brevele*[16] sunt texte scurte —

[16] De la adjectivul latin *brevis, e*, „scurt".

de unde şi denumirea lor — expediate de secretarul de Stat, redactate într-un stil mai direct. *Chirografele* sunt scrise de mâna papei. Celelalte acte, nenumărate — discursuri, mesaje, omilii, telegrame etc. —, fără efect juridic, sunt făcute publice cel mai adesea prin Sala de presă a Sfântului Scaun, Radio Vatican şi *L'Osservatore Romano*, în timp ce actele juridice sunt publicate în buletinul oficial al Sfântului Scaun, *Acta Apostolicae Sedis*.

III. Dezvoltarea învăţăturii sociale

În introducerea enciclicei sociale *Populorum Progressio*, publicată în 1967, de Paşti, Paul al VI-lea subliniază: „În marile enciclice *Rerum Novarum* a lui Leon al XIII-lea (1891), *Quadragesimo Anno* a lui Pius al XI-lea (1931), *Mater et Magistra* (1961) *şi Pacem in terris* (1963) ale lui Ioan al XXIII-lea, fără să mai vorbim despre apelurile adresate lumii de Pius al XII-lea, predecesorii noştri nu s-au sustras de la îndatorirea lor de a proiecta lumina Evangheliei asupra problemelor sociale din timpul lor. Astăzi, adevărul major pe care fiecare trebuie să-l conştientizeze este că problema socială a devenit mondială. [...] Expertă în umanitate, Biserica nu are nicidecum pretenţia de a se amesteca în politica statelor. [...] Întemeiată pentru a instaura încă din lumea aceasta Împărăţia cerurilor şi nu pentru a dobândi o putere pământească, ea afirmă că cele două domenii sunt distincte, după cum sunt suverane cele două puteri, ecleziastică şi civilă, fiecare în sfera sa. Dar, trăind în istorie, ea trebuie să cerceteze semnele timpurilor şi să le interpreteze în lumina Evangheliei."

Atent la dezechilibrele lumii moderne, Paul al VI-lea propune un *Rerum Novarum* pentru toate popoarele, aşa

cum făcuse Leon al XIII-lea în secolul trecut pentru muncitori. Scopul lui era de a trezi conştiinţa lumii la îndatorirea gravă şi urgentă de a institui o dreptate socială internaţională. La puţin timp după publicarea enciclicei sale pascale, Paul al VI-lea m-a întrebat care au fost reacţiile faţă de ea. I-am răspuns: „Triple: conştiinţa de a găsi răspuns la unele probleme, sentimentul de a vedea că apar altele noi şi, în sfârşit, trezirea conştiinţei destinatarilor." Paul al VI-lea mi-a spus atunci: „Tocmai asta voiam să fac: să aduc lumina aşteptată din partea Bisericii şi să merg mai departe. Căci e nevoie ca fiecare om şi fiecare grup uman să se cerceteze pe sine: asta înseamnă a trăi Evanghelia." Ioan Paul al II-lea continuă această pedagogie pontificală în călătoriile sale apostolice, începute în America Latină. Cu câteva ore înainte de a părăsi Mexicul, în seara de 31 ianuarie 1979, el sublinia că învăţătura socială a Bisericii se dezvoltă printr-o reflecţie matură în contact cu situaţiile schimbătoare din lume, sub impulsul Evangheliei. Cu câteva zile mai devreme, la 25 ianuarie, la Santo Domingo, a exclamat: „Să nu mai fie copii insuficient hrăniţi, fără educaţie, fără instrucţie. [...] Să nu mai fie tineri fără formarea necesară. [...] Să nu mai fie ţărani fără pământ, pentru ca să trăiască şi să se dezvolte cu demnitate. [...] Să nu mai fie muncitori vătămaţi şi lezaţi în drepturile lor. [...] Să nu mai fie sisteme care permit exploatarea omului de către om şi de către stat. Să nu mai fie nedreptate şi inegalităţi în administrarea dreptăţii."

Inaugurând lucrările celei de a III-a Conferinţe a episcopilor latino-americani la Puebla, Ioan Paul al II-lea aduce această precizare fundamentală: „Biserica nu-şi întemeiază convingerile pe o anume analiză socio-politică sau pe presupoziţii ideologice, ci pe Evanghelie, de unde află adevărul despre Iisus Hristos, despre Biserică şi despre

om, care este fiu al lui Dumnezeu. Acest adevăr integral despre fiinţa umană constituie temelia învăţăturii sociale a Bisericii, după cum este şi fundamentul adevăratei libertăţi. În lumina acestui adevăr, omul nu este o fiinţă supusă proceselor economice şi politice, ci aceste procese înseşi sunt rânduite pentru om şi subordonate lui. [...] Glasul Bisericii, ecou al conştiinţei umane, nu a încetat să răsune de-a lungul secolelor, în sistemele şi condiţiile socio-culturale cele mai variate. El merită şi cere să fie ascultat şi în epoca noastră, când bogăţia crescândă a unui mic număr de oameni conviețuieşte cu mizeria crescândă a maselor. Tocmai de aceea primeşte caracter de urgenţă învăţătura Bisericii, potrivit căreia orice proprietate privată este grevată de o ipotecă socială. Nu există regulă economică în stare să schimbe prin ea însăşi astfel de mecanisme. În viaţa internaţională, trebuie să se facă apel la principiile eticii, la exigenţele dreptăţii, la cea dintâi dintre porunci, porunca iubirii. Trebuie dată prioritate moralei, spiritualului, tuturor celor ce decurg din adevărul deplin despre om."

Iată temelia învăţăturii papei: convingerea — dobândită din Scriptură, hrănită de Evanghelie, trăită în tradiţia vie a Bisericii — că omul, fiecare om, este creat după chipul lui Dumnezeu. Dacă analizele se schimbă în funcţie de situaţiile temporale, afirmaţiile esenţiale rămân aceleaşi, cum sunt în această convingere fundamentală, întrupată în Iisus Hristos, al cărui mesager neclintit de-a lungul timpurilor este papa: misterul omului se luminează cu adevărat numai în misterul Cuvântului întrupat (Conciliul Vatican II, *Gaudium et Spes*, cap. I, nr. 22). Pontificatul lui Ioan Paul al II-lea a dezvoltat învăţătura socială a Bisericii printr-o trilogie de enciclice: *Laborem exercens* despre munca omului, în 1981, *Sollicitudo rei socialis* referitor la problemele actuale ale dezvoltării oamenilor şi popoarelor,

în 1987, şi *Centesimus Annus* cu ocazia centenarului enciclicei *Rerum Novarum*, în 1991. O atenţie deosebită este acordată eşecului dramatic al socialismului real, datorat unei erori antropologice fundamentale: neluarea în seamă a transcedenţei persoanei umane. Enciclica abordează noile probleme ale datoriei externe, ale răspândirii drogurilor, stilului de viaţă, ale ecologiei naturale şi umane, legate de cea dintâi structură fundamentală ameninţată, şi anume familia întemeiată pe căsătorie, sanctuar al vieţii.

IV. Continuitatea învăţăturii morale

Dacă învăţătura socială a papei este bine primită, învăţătura sa morală este adesea prost înţeleasă, în domeniul problemelor vieţii personale şi familiale, cum s-a întâmplat cu enciclica *Humanae Vitae* privind reglementarea naşterilor, dată de Paul al VI-lea, în 15 iulie 1968, şi cu enciclica *Evangelium Vitae* despre valoarea şi inviolabilitatea vieţii umane, dată de Ioan Paul al II-lea, în 25 martie 1995.

„Nici un creştin — declară Paul al VI-lea — nu va putea să nege că magisteriului Bisericii îi aparţine şi interpretarea moralei naturale. Este incontestabil, aşadar, după cum au declarat în repetate rânduri predecesorii noştri, că Iisus Hristos, transmiţând lui Petru şi apostolilor autoritatea sa dumnezeiască şi trimiţându-i la toate popoarele ca să le înveţe poruncile sale, îi orânduia păstrători şi interpreţi autentici ai oricărei legi morale, nu numai ai legii evanghelice, ci şi ai legii naturale, expresie a voinţei lui Dumnezeu. Respectarea ei este la fel de necesară pentru mântuire. Împlinind această misiune a sa, Biserica a dat întotdeauna, dar mai insistent în epoca

recentă — o învăţătură coerentă referitoare la natura căsătoriei, cât şi la justa folosire a drepturilor conjugale şi la îndatoririle soţilor. De aceea, examinând cu atenţie documentaţia care ne-a fost înaintată, după reflecţii şi rugăciuni stăruitoare, în virtutea mandatului încredinţat nouă de Hristos, vom da răspunsul nostru la aceste grave probleme." (*Humanae Vitae*, nr 1–6).

Întreaga tradiţie a Bisericii învaţă că iubirea conjugală este o iubire pe deplin umană, adică totală, fidelă şi exclusivă, rodnică şi indisolubilă. Orice paternitate responsabilă trebuie să respecte natura şi finalităţile actului matrimonial şi să elimine deci orice metodă nepermisă de reglementare a naşterilor, cu excepţia metodelor terapeutice şi a recurgerii la perioadele de infecunditate naturală. Iubirea umană, minunată prin originile sale dar coruptă de păcat, a fost răscumpărată de Hristos, fiind capabilă să devină, prin har, mijloc de sfinţire. Chemând familiile să gândească şi să acţioneze corect, Paul al VI-lea le îndeamnă să alunge teama şi să umble în iubire. Ioan Paul al II-lea a consacrat enciclica *Evangelium Vitae*, din 25 martie 1995, valorii şi inviolabilităţii vieţii umane: „Evanghelia vieţii se află în centrul mesajului lui Iisus. Primită de Biserică în fiecare zi cu iubire, ea trebuie proclamată cu fidelitate curajoasă ca veste bună oamenilor din fiecare epocă şi cultură." (Nr. 1). Această enciclică a fost cerută papei prin votul unanim al Consistoriului extraordinar al cardinalilor reuniţi la Roma, între 4 şi 7 aprilie 1991. „Să nu ucizi " este legea sfântă a lui Dumnezeu, dată prin Moise în Decalog şi reafirmată de Iisus. Viaţa umană este sacră şi inviolabilă: acest lucru trebuia reamintit cu energie în faţa ameninţărilor care o copleşesc, începând cu crima oribilă a avortului până la drama eutanasiei, cu tendinţa de a pretinde pentru ele o legitimare juridică, de parcă ar fi

drepturi pe care statul ar fi dator să le recunoască cetăţenilor, cu asistenţă sigură şi gratuită a medicilor şi personalului sanitar. Împotriva relativismului etic al culturii democratice dominante, Ioan Paul al II-lea aminteşte, în continuitate cu întreaga tradiţie a Bisericii, necesitatea conformităţii legii civile cu legea morală. Legea civilă care legitimează avortul şi eutanasia, suprimarea directă a unor fiinţe umane nevinovate, este în contradicţie totală cu dreptul inviolabil la viaţă. Aşadar, este în întregime lipsită de validitate juridică autentică şi încetează să mai fie o adevărată lege civilă care să oblige din punct de vedere moral. Este o obligaţie gravă a i se împotrivi, prin obiecţia de conştiinţă. Nimeni nu poate fi constrâns să colaboreze la acţiuni condamnabile din punct de vedere moral şi niciodată nu este licită cooperarea formală la rău (Nr. 68–74).

Această învăţătură a papei contrazice cultura dominantă, înfruntată direct de precedenta enciclică a lui Ioan Paul al II-lea, *Veritatis Splendor*, din 6 august 1993, privind câteva probleme fundamentale ale învăţăturii morale a Bisericii. Împotriva condiţionării culturale a legii morale, Ioan Paul al II-lea aminteşte: chiar dacă omul se încadrează întotdeauna într-o cultură particulară, el nu se defineşte în întregime prin această cultură, căci în el există ceva care transcede culturile şi care este tocmai natura omului, izvor de norme obiective ale moralităţii. În aceasta, el este întărit de simţul moral al popoarelor şi de marile tradiţii sapienţiale ale Orientului şi Occidentului, fiind credincios glasului conştiinţei sale. El citează ca semnificativă în această privinţă reflecţia poetului latin Iuvenal din *Satire*: „Socoteşte drept cea mai mare nelegiuire să pui mai presus viaţa decât cinstea şi, de dragul vieţii, să-ţi pierzi temeiurile pentru a trăi." (VIII, 83–84). În concluzie, papa îi îndeamnă pe episcopi să-şi exercite cu curaj

responsabilităţile de păstori pentru a reaminti, la timp şi în contratimp, universalitatea şi imuabilitatea poruncilor morale, care proscriu întotdeauna şi fără excepţie actele rele în mod intrinsec. Credincioşii au dreptul să primească doctrina catolică în puritatea şi integritatea ei. Ştiinţele umane, în ciuda marii valori a cunoştinţelor pe care le aduc, nu pot fi considerate ca indicatori determinanţi ai normelor morale. Evanghelia este cea care descoperă adevărul integral în privinţa omului, vesteşte păcătosului îndurarea lui Dumnezeu şi bucuria iertării. Disensiunea teologilor moralişti, cu contestările şi polemicile ei publice, este contrară comuniunii eclaziale şi înţelegerii corecte a constituţiei ierarhice a Poporului lui Dumnezeu (Nr. 113).

Chiar dacă disensiunea teologică nu a încetat totuşi, amplificată de o orchestrare mediatică ce îi favorizează exprimarea, magisteriul pontifical continuă să se exercite în serviciul adevărului.

V. Slujirea credinţei, exercitată şi primită în credinţă

Este o convingere de credinţă pentru catolici aceea că papa a primit misiunea şi deci autoritatea de a-i călăuzi pe drumul lor spre Împărăţia lui Dumnezeu, adică de a le arăta calea şi de a-i împiedica să o ia pe un drum greşit. Creştinul poate să nu fie convins de argumentele avansate de papă în sprijinul învăţăturii sale. El îi acordă încredere papei atunci când intervine în numele slujirii sale ca să-l călăuzească prin desişul problemelor delicate şi dificile pe care le întâlneşte în viaţa sa cotidiană de credincios. În această lumină a credinţei, catolicul este încredinţat că, ascultând de păstorul tuturor credincioşilor,

este îndrumat bine şi sigur. Simplu credincios, ilustru teolog sau episcop cu vechime, el ştie că Sfântul Părinte are în grijă întreaga Biserică, zidită pe Petru, al cărui urmaş este. Paul al VI-lea amintea aceasta la 8 decembrie 1970 în Îndemnul apostolic *Quinque iam annos* adresat tuturor episcopilor în comuniune cu Scaunul apostolic, cu ocazia aniversării a cinci ani de la încheierea Conciliului ecumenic Vatican II: „Să nu ne lăsăm reduşi la tăcere, fraţilor preaiubiţi, de frica criticilor oricând posibile şi uneori întemeiate. Oricât de necesară ar fi funcţia teologilor, nu savanţilor le-a încredinţat Dumnezeu misiunea de a interpreta în mod autentic credinţa Bisericii; aceasta este purtată de viaţa unui popor de care sunt răspunzători episcopii, înaintea lui Dumnezeu. Lor le revine să spună acestui popor ceea ce îi cere Dumnezeu să creadă." Dând exemplu, la încheierea anului credinţei, la 30 iunie 1968, el pronunţa *Mărturisirea de credinţă a poporului lui Dumnezeu*, în al XIX-lea centenar de la martiriul sfinţilor apostoli Petru şi Pavel.

„Trebuie să îndeplinim mandatul încredinţat de Hristos lui Petru, al cărui urmaş suntem: să-i întărim în credinţă pe fraţii noştri (Luca 22, 32)[17]. Desigur, cu conştiinţa slăbiciunii noastre omeneşti, dar cu toată puterea pe care acest mandat îl imprimă sufletului nostru, vom face deci o mărturisire de credinţă, vom rosti un *credo* care, fără a fi o definiţie dogmatică propriu-zisă, reia în esenţă, cu câteva dezvoltări cerute de condiţiile spirituale ale timpului nostru, crezul de la Niceea, crezul tradiţiei nemuritoare a Sfintei Biserici a lui Dumnezeu [...] ştim că sufletele aşteaptă cuvântul vicarului lui Hristos şi răspundem aşteptării lor prin instrucţiuni pe care le dăm cu regularitate. Dar azi

[17] Papa Paul al VI-lea foloseşte pluralul majestăţii.

avem prilejul să rostim un cuvânt mai solemn. [...] Aşa cum, odinioară, la Cezareea lui Filip, apostolul Petru a luat cuvântul în numele celor Doisprezece pentru a-l mărturisi cu adevărat, indiferent de opiniile omeneşti, pe Hristos Fiul lui Dumnezeu cel viu, tot aşa, astăzi, umilul său urmaş, păstorul Bisericii universale, îşi înalţă glasul ca să dea mărturie fermă, în numele întregului popor al lui Dumnezeu, despre Adevărul divin încredinţat Bisericii ca să-l vestească la toate popoarele."

A crede în Hristos înseamnă a adera cu credinţă la convingerea că Duhul Sfânt lucrează în Biserică nu numai în cazul definiţiilor extraordinare, ci şi în cazul învăţăturii ordinare: „Şi iată, Eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârşitul lumii", ne spune Iisus în încheierea Evangheliei după Matei (28, 20), şi nu numai în zilele de conciliu sau când se defineşte *ex cathedra*, adică în medie o dată la o sută de ani, după cum s-a remarcat mai sus.

În definitiv, slujirea papei, ca şi cea a lui Petru, se întemeiază pe cuvântul lui Hristos, al cărui slujitor este papa. Ea se exercită în credinţă şi este primită de credincioşi în aceeaşi credinţă. Ascultarea filială a credincioşilor faţă de episcopi, conciliu, papa este o ascultare în credinţă. Prin intermediul oamenilor, ea îi este adresată cu smerenie numai lui Hristos şi la El conduce negreşit.

Capitolul VI

GUVERNAREA PAPEI

I. Curia romană, de la Sixtus al V-lea la Ioan Paul al II-lea

Guvernarea pontificală este de o natură specifică ce se sustrage diverselor calificări constituţionale de natură politică. Codul de drept canonic în vigoare o defineşte ca o putere care exercită o jurisdicţie *supremă* ale cărei decizii sunt fără apel şi recurs. Această putere este *deplină*, adică nelimitată în extensie şi intensitate; *ordinară*, adică legată de oficiul pontifical în mod regulat şi permanent şi nu delegată; *nemijlocită*, adică dotată cu capacitatea de intervenţie directă în orice domeniu, asupra oricărei persoane şi oricând; *independentă* de orice altă putere, civilă sau ecleziastică.

Ireductibilă la un model oarecare, puterea pontificală, de acum lipsită de orice pretenţie temporală, este exercitată de episcopul Romei în slujirea lui Petru, în favoarea Bisericii universale. Se perpetuează străvechea denumire de *slujitor al slujitorilor lui Dumnezeu* pentru a-l indica pe urmaşul lui Petru, căruia Hristos i-a dat misiunea de a-i întări pe fraţii săi în credinţă. Aşa cum declară Conciliul Vatican II: „În exercitarea puterii sale supreme, depline şi nemijlocite asupra întregii Biserici, pontiful roman se slujeşte de dicasterele Curiei romane; aşadar, acestea îşi îndeplinesc îndatorirea în numele şi sub autoritatea lui, pentru binele Bisericilor şi în slujba păstorilor" (Decretul *Christus Dominus*, nr. 9).

Curia romană este un instrument în mâinile papei. Nu are alte puteri decât pe cele pe care le primeşte de la păstorul suprem. Legată de slujirea lui Petru şi întemeiată pe aceasta, activitatea ei este consacrată înainte de toate slujirii unităţii credinţei, care îi este în mod special încredinţată, şi apoi a disciplinei.

Cea dintâi comisie cu caracter stabil a cardinalilor a fost instituită de Paul al III-lea la 21 iulie 1542. Pius al IV-lea, Grigore al XIII-lea, Paul al V-lea au adăugat alte organisme. Dar prima organizare de ansamblu a fost lucrarea papei Sixtus al V-lea, prin constituţia *Immensa Aeterni Dei* din 22 ianuarie 1588. Clement al VIII-lea, Grigore al XV-lea, Urban al VIII-lea, Clement al IX-lea şi Pius al VII-lea au făcut modificări succesive. După dispariţia Statului papal, Pius al X-lea a efectuat o reformă de ansamblu prin constituţia *Sapienti consilio*, promulgată la 29 iunie 1908. Hotărârile ei au fost reluate în Codul de drept canonic elaborat de cardinalul Gasparri. Reforma lui Paul al VI-lea, prin Constituţia apostolică *Regimini Ecclesiae Universae* din 15 august 1967, a răspuns dorinţei Conciliului Vatican II şi a adaptat acest instrument străvechi profundelor schimbări ale timpului nostru. Ioan Paul al II-lea a completat această restructurare instituţională prin Constituţia apostolică *Pastor Bonus* din 28 iunie 1988 şi Regulamentul general al Curiei romane promulgat la 4 februarie 1992.

II. Constituţia apostolică „Pastor Bonus"

Articolul 1 al Constituţiei apostolice *Pastor Bonus* dă această definiţie: „Curia romană este ansamblul dicasterelor şi organismelor care îl ajută pe pontiful roman în

exercitarea misiunii sale pastorale supreme pentru binele şi în slujba Bisericii universale şi a Bisericilor locale, exercitare prin care se întăreşte unitatea credinţei şi comuniunea poporului lui Dumnezeu şi este promovată misiunea proprie a Bisericii în lume." Articolul 2 precizează: „Prin termenul de dicastere, se înţelege: Secretariatul de Stat, congregaţiile, tribunalele, consiliile şi serviciile administrative, şi anume Camera apostolică, Administraţia patrimoniului Scaunului Apostolic, Prefectura afacerilor economice ale Sfântului Scaun."

Secretariatul de Stat îl asistă pe suveranul pontif în exercitarea misiunii sale supreme. Prezidat de cardinalul secretar de Stat, cuprinde două secţii şi anume secţia Afacerilor generale, sub direcţia nemijlocită a substitutului, ajutat de un asesor, şi secţia relaţiilor cu statele, sub direcţia secretarului său, ajutat de subsecretar şi asistat de mai mulţi cardinali şi episcopi (art. 39–40).

Fiecare *congregaţie* este condusă de un cardinal prefect, asistat de un secretar şi un subsecretar, şi unul şi celălalt fiind numiţi, ca şi el, de suveranul pontif pentru o durată de cinci ani care se poate reînnoi. Denumirea fiecăreia dintre cele nouă congregaţii îi arată competenţa proprie: doctrina credinţei, Bisericile orientale, cultul divin şi disciplina sacramentelor, procesele sfinţilor, episcopii, evanghelizarea popoarelor, clerul, institutele de viaţă consacrată şi societăţile de viaţă apostolică, educaţia catolică cu seminariile şi instituţiile de învăţământ.

Tribunalele sunt în număr de trei: Penitenţieria apostolică, Tribunalul suprem al Signaturii apostolice şi Rota romană.

Cele unsprezece *consilii pontificale* sunt organisme postconciliare create pentru a încuraja în Biserică atât activităţi pastorale specifice, cât şi studiul problemelor

care interpelează în ritm crescând solicitudinea păstorilor şi cer decizii potrivite şi certe. Astfel, există consiliul pontifical „*Justitia et Pax Cor Unum*" şi cele pentru: laici, unitatea creştinilor, familii, pastorala emigranţilor şi a refugiaţilor, pastorala serviciilor de sănătate, interpretarea textelor legislative, dialogul interreligios, cultură şi comunicări sociale. Li se adaugă mai multe comisii: pentru bunurile culturale ale Bisericii, de arheologie sacră, Comisia biblică şi Comisia teologică internaţională; şi diverse comitete: pentru congresele euharistice internaţionale, ştiinţele istorice; serviciile administrative (Camera apostolică), Administraţia patrimoniului Scaunului Apostolic, Prefectura afacerilor economice ale Sfântului Scaun, Prefectura Casei pontificale (care se ocupă de audienţe) şi Oficiul celebrărilor liturgice ale suveranului pontif; şi instituţiile ataşate Sfântului Scaun: arhive, bibliotecă, academii, tipografia poliglotă, editură şi librărie, sala de presă a Sfântului Scaun, Oficiul central de statistică al Bisericii, cotidianul *L'Osservatore Romano*, cu ediţiile sale săptămânale sau lunare în diverse limbi, radioul şi centrul de televiziune, „fabrica" Sfântului Petru (care se ocupă de tot ce priveşte bazilica) şi centrul apostolic de binefacere, care exercită, în numele Sfântului Părinte, serviciul de asistenţă pentru săraci.

În serviciul acestui ansamblu, colaboratorii Scaunului Apostolic constituie o comunitate de lucru. Episcopii din lumea întreagă, care vin o dată la cinci ani în *vizită ad limina*[18], făcându-şi pelerinajul de rugăciune la mormintele

[18] Formă prescurtată a expresiei latine *Ad limina apostolorum*, „la pragurile (bazilicilor) apostolilor", adică la Roma. Desemnează călătoria pe care fiecare episcop este obligat să o facă periodic la Sfântul Scaun pentru a raporta papei despre misiunea ce i-a fost încredinţată în dieceza sa.

sfinţilor apostoli şi întâlnindu-l personal pe papa, sunt chemaţi să dea acestei vizite o dimensiune curială, cu alte cuvinte, comunitară, prin întrevederi cu responsabilii dicasterelor, consiliilor şi serviciilor Curiei romane. Astfel, comentează anexa Constituţiei *Pastor Bonus*, se constituie o comunitate mai strâns unită cu papa în cadrul slujirii lui Petru, consacrată grijii pentru toate Bisericile.

III. Actele juridice ale Curiei romane

Actele juridice trebuie supuse întotdeauna aprobării explicite a papei, fie că sunt decrete generale sau particulare, rescripte, răspunsuri scrise la întrebările puse, rescripte de privilegiu sau de dispensă, declaraţii şi notificări. Astfel, documentele publicate de Congregaţia pentru doctrina credinţei conţin texte referitoare la probleme de credinţă, ca misterul Întrupării, Sfânta Treime, Euharistia, probleme privind sacramentele, hirotonisirea sacerdotală rezervată în exclusivitate bărbaţilor, apărarea vieţii împotriva sterilizării, avortului, eutanasiei, şi declaraţii de diverse categorii ca, de de exemplu, despre francmasonerie, teologia eliberării sau scrierile unor teologi.

Congregaţiile publică instrucţiuni în domeniul lor de competenţă. Consiliile pontificale propun documente cu referire şi calificare diverse: directoriu ecumenic, instrucţiuni pastorale privind comunicaţiile sociale, etica în publicitate, slujirea vieţii, evoluţiile demografice dimensiunile lor etice şi pastorale, documente despre foametea în lume, datoria internaţională, rasismul, pastorala culturii. Textele publicate de Sfântul Scaun pot fi de asemenea rezultatul unei activităţi de anchetă şi de reflecţie desfăşurate de mai multe dicastere. Astfel este documentul privind sectele, elaborat

de Consiliile pentru unitatea creştinilor, pentru dialogul interreligios şi pentru cultură. De asemenea, documentul despre prezenţa Bisericii în universitate şi în cultura universitară a fost întocmit de Congregaţia pentru educaţia catolică şi Consiliile pontificale pentru laici şi pentru cultură, iar textul intitulat „Dialog şi Vestire", de Congregaţia pentru evanghelizarea popoarelor şi Consiliul pontifical pentru dialogul interreligios.

Capitolul VII

PAPII CONTEMPORANI

I. De la Pius al VII-lea la Pius al IX-lea, de la Revoluţie la căderea Statului papal

Încoronarea lui Napoleon de către Pius al VII-lea la Paris, la un mileniu după încoronarea lui Carol cel Mare, a impresionat pentru multă vreme imaginaţiile. Însuşi împăratul detronat îşi dă seama, cu întârziere, de acest lucru, când declară, nu fără a exagera, credinciosului Caulaincourt: „Nimeni nu se gândea la papa când era la Roma. Nimănui nu-i prea păsa de el şi de ce făcea. Încoronarea mea, apariţia lui la Paris i-au dat importanţă." Papa parcurge drumul de întoarcere , de la Paris la Roma, în mijlocul poporului îngenuncheat. Mai târziu, în conflictul cu suveranul pontif, Napoleon ordonă generalului de jandarmerie Radet să-l aresteze pe papa şi să-l ducă în captivitate, în timp ce Oraşul etern era redus, prin decret imperial, la derizoriul statut de prefectură a Departamentului Gurilor Tibrului. Dar populaţia din Daufiné îl întâmpină cu atâta căldură pe prizonierul împăratului, încât acesta îl ţine în captivitate timp de trei ani la Savona[19], înainte de a-l duce la Fontainebleau în 1812, ca să-i impună un nou concordat. Din această situaţie tragică s-a inspirat în vremea noastră Paul Claudel[20] în piesa

[19] Oraş în Italia (Liguria).

[20] Paul Claudel (1868–1955), poet, dramaturg şi esesist francez. Piese de teatru axate pe o tematică morală, sentimentală şi mistică: „Ostatecul", „Îngerul a vestit pe Maria", „Pantoful de satin".

lirică „Le pére humilié" (Părintele umilit). În 1814, papa se întoarce în triumf la Roma, iar împăratul pleacă în exil, în timp ce Pius al VII-lea găzduieşte cu generozitate familia celui proscris.

Pius al VII-lea a domnit douăzeci şi trei de ani, din 1800 până în 1823. I-au urmat Leon al XII-lea (1823–1829), Pius al VIII-lea (1829–1830), Grigore al XVI-lea (1831–1846). Ales papă sub numele de Pius al IX-lea, la 16 iunie 1846, cardinalul Mastai-Ferretti domneşte până la 7 februarie 1878. În timp ce, în Franţa, regimurile politice se succed cu repeziciune, acest lung pontificat de treizeci şi doi de ani manifestă o excepţională stabilitate. Mai întâi aclamat de liberali în ceasul primăverii popoarelor, este alungat din Roma sub presiunea armatelor piemonteze. Un corp expediţionar francez, sub ordinele generalului Oudinot, îi redă suveranitatea şi o garnizoană franceză îl menţine pe tronul său temporal, din 1860 până în 1870. Războiul cu Prusia, care atrage după sine plecarea trupelor franceze, provoacă imediat căderea Statului papal. Aceste evenimente marchează pentru multă vreme simţul papal al fiicei mai mari a Bisericii[21]. În timp ce zuavii pontificali se înrolează sub drapelul lui Lamoriciére, în biserici se cântă: „Slăviţi-l pe urmaşul lui Petru printr-un triumf deopotrivă cu durerile sale." Papalitatea nu mai este o teză abstractă de teologie, este un Cap iubit cu tandreţe. O adevărată devoţiune populară se dezvoltă pentru persoana papei aflat în captivitate.

Fiii se strâng în jurul părintelui lor în încercări. Zuavii pontificali îl apără. Banul Sfântului Petru se îngrijeşte de nevoile lui. Rugăciunea credincioşilor îi susţine acţiunea. Pelerinajele, înlesnite de calea ferată, îi aduc mângâierea afecţiunii lor. La 8 decembrie 1854, 200 de episcopi se adună în jurul episcopului Romei pentru a defini dogma

[21] Adică Franţa.

Neprihănitei Zămisliri. Vor fi 500 în 1867, la al optsprezecelea centenar al martiriului sfinţilor apostoli Petru şi Pavel, împreună cu 20.000 de preoţi şi 120.000 de credincioşi. La 3 iunie 1877, toate diecezele din Franţa sunt reprezentate la jubileul episcopal al papei. „Nu se poate să nu fii impresionat, scrie *La Nazione*, de măreţia acestei puteri mondiale care se numeşte papalitate."

III. Leon al XIII-lea, Pius al X-lea şi Benedict al XV-lea, „papa războiului civil din Europa"

Alegerea lui Gioacchino Pecci, la 20 februarie 1878, marchează o etapă nouă. Leon al XIII-lea, care va domni până la 20 iulie 1903, este papa ralierii catolicilor la Republică şi iniţiatorul doctrinei sociale a Bisericii din timpul nostru, prin publicarea primei enciclice sociale *Rerum Novarum*, în 1891, privind „Mizeria nemeritată a muncitorilor", adevărată cartă de acţiune pentru catolicii implicaţi pe tărâm social. În timpul pontificatului său, pelerinajele muncitorilor se înmulţesc. Ales papă la 4 august 1903, Patriarhul de Veneţia, Giuseppe Sarto, moare la 20 august 1914, după ce a rezistat cu curaj creşterii anticlericalismului şi presiunii modernismului. Este papa împărtăşirii timpurii şi frecvente. Pius al XII-lea îl canonizează la 29 mai 1954: „O sfinte Pius al X-lea, gloria sacerdoţiului şi cinstea poporului creştin, în care smerenia se înfrăţea cu măreţia, austeritatea cu blândeţea, pietatea sinceră cu doctrina profundă, pontif al euharistiei şi al catehismului, al credinţei depline şi al fermităţii de neclintit, priveşte la Sfânta Biserică pe care ai iubit-o atât de mult şi căreia i-ai dăruit cea mai mare comoară dintre cele pe care bunătatea dumnezeiască le-a aşezat, cu dărnicie, în sufletul tău."

Ales în plină furtună, la 3 septembrie 1914, cardinalul Giacomo della Chiesa, Arhiepiscop de Bologna, papa Primului Război Mondial, caută zadarnic să intervină între fiii săi dezbinaţi. Mesajul său din 1 august 1917 propune o bază de negociere beligeranţilor, revenirea la arbitrajul obligatoriu, reducerea înarmărilor şi sancţiuni împotriva puterilor refractare la procedurile de pace. Nu numai că nu este urmat în această încercare de a pune capăt la ceea ce numea el un adevărat război civil european, ci este calomniat pentru imparţialitatea sa. Îl omagiază turcii care îi ridică la Constantinopol, la 11 decembrie 1921, o statuie cu următoarea inscripţie: „Marelui pontif al tragediei mondiale, Benedict al XV-lea, binefăcător al popoarelor, fără deosebire de naţionalitate sau religie, ca semn de recunoştinţă din partea Orientului." Caută zadarnic să ia legătura cu URSS după revoluţia din 1917 şi îl trimite pe mons. Pizzardo, pe atunci un substitut al Secretariatului de Stat, la Conferinţa de la Genova, unde se întreţine, fără succes, cu comisarul sovietic pentru afacerile externe Cicerin. Moare la 22 ianuarie 1922.

IV. Pius al XI-lea faţă în faţă cu comunismul şi nazismul. „Acţiunea franceză" şi „Acţiunea catolică"

Îi urmează cardinalul Achille Ratti, Arhiepiscop de Milano, la 6 februarie 1922, sub numele de Pius al XI-lea. Fost bibliotecar la faimoasa Bibliotecă Ambroziană din Milano, apoi nunţiu în Polonia, se dovedeşte repede un om energic, capabil să ia decizii îndrăzneţe. Îl trimite pe mons. D'Herbigny în Rusia ca să consacre în secret episcopi, dar misiunea acestuia este descoperită curând şi compromisă. La 10 iulie 1922, o misune pontificală este însărcinată să

distribuie, fără deosebire de religie sau naţionalitate, 2 milioane şi jumătate de lire copiilor din Rusia sovietică.

La 11 februarie 1929, reglementează cu Mussolini dificila problemă romană prin acordurile de la Lateran, care întemeiază Statul Cetăţii Vaticanului şi sunt însoţite de un concordat cu Italia. În faţa avansului fascismului, a nazismului şi a comunismului ateu, ripostează cu curaj, denunţând la un interval de cinci zile, la 14 şi 19 martie 1937, comunismul ca intrinsec pervers în *Divini Redemptoris* şi nazismul care distruge valorile fundamentale ale persoanei şi societăţii în *Mit Brennender Sorge*[22]. Cu ocazia celei de a XL-a aniversări a enciclicei *Rerum Novarum* a lui Leon al XIII-lea, publică în 1931 *Quadragesimo Anno*, în care declară: „Ca şi în alte epoci ale istoriei Bisericii, ne confruntăm într-adevăr cu o lume care a căzut din nou, în bună parte, în păgânism." Şi adaugă: „Primii apostoli, apostolii direcţi ai muncitorilor trebuie să fie muncitori, apostolii lumii industriale şi comerciale trebuie să fie oameni proveniţi din acest mediu." Pius al XI-lea, care condamnase *Acţiunea franceză* şi ideile lui Maurras[23], este papa *Acţiunii catolice*[24], declanşată o dată cu JOC[25], lansat de abatele Joseph Cardyn în Belgia. Moare la 10 februarie 1939, după ce şi-a oferit viaţa pentru pacea lumii.

---

[22] „Cu grijă fierbinte", enciclică redactată în limba germană, distribuită în secret şi citită simultan în toate bisericile catolice din Germania la 21 III 1937 (duminica Floriilor).

[23] Charles Maurras, fondator al *Acţiunii franceze*, mişcare şi ziar, apărută în 1898: are drept program un naţionalism împins la extrem, opoziţia faţă de republică, antisemitismul.

[24] O acţiune specifică a laicilor, urmăreşte vestirea Evangheliei, reîncreştinarea vieţii personale, sociale şi politice.

[25] *Jeunésse ouvriére chrétienne*, „Tineretul muncitor creştin", mişcare bisericească având o perspectivă de evanghelizare, orientată către lumea muncitoare.

V. Pius al XII-lea în timpul războiului. Învăţătura sa universală

Un conclav fulger îi alege ca succesor pe cardinalul secretar de stat, Eugenio Pacelli, la 2 martie 1939. În prima sa enciclică, *Summi Pontificatus*, expune programul pontificatului său, marcat de preocuparea de a face auzit glasul Bisericii în toate problemele ridicate în faţa conştiinţei moderne. La 24 august 1939, lansează un apel emoţionant naţiunilor decise să intre în război. Pe întreaga durată a celui de Al Doilea Război Mondial, îşi intensifică îndemnurile radiodifuzate şi mesajele de pace. Aşa cum s-a întâmplat cu Benedict al XV-lea în timpul Primului Război Mondial, şi acţiunea sa a fost contestată. Deşi numit „*Pastor angelicus*", memoria lui este calomniată după război şi i se reproşează cu vehemenţă tăcerea în faţa ororilor naziste. Pentru a se pune capăt acestei campanii, a fost nevoie de publicarea, hotărâtă de Paul al VI-lea, a Actelor şi documentelor Sfântului Scaun referitoare la Al Doilea Război Mondial. Coordonată de Părinţii iezuiţi Pierre Blet, din Franţa, americanul Robert Graham, italianul Angelo Martini şi germanul Burkhart Schneider, această colecţie cuprinde trei serii: diplomatică, pastorală şi caritativă. Documentele sunt absolut convingătoare. Ele demonstrează participarea preponderentă a cardinalului Pacelli la elaborarea enciclicei *Mit Brennender Sorge* şi scot în evidenţă acţiunea de zi cu zi, personală şi prin reprezentanţii săi, faţă de Hitler, Pavelic sau Laval: demersuri făcute la Berlin de nunţiul Orsenigo, la Vichy de mons. Valeri, în Ungaria de mons. Rotta, în Croaţia de don Marcone, la Istanbul de mons. Roncalli, viitorul Ioan al XXIII-lea. Evreii nu se lasă înşelaţi şi vin să-i mulţumească după război — ca, de exemplu, muzicienii din 14 ţări, sub

conducerea lui Paul Kletzki, la 26 mai 1955 — pentru acţiunea umanitară grandioasă de salvare a unui mare număr de evrei, realizată de Sanctitatea Sa în timpul celui de Al Doilea Război Mondial.

Pius al XII-lea desfăşoară, de-a lungul întregului său pontificat, o activitate intensă, marcată de numeroase enciclice şi nenumărate mesaje radiodifuzate şi alocuţiuni, care formează o impunătoare colecţie de 21 de volume, care merită şi astăzi să fie consultată.

El aprobă înnoirea pastoralei liturgice, reintroduce Săptămâna sfântă, autorizează liturghiile de seară. Enciclica *Divino Afflante Spiritu* recunoaşte diferitele genuri literare în exegeza Sfintei Scripturi. Învăţătura sa socială este remarcabilă, cu deosebire mesajele radiodifuzate cu ocazia aniversărilor enciclicei *Rerum Novarum*, la 1 iunie 1941 şi la 14 mai 1953. În toate împrejurările, condamnă violenţa, denunţând scandalul războiului în iunie 1941, şi războiul, rod al materialismului, la Crăciunul aceluiaşi an, în timp ce, în 1942, de Crăciun, anunţă punctele fundamentale ale păcii, lansează un apel beligeranţilor în 1943, de Crăciun, denunţă nelegiuirea războiului de agresiune în 1944, de Crăciun, războiul nuclear în 1954, la Paşti şi pericolele Războiului Rece în Crăciunul lui 1954.

La 4 martie 1956, face apel la opinia publică: „Cât de mult dorim ca presiunea opiniei mondiale să facă să cedeze împotrivirile şi încăpăţânările nesăbuite, să impună pretutindeni obligaţia rezolvării prin bună înţelegere a antagonismelor celor mai puternice, să oblige la admiterea arbitrajelor şi compromisurilor, graţie cărora atât de multe nenorociri ireparabile ar putea fi evitate." Neobosit, profită de întâlnirile internaţionale şi de congrese de tot felul, care aleg deseori Roma ca sediu al

lucrărilor lor pentru primirea în audienţă la papa, ca să dea învăţătură auditorilor săi, înălţându-i de la preocupările lor imediate spre orizonturi mai largi: „Lumea de astăzi trebuie transformată din sălbatică în umană, din umană în divină, adică după inima lui Dumnezeu." Mesajul său devine insistent atunci când se adresează grupurilor din Europa şi îi cheamă cu ardoare să se unească pentru a-şi depăşi neînţelegerile şi să construiască Europa.

În domeniul moral şi religios, învăţătura sa este remarcabilă. Enciclica *Fidei Donum* îndeamnă Bisericile europene să-şi asume grija colegială a misiunilor africane şi dă un statut corespunzător *Misiunii Franţei*[26], îndrăzneaţă creaţie apostolică a vremii sale.

Chiar dacă opinia publică nu a reţinut decât avertizările doctrinale ale enciclicei *Humani Generis* sau renunţarea la experienţa preoţilor–muncitori, intervenţiile magisteriului lui Pius al XII-lea au marcat îndelung Biserica de astăzi dincolo de moartea sa, survenită la *Castel Gandolfo*, la 9 octombrie 1958.

VI. Ioan al XXIII-lea, papa Concilului. „Mater et Magistro" şi „Pacem in terris"

Cardinalul Angelo Giuseppe Roncalli, care i-a urmat papei Pius al XII-lea, este foarte diferit de predecesorul său. Un fiu de ţărani din Bergamo urmează unui aristocrat din Roma, un preot care şi-a petrecut o mare parte din viaţă în Bulgaria, Turcia, Grecia şi Franţa, ca reprezentant al Sfântului Scaun, urmează lui Eugenio Pacelli care,

[26] Este formată din echipe de preoţi trimise în sectoarele descreştinate, urbane şi rurale.

practic, n-a părăsit niciodată Roma. Născut la Solto il Monte, la 25 noiembrie 1881, Patriarhul de Veneţia are 77 de ani când este ales papă la 28 octombrie 1958 şi este socotit de îndată papă de tranziţie. În ce priveşte tranziţia, papa a fost acela care a făcut ca Biserica să treacă de la o epocă la alta prin caracterul profund pastoral pe care îl dă funcţiei sale pontificale şi prin iniţiativele sale răsunătoare. Cea mai importantă este conciliul ecumenic, anunţat spre surprinderea generală a cardinalilor adunaţi la 25 ianuarie 1959 în bazilica *San Paolo fuori le mura* — devenită deja un simbol — care s-a reunit, în prima sesiune, la 11 octombrie 1962. Acest ţăran din Lombardia, devenit papă la asfinţitul unei vieţi deja lungi, fusese sergent sanitar în timpul Primului Război Mondial, profesor de apologetică şi patrologie, fiind totodată secretarul episcopului Radini Tedeschi la Bergamo, asistent spiritual al studenţilor, editor al Vizitelor pastorale ale Sfântului Carol Borromeu la Bergamo şi reorganizator al Operelor pontificale misionare, mai înainte ca Pius al XI-lea, acordându-i încrederea sa, să-l trimită pe drumurile Orientului, de unde Pius al XII-lea, după război, îl aduce, împotriva oricărei aşteptări, pe malurile Senei şi îl numeşte apoi patriarh al oraşului dogilor.

Imediat după alegerea sa ca papă, începe să-şi străbată dieceza — Roma. Locuitorii Romei, care nu mai erau obişnuiţi să-l aibă atât de aproape pe episcopul lor, îl adoptă îndată cu numele familiar de *Giovanni fuori le mura*[27], iar americanii îl numesc *Johnnie Walker*. Vizitează parohiile, face omilia ca un paroh, duce un cuvânt de îmbărbătare celor închişi şi se poartă ca un tată cu copiii

[27] „Ioan în afara zidurilor", după numele bazilicii *San Paolo fuori le mura*.

bolnavi de la spitalul *Bambino Gesu*. În 1960, convoacă un sinod diecezan. Aici, aminteşte tuturor preoţilor care se află la Roma, chiar dacă lucrează în birourile Vaticanului, că „un preot, oricare i-ar fi funcţia sau rangul, nu trebuie să uite niciodată că este un păstor de suflete." Cere parohilor să treacă dincolo de cercul îngust al credincioşilor: „Parohia să fie animată de iubirea lui Hristos, să nu se limiteze la grupul celor practicanţi, ci să-i caute pe toţi, mai ales pe cei mai izolaţi de ea, ca să-i introducă într-o comunitate vie." la parte la procesiunea liturgică în fiecare duminică din Postul mare, după ce l-a vestit, conform tradiţiei, în biserica *Santa Sabina*. Prima sa scrisoare enciclică din 19 iunie 1959, *Ad Petri Cathedram*, este consacrată adevărului, unităţii şi păcii, sub inspiraţia iubirii. Imaginea apei vii care curge în Biblie ca un şuvoi de har neîntrerupt, ce străbate întreaga istorie sfântă, de la Geneză la Apocalips, îi este familiară: „Episcopul este fântâna din piaţa satului, izvorul de apă vie care curge pentru toată lumea, ziua şi noaptea, iarna şi vara, pentru copii şi oameni maturi. Aici îţi potoleşti setea, te speli, te curăţeşti, îţi iei putere şi, numai privind-o curgând, afli seninătate şi pace. Oameni de toate categoriile vin la biata mea fântână. Îndatorirea mea este să dau apă tuturor." Om al unităţii, în timpul războiului face legătura între camarazii săi, soldaţii. Trimis de Sfântul Scaun în Orientul ortodox, îi consideră pe creştinii despărţiţi de Roma în primul rând fraţi care împărtăşesc cu catolicii aceeaşi credinţă. În Parisul dezbinat de după război, el duce aceeaşi mărturie, „cu o candidă sinceritate", după expresia succesorului său. În calitate de papă, reuneşte conciliul ecumenic în scopul promovării Evangheliei într-un mod adaptat timpului nostru, al creşterii unităţii familiei creştinilor şi a oamenilor. Îl revăd şi îl aud încă din depărtarea timpului, la sfârşitul epuizantei cere-

monii de deschidere a conciliului, la 11 octombrie 1962, în bazilica *San Pietro*, unde erau adunaţi 2860 de episcopi veniţi din 140 de ţări, întorcându-se spre ei cu un entuziasm molipsitor: „Venerabili fraţi în episcopat. Iată-ne adunaţi în această bazilică a Vaticanului, pivot al istoriei Bisericii, unde acum cerul şi pământul sunt strâns unite lângă mormântul Sfântului Petru şi ale atâtor sfinţi predecesori ai noştri, a căror cenuşă, în acest ceas solemn, pare însufleţită de un misterios freamăt de bucurie. Conciliul care tocmai a început este ca o aurora strălucitoare ce se ridică peste Biserică, şi deja primele raze ale soarelui ce răsare ne umplu inimile de bunăvoinţă. Aici totul revarsă sfinţenie şi aduce bucurie. Vedem stele sporind cu lumina lor măreţia acestui moment, şi aceste stele, după cum dă mărturie apostolul Ioan, sunteţi voi. Împreună cu voi, vedem strălucind în jurul mormântului mai-marelui apostolilor, ca nişte sfeşnice de aur, Bisericile ce vă sunt încredinţate. Vedem de asemenea înalţi demnitari veniţi la Roma de pe toate continentele pentru a-şi reprezenta ţările lor. Toţi se află într-o atitudine de respect şi de aşteptare binevoitoare. Pot să spun deci că cerul şi pământul se unesc ca să celebreze conciliul. [...] Ascultând de inspiraţiile Duhului Sfânt, pentru ca lucrările voastre să răspundă din plin dorinţelor şi nevoilor diferitelor popoare. Aceasta cere de la voi o inimă împăcată şi senină, înţelegere frăţească, cumpătare în propuneri, demnitate în discuţii şi înţelepciune în toate hotărârile."

Bonomia surâzătoare, înţelepciunea de ţăran bătrân, seninătatea omului lui Dumnezeu se unesc la el într-un tot care stârneşte o simpatie nemărginită şi o afecţiune ce depăşeşte cu mult graniţele Bisericii. Dar acest lucru nu-i stârneşte nici un fel de vanitate: el notează în jurnalul său personal, pe care îl ţine din anii îndepărtaţi pe când era

seminarist la Bergamo şi care l-a însoţit fidel în peregrinările sale prin Europa: „Seninătatea mea, care face atâta impresie în lume, constă în următoarele: să mă mulţumesc cu ascultarea, aşa cum am făcut întotdeauna, şi să nu doresc, deci să nu mă rog în acest scop, să trăiesc mai mult, nici măcar o zi în plus faţă de clipa în care va veni să mă cheme îngerul morţii şi să mă ducă în paradis, după cum sper" (Note din 1961). Aceasta era deviza lui: *Oboedientia et Pax — Ascultare şi pace*.

Aceasta este izvorul strălucirii trainice al celui mai scurt pontificat al secolului, înainte de trecerea efemeră a lui Ioan Paul I: Ioan al XXIII-lea a fost un om sincer. Totul era adevărat la el, în limpezimea unei inimi curate şi a unui suflet transparent, de acea sfântă ingenuitate care este candoarea inocenţei. Din punct de vedere fizic, mental, moral şi spiritual, era un om viguros, plin de vitalitate umană şi spirituală. Grădinar al lui Dumnezeu, a fost unchiaşul care te întâmpină la ferma lui, solid ca un stejar, cu braţele larg deschise spre lume. I-a invitat la conciliu pe anglicani, pe protestanţi şi pe ortodocşi. Şi ei au răspuns apelului lui. A primit oameni de toate religiile şi oameni fără religie: astfel, la 7 martie 1963, i-a primit într-o audienţă, care i-a fost amar reproşată şi el a suferit mult din cauza aceasta, pe Adjubei, directorul ziarului *Izvestia* de la Moscova, şi pe soţia acestuia, fiica lui Hruşciov, succesorul lui Stalin. Două luni mai târziu, el mărturiseşte unui vizitator: „Ştiu că mai mulţi au fost surprinşi de această vizită; unii au fost chiar supăraţi. De ce? Eu trebuie să-i primesc pe toţi cei care bat la uşa mea. I-am văzut [...] şi am vorbit despre copii. Am văzut-o pe d-na Adjubei plângând. I-am dat un rozariu[28] sugerându-i că nu este necesar să ştie la

[28] Şirag de mărgele folosit în recitarea rugăciunii cu acelaşi nume (Rugăciunea Rozariului) în cinstea Fecioarei Maria.

ce se foloseşte şi nu este obligată, bineînţeles, să-l recite! Dar că, privindu-l, îşi va aduce aminte pur şi simplu că odinioară trăia o mamă care era desăvârşită" (Confidenţă către secretarul său mons. Loris Capovilla).

Primeşte pe evrei şi elimină, la cererea lor, calificativul de necredincioşi care era prezent în rugăciunea pentru ei în marea implorare liturgică din Vinerea sfântă. Într-o zi, primeşte un grup de izraeliţi, cu braţele larg deschise, cu un gest biblic autentic, cu rezonanţe profunde: „Sunt Iosif, fratele vostru." La 15 mai 1961, pe urmele enciclicelor *Rerum Novarum* a lui Leon al XIII-lea şi *Quadragesimo Anno* a lui Pius al XI-lea, adresează lumii mesajul său social impregnat de Evanghelie, marcat de umanitatea ascendenţei sale ţărăneşti şi îmbogăţit cu experienţa sa pastorală. Enciclica *Mater et Magistra* este scrisoarea unui părinte către fiii săi dezbinaţi, unii chiar răzvrătiţi împotriva celorlalţi din cauza disparităţii mijloacelor de trai şi a situaţiilor lor contrastante. Cu o convingere blândă şi fermă, el îi cheamă pe toţi să pună capăt tuturor situaţiilor de nedreptate, între oameni şi între popoare.

La 11 aprilie 1963, în Joia sfântă, când boala îi macină deja organismul robust, adresează o nouă enciclică tuturor oamenilor de bunăcredinţă, *Pacem in terris*, despre pacea între toate popoarele, bazată pe adevăr, dreptate, iubire, libertate. Acest mesaj a avut un răsunet puternic, în mod special prin distincţia pe care o face între sistemele ideologice intolerante prin natură şi oamenii care nu se înstrăinează niciodată cu totul şi păstrează întotdeauna neatinsă cea mai bună parte din ei: „Se cuvine să se facă întotdeauna distincţie între greşeală şi cei care o săvârşesc, chiar dacă este vorba de oameni ale căror idei greşite sau lipsă de cunoştinţe privesc religia sau morala. Omul căzut în greşeală rămâne întotdeauna o fiinţă

omenească şi îşi păstrează demnitatea de persoană, care trebuie luată în consideraţie. Fiinţa umană nu-şi pierde niciodată putinţa de a se elibera de greşeală şi de a-şi deschide drum spre adevăr. Iar Providenţa divină îi vine întotdeauna în ajutor."

Ioan al XXIII-lea nu-şi propunea să aducă Evanghelia la moda zilei, ci să redea lumii dorinţa de Evanghelie. Părăsindu-ne, la 3 iunie 1963, a lăsat sufletele mai aproape de Dumnezeu şi pământul oamenilor mai bun pentru locuit. Iată miracolul bunătăţii sale. Papa Ioan Paul al II-lea l-a beatificat la 3 septembrie 2000 în piaţa *San Pietro* din Roma unde, la 3 iunie 2001, a chemat poporul creştin să-i venereze trupul rămas intact. Strălucirea fericitului papă Roncalli depăşeşte cu mult graniţele Bisericii.

La cererea guvernului Turciei, între 8–10 decembrie 2000, am prezidat sărbătorile organizate în cinstea lui: cu această ocazie s-a inaugurat strada care îi poartă numele, chiar acolo unde fusese delegat apostolic al Sfântului Scaun în timpul celui de Al Doilea Război Mondial şi unde salvase mai mult de 24.000 de suflete, după cum a amintit cu emoţie legatul Comunităţii evreieşti, în prezenţa patriarhului ecumenic Bartolomeu I, a patriarhului armean Nesrob al II-lea şi a arhimandritului siriac.

Capitolul VIII

PAPII ÎN VREMEA NOASTRĂ. PAUL AL VI-LEA ŞI IOAN PAUL I

I. Paul al VI-lea. Încheierea Conciliului. Călătorii şi enciclice

La 7 iunie 1963, la terminarea liturghiei celebrate pentru papa defunct, în catedrala din Milano, mons. Giovanni Battista Montini exclamă: „Acum nu mai privim în urmă, nu mai privim către el, ci spre orizontul pe care l-a deschis drumului Bisericii şi al Istoriei. Mormântul lui nu-i poate ascunde moştenirea, nici moartea nu-i poate înăbuşi spiritul."

De fapt, imediat după alegerea sa ca papă, la 21 iunie, Paul al VI-lea îşi manifestă dorinţa de a continua Conciliul pe care moartea lui Ioan al XXIII-lea îl întrerupsese. Legăturile dintre cei doi oameni erau vechi, datând din perioada în care mons. Roncalli era reprezentant al Sfântului Scaun, iar mons. Montini era substitut la Secretariatul de Stat şi, în mod obişnuit, intermediarul lui faţă de papa Pius al XII-lea, în slujba căruia erau amândoi.

Giovanni Battista Montini s-a născut la 26 septembrie 1897, la sfârşitul secolului, la Concesio, lângă Brescia, în casa de la ţară a familiei. Tatăl său, pe care îl admiră mult, este unul dintre conducătorii mişcării catolice, director fondator al cotidianului *Il Cittadino*, membru al Parlamentului, ca şi, mai târziu, Ludovico, fratele lui Giovanni Battista. De o constituţie fragilă, „zelosul", cum îl numesc colegii, nu poate suporta clima de la Varşovia unde este trimis să lucreze la nunţiatură, după terminarea

Academiei diplomatice pontificale din Roma. Rămâne treizeci de ani neîntrerupţi la Secretariatul de Stat, substitut al lui Pius al XI-lea în 1937, prosecretar de Stat al lui Pius al XII-lea în 1952, înainte de a fi trimis de acesta ca arhiepiscop la Milano, la 1 noiembrie 1954. La Roma, este totodată asistent spiritual al FUCI, Federaţia tineretului universitar catolic, al cărei preşedinte era Aldo Moro. Anii de contact apostolic cu tinerii studenţi îl marchează puternic. Înfiinţează editura *Studium* şi publică traduceri personale din Jacques Maritain[29] şi P. de Grandmaison.

La Milano, este arhiepiscopul muncitorilor şi apostolul lumii moderne, din dorinţa de a începe „dialogul cu masa puternică, aproape indefinibilă, aproape inaccesibilă a celor ce reprezintă lumea modernă: savanţii, artiştii, industriaşii, conducătorii din economie şi muncitorul, cel care apare ca un uriaş, deşi uneori încă suferind şi neliniştit."

În primul său mesaj adresat lumii, din 22 iunie 1963, el doreşte „ca peste lumea întreagă să treacă o mare flacără de credinţă şi iubire, care să-i cuprindă pe toţi oamenii de bunăcredinţă." Decizia sa imediată este de a duce la bun sfârşit Conciliul deschis de Ioan al XXIII-lea. El trebuie să readucă pe pământ, împreună cu toţi pasagerii, aeronava lansată de predecesorul său. Nu este o sarcină uşoară. O îndeplineşte pe calea deschisă de Ioan al XXIII-lea, al cărui chip „amabil şi hieratic" îl evocă la deschiderea celei de-a doua sesiuni a Conciliului, la 29 septembrie 1963. „Cuvintele lui răsună încă în amintirea şi conştiinţa noastră ca să arate Conciliului drumul care trebuie parcurs [...], ca să deschisă Bisericii căi noi şi să facă să se reverse pe pământ noi şi proaspete izvoare de har. [...] Aţi trezit în

[29] Filosof francez, reprezentant principal al neotomismului (1882–1973).

conştiinţa magisteriului ecleziastic convingerea că doctrina catolică nu trebuie să fie doar un adevăr de căutat cu raţiunea luminată de credinţă, ci un cuvânt generator de viaţă şi acţiune." El pune trei întrebări: *De unde venim?, Ce cale urmăm?, Unde mergem?* şi enunţă răspunsul cu un entuziasm molipsitor care a câştigat, într-o emoţie perceptibilă — care îmi este şi acum vie în minte — întreaga adunare, începând cu observatorii protestanţi şi ortodocşi: „Hristos este singurul nostru principiu, singura noastră cale, singurul nostru scop."

„Este vorba de a aprofunda doctrina dinspre episcopat, funcţiile sale şi relaţiile sale cu Petru." Apoi stabileşte principiile reînnoirii Bisericii, astfel încât să faciliteze unitatea tuturor creştinilor şi îşi manifestă dorinţa de „a construi o punte spre lumea contemporană."

În cincisprezece ani de pontificat, Paul al VI-lea publică şapte enciclice*: Ecclesiam Suam*, la 6 august 1964, despre căile pe care trebuie să le urmeze Biserica în vremea noastră; *Mense Maio*, la 30 aprilie 1965, rugăciune către Maria pentru Conciliu şi pentru pace; *Mysterium Fidei*, din 3 septembrie 1965, reafirmă prezenţa reală a lui Hristos în Euharistie; *Christi Matri Rosarii*, la 19 septembrie 1966, pentru pacea în Vietnam*; Populorum Progressio*, la 26 martie 1967, pentru dezvoltarea integrală şi solidară a popoarelor; *Sacerdotalis Coelibatus*, la 24 iunie 1967, despre menţinerea celibatului preoţilor; *Humanae Vitae*, la 25 iulie 1968, despre reglementarea naşterilor. Scrisoarea apostolică *Octogesima Adveniens* din 1971 abordează noile puncte ale doctrinei sociale a Bisericii, cu ocazia aniversării a 80 de ani de la *Rerum Novarum*. Paul al VI-lea publică cinci îndemnuri apostolice: *Evangelica testificatio*, în 1971, despre reînnoirea vieţii călugăreşti*, Marialis Cultus*, în 1974, despre cultul

Preasfintei Fecioare Maria, *Paterna cum benevolentia*, în 1975, despre reconciliere, *Gaudete in Domino*, la 9 mai 1975, despre bucuria creştină, *Evangelii Nuntiandi*, la 8 decembrie 1975, despre vestirea Evangheliei la oamenii timpului nostru.

La 5 decembrie 1963, îşi anunţă intenţia de a pleca în pelerinaj în ţara sfântă, unde nici un papă nu revenise în cei două mii de ani ai Bisericii. Într-un moment în care se vorbea despre descentralizarea Bisericii, el o centrează din nou pe Hristos: „În timp ce se înalţă rugăciunea noastră, ni se pare că Hristos însuşi se arată ochilor noştri încântaţi şi impresionaţi în măreţia bazilicilor voastre, fraţilor din Bisericile orientale, şi în cea a bazilicilor din Occident. Astfel, în splendida bazilică *San Paolo fuori le mura*, ne vedem înfăţişaţi prin preasmeritul adorator, predecesorul nostru papa Honorius al II-lea, care, mic de tot şi ca şi cum s-ar prosterna până la pământ, sărută picioarele lui Hrist de statură uriaşă, care domină şi binecuvântează cu maiestate împărătească, adunarea reunită în bazilică, şi anume Biserica."

Aşadar, prin fapta unită cu cuvântul, Paul al VI-lea arată lumii uimite ce este un papă: nu este câtuşi de puţin şeful unui batalion de episcopi adunaţi laolaltă, ci preasmeritul adorator al lui Hristos Mântuitorul. Plecat în mod misterios de la Ierusalim la Roma, Petru revenea după două milenii, în persoana îndepărtatului său urmaş, la obârşiile sale. Pelerin al lui Hristos la Ierusalim, papa, centru vizibil al unităţii Bisericii, o readuce spre centrul ei invizibil. Prin aceasta, el se manifestă nu numai ca legătura vie între toţi păstorii catolicităţii, ci şi ca liant al Bisericii apostolicităţii, una, sfântă, catolică şi apostolică.

Papalitatea fiind readusă la sursele sale, pe urmele lui Petru, urmaşul lui pleacă în lume, pe urmele lui Pavel —

al cărui nume şi l-a luat în mod simbolic, înainte de a-i imita călătoriile misionare: Naţiunile Unite la New York, Kampala în Africa, Bogota în Columbia, Fecioara Maria de la Fatima, Athenagoras la Istanbul, Consiliul ecumenic al Bisericilor şi Organizaţia internaţională a muncii la Geneva, Bombay în India, uriaşul periplu misionar spre Australia şi Samoa, în Oceanul Indian, şi popasul simbolic la Hong Kong, la porţile impenetrabile ale Chinei închise între graniţele sale geografice şi ideologice, pentru a rosti acolo mesajul universal al iubirii fără graniţe.

Prima sa enciclică, *Ecclesiam Suam*, deschide căile înnoirii misionare a Bisericii în vremea noastră, prin dialogul apostolic: „Înainte de a vorbi, trebuie să asculţi glasul şi mai cu seamă inima omului; trebuie să o înţelegi şi să o respecţi pe cât posibil şi, acolo unde merită, să mergi în sensul ei. Climatul dialogului este prietenia, ba chiar slujirea." Printr-o mişcare dublă şi inseparabilă, Paul al VI-lea readuce Biserica la izvoare şi o pune în slujba lumii, aşa cum şi Conciliul s-a desfăşurat între doi poli, *Lumen Gentium* şi *Gaudium et Spes*, cel dintâi, constituţie despre misterul Bisericii în Hristos, al doilea, despre prezenţa ei în lume, nu pentru a o răsturna, ci pentru a o converti. La 7 decembrie 1965, devine liric în discursul de închidere a Conciliului: „Umanismul laic şi profan a apărut cu înspăimântătoarea sa înfăţişare şi, într-un anumit sens, a sfidat Conciliul. Credinţa lui Dumnezeu care s-a făcut om s-a întâlnit cu credinţa — căci una este — a omului care devine Dumnezeu.

Ce s-a întâmplat? Un şoc, o luptă, un blestem? Aceasta putĕau să se întâmple, dar n-au avut loc. Vechea istorie a samariteanului a fost modelul spiritualităţii Conciliului. O simpatie nemărginită l-a năpădit cu totul. Un şuvoi de afecţiune şi admiraţie s-a revărsat din Conciliu peste lumea modernă. Au fost denunţate greşeli, da, căci aceasta

este exigenţa carităţii ca şi a adevărului. Dar, referitor la persoane, nu a existat decât aducere aminte, respect şi iubire. [...] Credinţa catolică este pentru omenire. [...] Ca să-l cunoşti pe om, trebuie să-l cunoşti pe Dumnezeu. [...] Ca să-l cunoşti pe Dumnezeu, trebuie să-l cunoşti pe om."

În aceeaşi zi, prin Breva apostolică *Ambulate in dilectione*, şterge din memoria Bisericii catolice excomunicarea dată în 1054 împotriva Constantinopolului şi, în ziua următoare, în lumina blândă ce scaldă piaţa *San Pietro*, într-un climat de apoteoză, se citesc, în faţa lumii, mesajele Conciliului către guvernanţi, gânditori şi oameni de ştiinţă, către femei, muncitori, către săraci, bolnavi, către toţi cei care suferă, către tineri: „Ceasul risipirii a sunat. În câteva clipe, veţi părăsi adunarea conciliară ca să mergeţi în întâmpinarea omenirii şi să-i duceţi vestirea cea bună a Evangheliei lui Hristos şi a înnoirii Bisericii sale la care lucrăm împreună de patru ani." Dar deja se fac auzite trosnituri. Primăvara strălucitoare vestită de Ioan al XXIII-lea se transformă în vârtej posomorât de toamnă. Pentru participanţi, Conciliul fusese un generos proiect misionar: a merge în lume, a-i asuma devenirea, a-i boteza valorile, a-i exorciza păcatul, a o călăuzi pe drumul spre Dumnezeu. Pentru mulţi, ca să spunem adevărul, era o aventură. Pentru unii, o adevărată bucurie. Pentru câţiva, o teamă secretă. Dar încrederea întrecea riscul şi acesta de aici îşi lua îndrăzneala. „Veniţi şi vedeţi, spusese bunul papă Ioan, casa e măturată, toate ferestrele sunt deschise, am pus flori ca să vă primim." Şi iată, cu trecerea timpului, fraţii nu au venit, florile s-au ofilit, şi mulţi fii au părăsit casa, unii în vârful picioarelor, alţii trântind uşa. După anii de euforie conciliară, criza anului 1968, criză pentru Biserică şi, de asemenea, pentru societate, atinge din plin pe cârmaciul care îmbătrâneşte: contestarea de către tineri, neac-

ceptarea ascultării, integrism renăscând, progresism reînnoit, numeroase renunţări la preoţie. Paul al VI-lea a vorbit de trădare şi autodistrugere. A fost luat în zeflemea. A suferit din cauza, distanţării care, după contestarea violentă, se afirmă până la indiferenţă. Dar nu a abdicat totuşi. La 30 iunie 1968, a promulgat solemn *Mărturisirea de credinţă a poporului lui Dumnezeu* pentru a reaminti, a reafirma şi a confirma, după propriile cuvinte, punctele fundamentale ale credinţei Bisericii. Episcopilor veniţi să-i facă vizita, mai ales celor francezi, le-a vorbit cu hotărâre, chemând Biserica Franţei — era în 1977 — la o creştere în credinţă şi iubire. Rapoartele episcopilor dovediseră o oarecare oboseală spirituală. I-a chemat la un salt în speranţă. A murit, după ce şi-a epuizat puterile în slujba Bisericii pe care a iubit-o şi a slujit-o cu ardoare şi a lumii ale cărei succese tehnice şi realizări formidabile le admira. S-a întâmplat la *Castel Gandolfo*, unde s-a stins şi Pius al XII-lea, pe care l-a slujit atâta. Biserica celebra solemnitatea Schimbării la faţă. Ea i-a făcut bătrânului pontif o înmormântare marcată de măreţie şi calm, în piaţa *San Pietro* scăldată de blânda lumină a unei frumoase seri de vară, la 12 august 1978. La dispariţia sa, Paul al VI-lea a primit omagiul poporului său, aplauzele spontane care au răsunat atunci când sicriul său sobru, purtat de oameni pe braţe, a fost dus să se unească, după voinţa sa, cu pământul gol al grotelor Vaticanului, aproape de rămăşiţele — identificate graţie săpăturilor lui Pius al XII-lea — primului papă, Petru din Galileea.

II. Ioan Paul I, „Humilitas". Vocaţia de Înainte-Mergător

Ales într-un timp record, o singură zi, la 26 august 1978, Patriarhul de Veneţia Albino Luciani înţelege să-şi asume dubla moştenire a celor doi predecesori ai săi, Ioan al XXIII-lea şi Paul al VI-lea. Contrar oricărei aşteptări, şi-a ales numele de Ioan Paul. Predecesorul lui a avut o activitate excepţională: un pontificat de cincisprezece ani, 1000 de discursuri, un conciliu, 100.000 km de călătorii, numirea a 147 cardinali, şi a 1500 episcopi. Călătoriile lui uimiseră lumea, şi reamintirea exigenţelor morale, în ce priveşte celibatul preoţilor şi reglementarea naşterilor, alimentase o contestare multiformă. Moartea lui punea în lumină deplină amploarea acţiunii sale reformatoare, pe urmele Conciliului, în special reforma liturgică, crearea Sinodului episcopilor, reforma Curiei (cu instituţionalizarea organismelor postconciliare) creşterea şi internaţionalizarea Sacrului Colegiu, cu rezervarea alegerii papei cardinalilor în număr de 120 maximum, în vârstă de până la 80 de ani.

Albino Luciani recunoaşte de bunăvoie că nu posedă talia intelectuală excepţională şi vasta cultură a predecesorului său. Născut într-un mic sat din Alpii Dolomitici, Forno di Canale, a avut o copilărie dură. Tatăl său, recăsătorit după văduvie, a fost nevoit să emigreze ca să-şi găsească de lucru în Franţa. Educat creştineşte de pioasa sa mamă, Bortola Tancon, Albino îi cere tatălui său permisiunea să intre la seminar. Răspunsul aşteptat cu nelinişte soseşte. Zidarul emigrat îi scrie: „Da, mergi la seminar, fă-te preot. şi sper că, devenind paroh, vei sta de partea săracilor şi a muncitorilor, căci Hristos nu putea să nu stea de partea lor." Don Albino nu l-a uitat niciodată, chiar dacă a ajuns profesor de seminar, apoi episcop de Vittorio

Veneto şi patriarh de Veneţia, după Sfântul Pius al X-lea şi Ioan al XXIII-lea. Deviza sa este *Humilitas*, smerenie. Marea sa preocupare, catehismul. Succesul său, neaşteptat, o colaborare regulată la *Gazzettino di Venezia*, apoi la *Messaggero di Sant'Antonio*. Ajunge chiar un scriitor de succes cu scrisorile sale imaginare către Hipocrat şi Sfântul Bernard, către Goethe şi Sfânta Tereza, către Iisus însuşi. Cu toate acestea, nu este un om influent în episcopatul italian, care nu-l alege niciodată în Sinod, unde îl numeşte succesiv Paul al VI-lea în 1971, 1974, 1977. Doctrina sa este neclintită: „Adeziunea la papa, declară el, departe de a fi un semn de inferioritate, este un semn de superioritate. A voi să fii cu papa nu este rodul unui regretabil complex de inferioritate, este mai curând rodul Duhului Sfânt care lucrează în suflete. Înainte de a fi o instituţie juridică, primatul lui Petru este o carismă. Este o carismă care îl face pe papă să se pună în slujba fraţilor săi şi care îi cheamă pe episcopi să se poarte faţă de el cu respectul şi ataşamentul datorate unui frate mai mare. Unitatea este un lucru mare în Biserică, dar ea nu obligă la uniformitate. Ea se trăieşte şi se zideşte în adunarea în jurul papei."

La moartea lui Paul al VI-lea, el reia în omilia sa de la Veneţia textul Sfântului Avitus, episcop de Viena, în Galia, în secolul al VI-lea: „Dacă este pus în discuţie episcopul Romei, se aduce prejudiciu nu unui episcop, ci episcopatului catolic întreg." Vorbind despre deschiderea spre Est, criticată, a predecesorului său, faimoasa *Ostpolitik*, el adaugă: „Cum să nu admiri curajul unui papă care îndrăzneşte să se expună blamului pentru ca să salveze suflete. Dacă trebuie să ţinem seama de criticile îndreptăţite, trebuie să ne reamintim de asemenea că Hristos însuşi n-a putut să mulţumească pe toată lumea. Când ai de-a face cu mulţimile, nu trebuie să aştepţi multă recunoştinţă, nici să speri la multe aplauze. Trebuie să te

pregăteşti mai cu seamă pentru indiferenţă şi critici. [...] Nici un om nu este perfect. Chiar Paul al VI-lea, obiectul unui doliu universal, va fi făcut în mod imperfect anumite lucruri. Om foarte cultivat, preot exemplar, papa avea vederi într-adevăr largi şi vedea departe."

Foarte repede, noul papă cucereşte pe credincioşi prin zâmbetul său smerit, omiliile simple, modul său de a fi foarte franciscan. A durat cât un zâmbet, curând apărut, grabnic dispărut, prin care s-a transmis un mesaj evanghelic ce răsună în adâncul a milioane de inimi: „Dumnezeu este ca un tată, dar, mai mult. El este ca o mamă." Chiar în ajunul morţii sale, lăsa acest mesaj augustinian: „Adevăratul aleluia îl vom cânta în Paradis. Va fi un aleluia al iubirii împlinite. Cel de astăzi este aleluia iubirii flămânde, adică al speranţei." Credinţa, speranţa şi iubirea au fost tema alocuţiunilor sale săptămânale la audienţele de miercuri. Unuia dintre colaboratorii săi, care releva limbajul lor cam simplu, îi răspunde cu francheţe: „Vedeţi, eu nu vorbesc pentru primele rânduri ale tribunei diplomatice, ci pentru bătrâna care recită Rozariul la capătul pieţei." La 29 septembrie, dimineaţa, după ce şi-a împlinit misiunea la capătul a treizeci de zile de *fioretti*, secretarul său, irlandezul John Magee, îl găseşte în pat cu capul înclinat, cu mâinile reci ca marmura. Îşi terminase deja cursa. Îi fusese de ajuns o clipă pentru a readuce Biserica la esenţial: Evanghelia. Acest lucru îl subliniază fratele său Eduardo, cu simplitatea munteanului şi credinţa fermă a unui credincios: „Domnia lui a fost de scurtă durată, dar mi se pare că şi-a interpretat bine rolul. În planurile Providenţei, rolurile de scurtă durată îşi au şi ele importanţa lor."

Fără nici o îndoială, asemenea lui Ioan Botezătorul Înainte-Mergătorul, vocaţia lui Ioan Paul I a fost să-i deschidă drum lui Ioan Paul al II-lea.

Capitolul IX

IOAN PAUL AL II-LEA, PAPA IEŞIRII ÎN LARG

I. Un papă venit de departe

Pentru o lume blazată, alegerea cardinalului Karol Wojtyla, arhiepiscop de Cracovia, în seara zilei de 16 octombrie 1978, este o adevărată noutate. Născut în 1920 la Wadowice, este hirotonisit preot în 1946, după ce lucrase ca muncitor într-o carieră, apoi la uzinele Solvay. Pius al XII-lea îl alege ca episcop auxiliar la 38 de ani. Paul al VI-lea îl numeşte arhiepiscop de Cracovia la 44 de ani şi cardinal la 47. Este ales papă la 58 de ani. Marcat de tinereţea sa de muncitor polonez, de studiile universitare la Roma şi de un apostolat strălucit în rândul tinerilor, acest om al Bisericii este un profesor universitar experimentat, care şi-a susţinut teza de doctorat despre Etica lui Max Scheler[30] şi, devenit cardinal, continuă să predea la Universitatea catolică din Lublin. Cu o credinţă fermă, înrădăcinat adânc în pământul natal, este totodată foarte deschis problemelor timpului nostru şi obişnuit cu dialogul, atât cu intelectualii, cât şi cu muncitorii. Filosof personalist şi teolog moralist, publică studii riguroase, de exemplu, *Persoană şi act*, *Iubire şi responsabilitate* şi numeroase comentarii la textele Conciliului Vatican II, îndeosebi la constituţia pastorală *Gaudium et Spes*, la a cărei elaborare a participat.

În acelaşi timp, după ce fusese actor şi înfiinţase în timpul războiului o trupă de teatru rapsodic — îmi povestea

[30] Max Scheler (1874–1928), filosof şi teolog catolic german. A aplicat fenomenologia în etică şi în filosofia valorilor şi a culturii.

despre aceasta la o seară de teatru organizată de studenţii din Lublin —, publică, sub un pseudonim transparent, Andrzej Jawien, piesa *Prăvălia bijutierului* şi poezii în revista *Znak* din Cracovia.

Populaţia Romei, al cărei episcop este, îl adoptă din clipa în care apare pentru prima oară în loggia bazilicii *San Pietro*: „*Sia lodato Gesu Cristo* (Lăudat să fie Iisus Hristos)." Vorbind „limba noastră, limba voastră italiană, adaugă el îndată, *se mi sbaglio, mi corrigerete* (dacă greşesc, să mă corectaţi)." Şi, în ziua înscăunării sale în parvisul pieţei *San Pietro* inundate de soare, îndemnul lui plin de forţă răsună puternic din televizoarele şi tranzistoarele care repercutează strigătul lui în toate sau aproape toate limbile globului pământesc: „Nu vă fie teamă. Deschideţi-i, deschideţi-i larg porţile lui Hristos, puterii sale mântuitoare, deschideţi graniţele statelor, sistemele economice şi politice, domeniile uriaşe ale culturii, civilizaţiei, dezvoltării. Nu vă fie teamă. Lăsaţi-l pe Hristos să-i vorbească omului. El singur are cuvintele vieţii, cuvintele vieţii veşnice."

II. Călătoriile apostolice prin lume

Încă de atunci, lumea a învăţat să-i descopere surâsul luminos şi gândirea riguroasă, primirea generoasă şi bunătatea maliţioasă, fruntea de gânditor şi bărbia de luptător. Noul papă îşi urmează drumul într-un ritm niciodată atins. Cracovia l-a condus la Roma. Dar Oraşul nu-l reţine. Toiagul de pelerin îl duce prin toată lumea, urmând invitaţii multiple. De la prima sa călătorie în Mexic pentru inaugurarea lucrărilor Conferinţei Episcopatului latino-american de la Puebla până la data de 1 iunie 2001, într-al

XXIII-lea an de pontificat, Papa Ioan Paul al II-lea a efectuat 93 de călătorii în afara Italiei, în 125 de ţări, parcurgând mai mult de un milion de kilometri, de trei ori distanţa de la Pământ la Lună. Totodată, a efectuat 138 de vizite pastorale în Italia şi 291 în parohiile din Roma. Pe drept cuvânt, Ioan Paul al II-lea poate repeta: „Roma nu mai este Roma. Este acolo unde sunt eu."

Trebuie să ne întoarcem cu mult în urmă ca să găsim în cronică un papă ales din afara Italiei, mai precis la Adriaan Floriszoon, din Utrecht, papă din 1522 până în 1523 sub numele de Adrian al VI-lea. De atunci, papalitatea s-a italienizat, într-o epocă în care, la drept vorbind, peninsula era doar o entitate geografică şi încă nu una politică. Pe vremea înteţirii naţionalismelor europene, era, neîndoielnic, un fapt înţelept a alege ca urmaşi ai lui Petru episcopi străini de interese şi pasiuni naţionale. Astăzi, Bisericile îşi păstrează în ansamblu distanţa faţă de state, indiferent de regimurile politice şi orientările ideologice. Romană prin întrupare, Biserica Catolică este universală prin vocaţie şi nu provincială. A se recurge la criterii socio-politice pentru a lumina alegerea Sacrului Colegiu ar însemna a se înşela în acelaşi timp în privinţa secolului, a papei şi a Bisericii. Papalitatea nu este o abstracţie. Papa este o persoană cât se poate de vie. Iar perceperea pe care o are asupra universalului trece, ca la fiecare, prin mijlocirea concretului. Ioan Paul al II-lea spune „eu" cu fermitate: „Eu mă rog", „Eu vă implor." Se referă adesea la experienţa sa de episcop. Acest papă a venit de mai departe decât l-am văzut noi venind. El ne atrage dincolo de orizonturile noastre limitate prin puntea vie pe care o construieşte între Est şi Vest. Să-l ascultăm exprimându-şi gândurile la Gniezno, în 1979, la Rusalii: „În această zi a coborârii Duhului Sfânt [...], nu putem să nu auzim, pe lângă limba strămoşilor noştri, celelalte

limbi slave în care a început să se exprime acum Cenaclul istoriei, larg deschis tuturor. Primul papă slav din istorie nu poată să nu audă aceste limbi. Fără îndoială, Hristos l-a ales, Duhul Sfânt l-a călăuzit ca să introducă în marea comunitate a Bisericii înţelegerea aparte a acestor cuvinte şi limbi care sună încă ciudat unor urechi obişnuite cu sunete romanice, germane, anglo-saxone, celte. La sfârşitul a două milenii de creştinism, nu voiesc oare Iisus şi Duhul Sfânt ca Maica Biserică să se plece către aceste sunete ale limbajului uman, care se împletesc într-o rădăcină comună? Nu voiesc ca acest papă polonez, acest papă slav să dezvăluie tocmai acum unitatea spirituală a Europei acoperită de cele două mari tradiţii, a Occidentului şi a Orientului? Dar aceste două tradiţii exprimă o singură credinţă, un singur botez. [...] Papa Ioan Paul al II-lea, un slav, fiu al naţiunii poloneze, simte cum pătrund adânc în glia istoriei rădăcinile din care provine el însuşi."

Experienţa din lumea comunistă i-a dat o viziune aparte despre relaţiile dintre popor şi puterile publice, a căror fragilitate, adesea învecinată cu o opoziţie populară mocnită, o cunoaşte. Limitându-şi relaţiile cu oficialii la gesturile de politeţe obligatorii, el merge direct la popor; percepe forţa culturii sale milenare şi ştie că în el se află adevărata legitimitate a statului: a fi în slujba naţiunii. Între poporul polonez şi papa provenit din acesta, se stabileşte o adevărată complicitate, o comuniune profundă cu aceeaşi viziune a trecutului şi a viitorului naţiunii, provocând astfel un proces nestăvilit de delegitimare a puterii în funcţie.

Astfel ia naştere în Polonia, în 1979, mişcarea Solidaritatea care, peste zece ani, va duce la căderea zidului Berlinului şi la prăbuşirea imperiului comunist–leninist ateu. Nu este exagerată afirmaţia potrivit căreia prăbuşirea acestor regimuri totalitare prigonitoare ale creştinilor şi

negatoare ale drepturilor omului este cel mai mare succes al papalităţii de la victoria de la Lepanto[31] din 1571 şi de la Viena[32] din 1683.

Curajos şi perseverent, printr-un plan îndelung gândit şi urmărit cu perseverenţă, în ciuda atentatului din 13 mai 1981 care trebuia să-l oprească, Ioan Paul al II-lea a pus Biserica în centrul istoriei şi o pecete trainică pe viitorul politic şi spiritual al lumii. După căderea lumii comuniste atee din Est, cheamă stăruitor lumea occidentală bogată şi liberală să nu se lase prinsă în cursa permisivităţii materiale şi să-şi împartă bogăţia cu Lumea a treia mizeră, a cărei demnitate o revendică şi pentru care cheamă neîncetat la dreptate. În enciclicele sociale, ca şi în călătoriile apostolice, nu conteneşte să cheme la construirea unei lumi mai drepte şi fraterne, în care omul să fie respectat în demnitatea sa de om.

Mesajul este atât de limpede încât, după trecerea lui, unele regimuri corupte se prăbuşesc: Marcos în Filipine, Duvalier în Haiti, Stroessner în Paraguay.

Însă mesajul etic al papei se loveşte permanent de împotriviri violente. Împotriva tendinţei societăţilor liberale secularizate de a revendica dreptul la avort şi chiar la eutanasie, Ioan Paul al II-lea aminteşte neobosit respectul datorat fiecărui om şi dreptul celor mai slabi şi dezarmaţi de a se naşte şi de a nu fi privaţi în mod arbitrar de viaţă. După votarea de către Parlamentul polonez a liberalizării avortului, papa polonez rosteşte această judecată cumplită: „Un popor care îşi ucide copiii nu are viitor."

---

[31] Lângă acest oraş de pe ţărmul Golfului Corint, flota coaliţiei creştine i-a învins pe turci în 1571. Papa Pius al V-lea are meritul de a fi adunat popoarele creştine într-o luptă comună împotriva mahomedanilor.

[32] Papa Inocenţiu al XI-lea a cheltuit un milion şi jumătate de galbeni cu sprijinirea trupelor austriece, poloneze şi bavareze care au eliberat Viena din încercuirea turcilor la 14 iulie 1683.

Una dintre preocupările majore ale papei este Europa modelată timp de milenii de credinţa creştină, formată de cultura ei şi ajunsă să nu mai fie sigură de identitatea şi de viitorul ei. Încă din 1982, îi lansează, de la Santiago de Compostela, acest strigăt plin de dragoste: „Regăseşte-ţi credinţa. Redescoperă-ţi originile, Întoarce-te la trăirea valorilor autentice care au adus glorie istoriei tale şi au făcut benefică prezenţa ta pe alte continente." Pentru el, geografia Europei nu se opreşte la Polonia catolică. Rusia şi naţiunile ortodoxe fac parte şi ele din Europa. Conştient că dezbinările religioase sunt cele mai profunde, nu conteneşte să acţioneze pentru ca Europa, de la Atlantic până la Ural, să respire din nou cu ambii plămâni în unitatea regăsită. El declară Episcopatului polonez reunit la Czestochowa: «Creştinismul trebuie să se angajeze din nou la formarea unităţii spirituale a Europei. [...] Episcopatul polonez, toate episcopatele şi Bisericile din Europa au aici o importantă sarcină de îndeplinit. [...] În faţa acestor sarcini multiple, Scaunul apostolic le priveşte pe ale sale într-o manieră conformă cu caracterul şi slujirea lui Petru. Când Hristos îi spune lui Petru: „Întăreşte-i pe fraţii tăi", spune prin aceasta: „Fii slujitorul unităţii lor."»

Salutat de neînfricatul primat al Poloniei, cardinalul Stefan Wyszynski, arhiepiscop de Varşovia, drept „cel mai bun dintre fiii săi, călit în bătăliile şi suferinţele naţiunii," Ioan Paul al II-lea conduce Biserica cu fermitate şi fără ambiguitate. În perioada imediat următoare Conciliului, s-au văzut mulţi creştini clătinându-se în faţa faimoasei deschideri către lume. Ioan Paul al II-lea le aminteşte că misiunea primordială a Bisericii este de a-i călăuzi pe oameni la Hristos. „Răscumpărătorul omului, Iisus Hristos, este în centrul universului şi al istoriei."

III. Enciclica „Redemptor Hominis". Drepturile omului şi drepturile lui Dumnezeu

Aceste cuvinte, care răsună tare şi limpede, încep enciclica *Redemptor Hominis* a lui Ioan Paul al II-lea, ca un manifest lansat la început de pontificat. Reflecţia pătrunzătoare asupra Adevărului omului în Iisus Hristos nu face *tabula rasa* din trecut. Prima parte a scrisorii enciclice se intitulează în mod semnificativ: *Moştenire*. Ea se referă la Papa Paul al VI-lea şi la enciclica-program a acestuia *Ecclesiam Suam*. Vorbind despre „marele său predecesor", cum îl numeşte, Ioan Paul al II-lea declară:

„Am putut să observ îndeaproape activitatea lui. I-am admirat întotdeauna înţelepciunea profundă şi curajul, ca şi perseverenţa şi răbdarea în timpul dificilei perioade de după Conciliu a pontificatului său. În calitate de cârmaci al Bisericii, barca lui Petru, ştia să păstreze un calm şi un echilibru providenţiale chiar în momentele cele mai critice în care Biserica părea zdruncinată din interior şi îşi păstra întotdeauna speranţa neclintită în coeziunea ei. Prin multiplele componente, adesea zbuciumate, ale pontificatului său, ne-a învăţat o iubire neînfricată pentru Biserică. [...] Acest mare predecesor, care este totodată un adevărat părinte pentru mine, a ştiut să facă cunoscut *ad extra*, în exterior, chipul autentic al Bisericii, în pofida diverselor slăbiciuni interne care au afectat-o în perioada de după Conciliu." Textul lui Ioan Paul al II-lea este ţesut literalmente din mai mult de 200 de citate explicite din Sfânta Scriptură, din Conciliul Vatican II, în special *Gaudium et Spes*, din Paul al VI-lea, îndeosebi *Ecclesiam Suam*: „Dumnezeu s-a făcut om în Iisus Hristos, ne aminteşte el, ca să-l salveze pe om de caducitatea păcatului şi a morţii. Acest mister de iubire, împlinit în Maria, liniştită şi frumoasă ca primăvara,

este împărtăşit de Duhul Sfânt Bisericii. Vocaţia ei este dialogul misionar, întemeiat pe conştiinţa colegială a misiunii sale apostolice, deschisă către toţi oamenii, începând cu creştinii în căutarea unităţii şi oamenii în căutarea adevărului. Calea ei este fiecare om şi Iisus Hristos care îi este modelul dumnezeiesc întrupat. Îndatorirea ei este să asigure prioritatea eticii asupra tehnicii, primatul persoanei asupra lucrurilor, superioritatea spiritului asupra materiei. Biserica este răspunzătoare de adevărul revelat despre om, căruia îi aminteşte că nu poate trăi fără iubire şi că statul are ca primă obligaţie asigurarea exercitării libere şi depline a tuturor drepturilor lui, începând de la a cunoaşte adevărul lui Dumnezeu. Spiritul lui Ioan Paul al II-lea este clar, gândirea precisă: pentru el, libertatea nu este lipsă de responsabilitate, nici creativitatea anarhie şi nici fidelitatea nu este stagnare, nici datoria inerţie.

Don Helder Camara a recunoscut în el un om „care nu are caracter maleabil şi duce o viaţă aspră." Biserica este citată în această enciclică de 200 de ori, Iisus Hristos de 250 de ori şi de 350 de ori omul, „Omul, încă o dată omul!", exclamă el în mijlocul unei argumentări semnificative.

La Auschwitz, loc întemeiat pe ură, Ioan Paul al II-lea cheamă cu tărie la respectarea tuturor drepturilor fiecărui om şi conchide în mod semnificativ: „Nu este vorba numai de drepturi, ci, mai ales şi înainte de toate, de iubire." La Puebla, aminteşte ca un laitmotiv eliberator: „Respectaţi-l pe om. El este după chipul lui Dumnezeu." De aceea, potrivit exprimării sale tranşante, „orice proprietate privată este grevată de o ipotecă socială." La Drogheda, în apropiere de tragica graniţă a Irlandei de Nord, îi imploră pe antagoniştii irlandezi să renunţe la violenţa distructivă. La 2 octombrie 1979, la Naţiunile Unite, declară fără înconjur: „Spiritul războinic apare acolo unde sunt violate

drepturile inalienabile ale omului." Iar pe Yankee Stadium, în inima celei mai bogate ţări din lume, pătrunse de valoarea supremă a *american way of life, declară*: „Nu ne putem bucura în linişte de bogăţiile noastre şi de libertăţile noastre, în timp ce mii de fiinţe omeneşti mor de foame."

Vorbind sus şi tare, cuvântul lui Ioan Paul al II-lea, înrădăcinat în Evanghelie, este susţinut de tradiţia vie a Bisericii. Poliglot şi sportiv, campion al drepturilor omului şi cruciat al drepturilor lui Dumnezeu, Ioan Paul al II-lea, în orice împrejurare, acordă prioritate slujirii pastorale. El este în primul rând episcopul Romei şi consacră un timp considerabil vizitării parohiilor ei, după o întâlnire prealabilă cu păstorii lor. Prezidează concelebrările liturgice la marile sărbători creştine în catedrala *San Giovanni in Laterano*, la *Santa Maria Maggiore* şi la *San Pietro*. Nu ezită să se aşeze, ca orice preot, într-un confesional, ca să dea credincioşilor sacramentul pocăinţei. În călătoriile sale prin lume, prima sa grijă este să se întâlnească cu Bisericile locale şi, în agenda sa supraîncărcată, întrevederile cu Conferinţele episcopale sunt cele mai importante. Când celebrează Vigilia pascală, botează şi administrează mirul unor adulţi şi copii proveniţi din mai multe ţări. Proclamă în 55 de limbi, din înaltul loggiei bazilicii *San Pietro*, credinţa tuturor creştinilor: Hristos a înviat. Ioan Paul al II-lea este, înainte de toate, martorul autorizat al Evangheliei.

IV. Un pontificat la graniţa dintre două milenii

Chiar dacă mijloacele de informare privilegiază aspectul socio-politic al pontificatului, dimensiunea fundamentală a acestuia rămâne spirituală, teologică, pastorală.

După prima sa enciclică–program, *Redemptor Hominis*, consacrată lui Hristos, model şi arhetip al oricărui om, garant al demnităţii şi libertăţii lui responsabile, trilogia sa doctrinară continuă cu învăţătura despre Dumnezeu Tatăl, *Dives in Misericordia*, cel bogat în îndurare, şi despre Duhul Sfânt, *Dominum et Vivificantem*, izvor de viaţă şi călăuză a conştiinţei morale a omului.

Ioan Paul al II-lea, ca un bun tată de familie şi în pofida oricărei piedici, se străduieşte neobosit să menţină armonia şi pacea, continuând moştenirea primită, deschis spre viitor. Activitatea sa este impresionantă. Se întâlneşte aproape zilnic cu cardinalii şi episcopii, cu conducători ai Bisericilor creştine despărţite, cu reprezentanţi ai religiilor necreştine, cu responsabilii Cetăţii. Contactul se extinde la milioane de persoane de pe toate continentele, dintre care aproximativ 16 milioane au fost primite în o mie de audienţe generale. Papă al tuturor recordurilor, Ioan Paul al II-lea a publicat 13 enciclice, 12 îndemnuri apostolice, 10 constituţii apostolice, 37 de scrisori apostolice, 23 *Motu Proprio*, a efectuat 1227 beatificări şi 447 canonizări, a convocat 8 consistorii în care a numit 160 din cei 183 de cardinali în viaţă la 20 mai 2001, a reunit 14 sinoade ale episcopilor, a numit 3000 din cei 4200 episcopi din lumea întreagă şi i-a întâlnit pe toţi personal, mai ales în timpul vizitei *ad limina* pe care episcopii o fac la Roma o dată la cinci ani. Un loc aparte îl ocupă marile întâlniri mondiale cu tinerii, o dată la doi ani la Roma, în duminica Floriilor, şi, alternativ, în oraşe de pe diferite continente: Buenos Aires în Argentina, Santiago de Compostela în Spania, Czestochowa în Polonia, Denver în Statele Unite, Manila în Filipine (cu impresionanta prezenţă a 4 milioane de participanţi), Paris, în august 1997 şi Roma, pentru Marele jubileu al anului 2000.

Totodată, Ioan Paul al II-lea dezvoltă relaţiile diplomatice ale Sfântului Scaun, unde numărul ambasadorilor acreditaţi a ajuns, într-un secol, de la 19 la 168. Chiar şi ţările protestante, suspicioase prin tradiţie faţă de papalitate, şi-au trimis ambasadorii: Statele Unite, Marea Britanie, Suedia, Danemarca, Norvegia, Islanda — fără să mai vorbim despre ţările postcomuniste, de tradiţie catolică sau ortodoxă. Publicată în acelaşi timp, în toamna lui 1994, în 35 de ţări, cartea sa *Varcare la soglia della speranza — Să trecem pragul speranţei*[33], care este alcătuită din răspunsurile la 35 de întrebări puse de ziaristul Vittorio Mesori, a constituit o mare premieră în istoria papalităţii, urmată peste doi ani de *Vocaţia mea, dar şi mister*, cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la hirotonisirea sa. Se înmulţesc video-casetele, catedră planetară a unui papă mediatic al cărui succes nu se dezminte; ele îl arată pe papa pe toate latitudinile: în biserică, bineînţeles, dar şi în templul protestant, în sinagoga iudaică, în moscheea musulmană şi la Assisi, împreună cu reprezentanţii marilor religii ale lumii reuniţi, la chemarea lui, într-o emoţionantă întâlnire de rugăciune pentru pace. Trilogiei enciclicelor doctrinale despre Fiul (*Redemptor Hominis*, 1979), Tatăl (*Dives in Misericordia*, 1980), Duhul Sfânt (*Dominum et Vivificantem*, 1986) şi celor sociale — *Laborem exercens*, 1981, despre muncă, *Sollicitudo rei socialis*, 1987, despre dezvoltarea popoarelor, şi *Centesimus Annus*, 1991, cu ocazia centenarului enciclicei *Rerum Novarum* — li se adaugă *Slavorum Apostoli*, 1985, pentru al XI-lea centenar al sfinţilor Chiril şi Metodiu, *Redemptoris Mater*, 1987, despre Fecioara Maria, *Redemptoris missio*, 1990, despre

[33] În limba română a apărut în 1995 la Editura Humanitas, în traducerea lui Sorin Mărculescu.

activitatea misionară, *Veritatis Splendor*, 1993, despre învăţătura orală a Bisericii, *Evangelium Vitae*, 1995, despre valoarea şi inviolabilitatea vieţii umane şi *Ut Unum Sint*, 1995, despre angajarea ecumenică.

Printre scrisorile apostolice, pe lângă cele despre sensul creştin al suferinţei, demnitatea şi vocaţia femeii, Bisericile orientale, Anul internaţional al tineretului, *Tertio Millennio Inuente*, publicată imediat după Jubileul anului 2000, deţine o importanţă deosebită. După ce a celebrat împlinirea a 2000 de ani de la naşterea lui Iisus, Ioan Paul al II-lea cheamă întreaga Biserică să iasă în larg, *duc in altum*, pe urmele lui Hristos, cu entuziasm şi bucurie, pentru a parcurge o nouă etapă a drumului ei, împreună cu toţi cardinalii reuniţi în consistoriu extraordinar între 21–24 mai 2001.

„Creştinismul mileniului trei va trebui să răspundă mereu mai bine acestei exigenţe de inculturare. Rămânând pe deplin el însuşi, în fidelitate absolută faţă de vestirea evanghelică şi de tradiţia Bisericii, el va purta şi chipul multor culturi şi popoare, în care este primit şi înrădăcinat. În timpul Anului jubiliar, m-am bucurat în mod deosebit de frumuseţea acestui chip multiform al Bisericii. Nu este, poate, decât un început, o icoană abia conturată a viitorului pe care ni-l pregăteşte Duhul lui Dumnezeu." (Nr. 40).

Chiar dacă anii i-au îngreunat mersul sigur de muntean, nu au slăbit puterea credinţei, îndrăzneala gândirii, înflăcărarea speranţei vechiului luptător, intrat deja în istorie cu pasul lui liniştit şi hotărât, ca un gigant al credinţei: *Ioan Paul cel Mare*. Numit de revista americană *Newsweek* omul anului 1996 pentru curajul impresionant cu care suportă încercările fizice — în total 135 de zile petrecute în clinica Gemelli — şi înfruntă încercările morale, sprijinindu-se pe Hristul toiagului său de pelerin de la care îşi ia „puterea slăbiciunii", ca apostolul Pavel,

el găseşte în rugăciune izvorul viu al mesajului de credinţă profundă, de bucurie interioară şi de curaj molipsitor pe care îl transmite cu tărie. Iată modernitatea unui papă care suscită încrederea acelora care împărtăşesc credinţa al cărei martor viu şi mesager neobosit este. Imediat după călătoria apostolică în Franţa, un episcop rămas profund impresionat de această atracţie extraordinară, care mişcă şi entuziasmează mulţimile, mărturisea: „Papa m-a făcut să înţeleg în toate privinţele ce înseamnă un om al lui Dumnezeu, o fiinţă care trăieşte cu totul pentru Dumnezeu şi în Dumnezeu".

Capitolul X

SLUJIREA COMUNIUNII

Misterul slujirii lui Petru este de a-i întări pe fraţii lui în credinţă, de a fi în mijlocul lor stânca de neclintit şi liantul unităţii. Dar povara istoriei a dezbinat în mod tragic această moştenire a Evangheliei prin ruptura milenară a Orientului ortodox şi sfâşierea de secole a Occidentului protestant. Vremea noastră a conştientizat cu intensitate scandalul acestei dezbinări.

I. Fraţii despărţiţi — la Vatican II. Ioan al XXIII-lea, Paul al VI-lea şi Ioan Paul al II-lea

La invitaţia frăţească a lui Ioan al XXIII-lea, fraţii despărţiţi au venit ca observatori la Conciliul Vatican II. Participarea lor a fost activă. La 4 decembrie 1965, în ajunul încheierii Conciliului, Paul al VI-lea le spune cu vie emoţie: „Plecarea voastră lasă în jurul nostru un gol pe care nu-l cunoşteam înainte de Conciliu."

De atunci, vizitele conducătorilor de Biserici s-au înteţit: Paul al VI-lea s-a întâlnit cu mons. Michael Ramsey, arhiepiscop de Canterbury şi primat al Angliei, cu patriarhul Athenagoras, cu cei doi patriarhi armeni Khoren I de Antelias, din Siria, şi Vasken I de Ecimiadzin, cu patriarhul siriac Ignaţiu Iakub al III-lea, cu patriarhul copt Şenuda al III-lea.

La 10 iunie 1969, Paul al VI-lea face o vizită la Consiliul ecumenic al Bisericilor, din Geneva, cetatea lui Calvin. Dintr-o dată, el declară: „Numele nostru este Petru. Suntem convinşi că Domnul ne-a dat o slujire de comuniune."

Această tendinţă ecumenică solidă se intensifică cu Ioan Paul al II-lea, primul papă care s-a dus în Marea Britanie după ruptură, la patru secole după excomunicarea lui Henric al VIII-lea. Pentru el, pelerinajul Papei la bisericile de pe diferite continente este o îndatorire precisă, pentru îndeplinirea rolului de episcop al Romei în slujirea comuniunii. O parte importantă a vizitelor pastorale este consacrată, arătând chiar o „prioritate" ecumenică ţărilor în care comunităţile catolice constituie o minoritate în raport cu alte confesiuni creştine sau necreştine: în Turcia în 1979, în Germania în 1980, în Regatul Unit al Marii Britanii (Anglia, Scoţia şi Ţara Galilor) în 1982, în Elveţia în 1984, în ţările scandinave şi nordice (Finlanda, Suedia, Norvegia, Danemarca şi Islanda) în 1989, în ţările baltice în 1993, în Statele Unite şi Canada de mai multe ori, în România, în mai 1999, în Georgia, în octombrie 1999, în Egipt şi în Ţara Sfântă, în martie 2000, în Grecia şi Siria, în mai 2001. Ca fraţi care caută unitatea în Hristos şi în Biserica Sa, Ioan Paul al II-lea s-a rugat împreună cu primatul Comuniunii anglicane în catedrala din Canterbury; la sediul Consiliului ecumenic al Bisericilor de la Geneva; la biserica Sfântul Gheorghe a Patriarhiei ecumenice a Constantinopolului. De asemenea, la Roma, cu ocazia vizitei patriarhilor Dimitrios I şi Bartolomeu I, a arhiepiscopilor luterani, primaţi ai Suediei şi Finlandei, cu ocazia celui de-al VI-lea centenar al canonizării Sfintei Brigita, a primatului Comuniunii anglicane mons. Carey şi a *Catolicos*-ului tuturor armenilor Karekin I.

Problema primatului episcopului Romei a devenit un obiect de studiu şi o temă esenţială nu numai în dialogurile teologice pe care Biserica catolică le întreţine cu celelalte Biserici şi comunităţi ecleziale, ci şi în ansamblul mişcării ecumenice. Cea de a V-a Adunare mondială a Comisiei „Credinţă şi Constituţie" a Consiliului ecumenic al Bisericilor, ţinută la Santiago de Compostela în 14 august 1993, a recomandat să se întreprindă un nou studiu asupra problemei unui ministeriat universal al unităţii creştine. O misiune de unitate se arată necesară. O „papalitate reînnoită" poate deveni focar de unitate pentru toţi creştinii. Dar povara unei istorii bimilenare rămâne un obstacol considerabil. Acest lucru l-a evocat deschis Ioan Paul al II-lea împreună cu patriarhul ecumenic al Constantinopolului Bartolomeu I, oaspete al papei la Roma, între 27–29 iunie 1995, ca şi cu Dr. George Carey, arhiepiscop de Canterbury şi primat al Comuniunii anglicane, oaspete la Roma între 3–6 decembrie 1996.

Pentru catolici, jurisdicţia papei asupra Bisericii este deplină, supremă, ordinară şi nemijlocită, fără a se substitui prin aceasta jurisdicţiei episcopilor, pe care o autentifică şi o susţine. În ce-i priveşte pe reformatori, ei nu au respins funcţia lui Petru, ci papalitatea istorică aşa cum o întâlneau pe timpul lor. Primii luterani doreau chiar o reformă a papalităţii pentru a apăra unitatea Bisericii. Legitimitatea ei fiind recunoscută, exercitarea practică a primatului imediat după Conciliul Vatican II reţine toată atenţia, îndeosebi prin crearea Sinodului episcopilor de către Paul al VI-lea.

II. Sinodul episcopilor sau punerea în practică a colegialităţii

Această decizie este fără precedent în istoria Bisericii romane. Promulgând-o la 15 septembrie 1965 prin *Motu Proprio Apostolica Sollicitudo*, Paul al VI-lea declară semnificativ: „Conciliul ecumenic a fost motivul deciziei pe care am luat-o de a crea de o manieră stabilă un consiliu special al episcopilor, dorind prin aceasta ca, după Conciliu, poporul creştin să se poată bucura în continuare de binefacerile pe care i-o aducea în timpul Conciliului unirea noastră strânsă cu episcopii" şi subliniază mângâierea prezenţei lor, ajutorul experienţei lor, sprijinul sfaturilor şi importanţa autorităţii lor. Format în majoritate din episcopi aleşi de conferinţele episcopale, acest „consiliu permanent al episcopilor pentru Biserica universală" se reuneşte la cererea papei pentru a-i da sfatul şi concursul adecvat, spre binele Bisericii.

Convocat în 1967, 1969, 1971 şi apoi o dată la trei ani, Sinodul se manifestă ca punct de convergenţă al conferinţelor episcopale din lumea întreagă, adunare a unor păstori atenţi la problemele vieţii Bisericii. În aceste reuniuni foarte deschise se realizează o largă confruntare şi muncă de sinteză. Bisericile tinere se afirmă aici cu fervoare. Un simţ pe deplin catolic se distinge în conştientizarea chipului multiform al Bisericilor locale. Sinodul, organ de comuniune colegială, instituie o nouă formă de colaborare între papa şi episcopi în exercitarea slujirii lor. În 1975, la Crăciun, Paul al VI-lea adună lucrările despre evanghelizare ale Sinodului episcopilor şi publică îndemnul apostolic *Evangelii Nuntiandi*. La fel procedează Ioan Paul al II-lea la sinoadele următoare redactând îndemnurile apostolice postsinodale *Catechesi tradendae*

despre catehezã, *Familiaris consortio* despre îndatoririle familiei în lumea de astãzi, *Reconciliatio et poenitentia* despre reconciliere şi pocãinţã, *Christifideles laici* despre vocaţia şi misiunea laicilor în Biserică şi lume, *Pastores dabo vobis* despre formarea preoţilor, *Ecclesia in Africa* despre Biserică în Africa şi misiunea ei de evanghelizare, *Vita Consacrata* despre viaţa consacrată şi misiunea ei, *O speranţă nouă pentru Liban*, semnată la Beirut la 10 mai 1997, *Ecclesia in America* şi *Ecclesia in Asia* în 1999. Din cele trei tipuri de adunări prevăzute, Paul al VI-lea a recurs la primele două: generală şi extraordinară.

Ioan Paul al II-lea a pus în practică al treilea tip, sinodul special, pentru Olanda, Ucraina şi Liban. Cu ocazia celei de-a XX-a aniversări a Conciliului, între 24 noiembrie şi 8 decembrie 1985, s-a reunit un sinod extraordinar pentru a retrăi aici experienţa spirituală a Conciliului, a-i verifica aplicarea, a-i aprofunda mesajul în viaţa Bisericii. Aici s-a luat hotărârea elaborării Catehismului Bisericii catolice, publicat în 1992. Alte sinoade cu caracter continental au loc pentru Europa, Africa, cele două Americi, Asia, Oceania. În acest fel se manifestă rodnicia acestei instituţii noi, creată de Paul al VI-lea ca un rezultat major al Conciliului ecumenic Vatican II.

III. Dialogul ecumenic

Această nouă exercitare a slujirii lui Petru, în legătură organică cu episcopii, are un profund aspect ecumenic, la care sunt îndeosebi sensibile Bisericile din Orient. O veritabilă schimbare istorică s-a înfăptuit printr-un eveniment eclezial de mare angajare ecumenică la încheierea Conciliului Vatican II, la 7 decembrie 1965, şi anume actul

prin intermediul căruia s-a scos din memoria Bisericilor amintirea excomunicărilor care, în 1054, deveniseră simbolul schismei dintre Roma şi Constantinopol. La 28 iunie 1980, mitropolitul Meliton de Calcedon, în fruntea unei delegaţii a Patriarhiei ecumenice a Constantinopolului, îi aducea lui Ioan Paul al II-lea acordul Fanarului pentru deschiderea dialogului teologic oficial între cele două Biserici.

„În calitate de prim păstor al Bisericii catolice romane şi prim episcop al creştinătăţii, mergeţi pe calea deschisă de papii Ioan al XXIII-lea şi Paul al VI-lea pe de o parte, şi patriarhul Athenagoras şi actualul patriarh Dimitrios I pe de altă parte. [...] Este bucurie şi speranţă în Orient, deoarece Sanctitatea voastră a urmat celor trei predecesori nemijlociţi ai săi nu numai în Scaunul de la Roma, ci şi în moştenirea spiritului lor ecumenic şi deoarece veţi fi cel care îşi asumă şi determină voinţa comună de a ne supune pe noi înşine şi unii altora, de a ne supune voinţa noastră voinţei Domnului care este ca toţi să fim una."

După întâlnirile dintre Paul al VI-lea şi patriarhul Athenagoras I la Ierusalim în ianuarie 1964, la Fanar (Istanbul) în iulie 1967 şi în luna octombrie a aceluiaşi an la Roma, vizita lui Ioan Paul al II-lea în Turcia, între 28–30 noiembrie 1979, la Ankara, Izmir, Efes şi Istanbul, de Sfântul Andrei, la patriarhul Constantinopolului Dimitrios I, a dat prilej unor angajamente semnificative pe calea regăsită a unităţii căutate de acum înainte laolaltă. „Cum putem noi — a exclamat Ioan Paul al II-lea — să mai stăm despărţiţi?" De atunci, în fiecare an, o delegaţie a Patriarhiei participă la celebrarea Sfinţilor Petru şi Pavel la Roma, la 29 iunie, şi o delegaţie de la Roma, la sărbătoarea Sfântului Andrei la Constantinopol, la 30 noiembrie. În 1995, o declaraţie comună a fost semnată de Ioan Paul al II-lea şi Bartolomeu I, iar în 1996, o altă

declaraţie comună a fost semnată de papă şi *catholicos*-ul armenilor. O reuniune bilaterală ţinută la Bari între Sfântul Scaun şi Patriarhia Moscovei în 1997 a permis reactivarea acordurilor din 1990 privind îmbunătăţirea relaţiilor dintre ortodocşi şi greco-catolici în Ucraina. Acelaşi dialog de încredere este angajat cu Patriarhia coptă ortodoxă a Alexandriei: restituirea relicvelor Sfântului Marcu Egiptului la 22 iunie 1968, primirea relicvelor Sfântului Atanasie Apostolicul la 6 mai 1973, declaraţia comună a celor două Biserici după cinsprezece secole de despărţire totală, conferinţe oficiale la Cairo pentru refacerea unităţii, o delegaţie la Roma, purtătoare a unui mesaj al papei Senuda al III-lea şi o declaraţie fără echivoc a papei Ioan Paul al II-lea, ca răspuns, la 22 iunie 1979: „Din primele zile ale alegerii mele ca episcop al Romei, am considerat drept una din principalele mele îndatoriri strădania de a realiza unitatea tuturor celor care poartă sfântul nume de creştin. Una dintre problemele fundamentale ale mişcării ecumenice este natura comuniunii depline dintre noi, pe care o urmărim, şi rolul pe care trebuie să-l joace episcopul Romei în planul lui Dumnezeu, în slujba acestei comuniuni de credinţă şi de viaţă spirituală care se hrăneşte din sacramente şi se exprimă în iubirea frăţească. [...] Unitatea, fie pe plan universal, fie pe plan local, nu înseamnă uniformitate sau absorbirea unui grup de un altul. Ea este mai curând în slujba tuturor grupurilor pentru a-l ajuta pe fiecare să trăiască mai bine darurile pe care le-a primit de la Duhul lui Dumnezeu."

Semnificativă este în această privinţă declaraţia fratelui Roger Schutz[34], stareţ la Taizé, notată de ziarul *Tygodnik*

[34] Pastor protestant de origine elveţiană (n. 1915), fondator al mănăstirii interconfesionale de la Taizé (Franţa) în 1940.

din Cracovia, imediat după publicarea enciclicei *Redemptor Hominis*:

„După marile zguduiri care au marcat Biserica în ultimii ani, era necesar ca papa să vorbească tuturor generaţiilor. Acum, când se apropie o primăvară a Bisericii, era esenţial ca papa să-şi îndeplinească misiunea specială, şi anume exercitarea unei pastorale ecumenice pentru a fi atent faţă de toate aspiraţiile multiple care răsar în mijlocul poporului lui Dumnezeu pe tot pământul."

Dificultatea constă în a se pune de acord asupra practicii acestei slujiri în adevăr şi iubire. După cum scrie pastorul protestant Jean-Jacques von Allmen: „Trebuie ca, aşa cum s-ar spune pe nemţeşte, Roma să accepte o discuţie cu celelalte Biserici despre *wie* al primatului şi trebuie ca Bisericile non-romane să accepte o discuţie cu Roma despre *dass* al primatului."

IV. „Ut Unum Sint"

Acesta este sensul enciclicei *Ut Unum Sint* a lui Ioan Paul al II-lea, publicate la 25 mai 1995, referitoare la angajarea ecumenică. Niciodată un papă nu se angajase în această problemă cu atâta intensitate marcată de gravitate şi exprimată cu solemnitate. După ce aminteşte angajarea ireversibilă a Conciliului Vatican II, Ioan Paul al II-lea afirmă: este vorba despre o sarcină precisă pentru episcopul Romei în calitate de urmaş al apostolului Petru, în convingerea profundă că se supune Domnului şi în deplina conştiinţă a slăbiciunii sale omeneşti.

Între toate Bisericile şi Comunităţile ecleziale, Biserica catolică este conştientă de a fi păstrat slujirea urmaşului apostolului Petru, episcopul Romei, pe care Dumnezeu l-a

instituit ca „principiu şi fundament permanent şi vizibil al unităţii." (Conciliul Vatican II, *Lumen Gentium*, Nr. 23). Dar, după cum a declarat Ioan Paul al II-lea la Consiliul ecumenic al Bisericilor de la Geneva, la 12 iunie 1984, convingerea pe care o are Biserica catolică de a fi păstrat, fidelă tradiţiei apostolice şi credinţei Părinţilor Bisericii, semnul vizibil şi garanţia unităţii în slujirea episcopului Romei reprezintă o dificultate pentru cea mai mare parte a celorlalţi creştini, a căror memorie este marcată de unele amintiri dureroase. „Pentru cele pentru care suntem responsabili — declară Ioan Paul al II-lea — cer iertare, aşa cum a făcut-o predecesorul meu Paul al VI-lea."

Misiunea episcopului Romei în mijlocul grupului tuturor păstorilor constă tocmai în a veghea — *episkopein* — ca un străjer, astfel încât, datorită păstorilor, adevăratul glas al lui Hristos–Păstorul să se audă în toate Bisericile locale. Toate Bisericile sunt în comuniune deplină şi vizibilă, pentru că păstorii sunt în comuniune cu Petru şi sunt astfel în unitatea lui Hristos. Prin puterea şi autoritatea fără de care această funcţie ar fi iluzorie, comentează Ioan Paul al II-lea, episcopul Romei trebuie să asigure comuniunea tuturor Bisericilor. În această calitate, el este cel dintâi dintre slujitorii unităţii.

Ioan Paul al II-lea îşi prezintă slujirea petrină ca o slujire a unităţii, pentru asigurarea comuniunii tuturor Bisericilor. Primatul se exercită în vigilenţa asupra transmiterii Cuvântului, celebrării sacramentale şi liturgice, asupra disciplinei şi vieţii creştine. Urmaşului lui Petru îi revine să amintească exigenţele binelui comun al Bisericii, în cazul în care cineva ar fi tentat să-l neglijeze în folosul intereselor proprii. El are datoria de a pune în gardă, de a declara uneori o opinie sau alta care se răspândeşte ca fiind ireconciliabilă cu unitatea credinţei. Atunci când împrejurările o cer,

el vorbeşte în numele tuturor păstorilor în comuniune cu el. El poate de asemenea — în condiţii bine precizate, expuse de Conciliul Vatican I — să declare *ex cathedra* că o doctrină aparţine tezaurului credinţei. Dând astfel mărturie adevărului, el slujeşte unitatea (Nr. 94).

Însă — adaugă îndată Ioan Paul al II-lea — toate acestea trebuie totdeauna împlinite în comuniune. Atunci când Biserica catolică afirmă că funcţia episcopului Romei răspunde voinţei lui Hristos, ea nu desparte această funcţie de misiunea încredinţată ansamblului episcopilor, şi ei vicari şi delegaţi ai lui Hristos, după cum afirmă Conciliul Vatican II. Episcopul Romei aparţine „colegiului" lor, şi ei sunt fraţii lui întru slujire. Aşadar, ascult cererea care îmi este adresată de a găsi o formă de exercitare a primatului deschisă unei situaţii noi, însă fără nici o renunţare la esenţialul misiunii sale" (Nr. 95).

Ioan Paul al II-lea încheie cu un dublu apel: către Duhul Sfânt, ca să lumineze pe păstori şi teologi în a căuta împreună formele în care această slujire va putea realiza o lucrare de iubire recunoscută de unii şi de ceilalţi; şi către responsabilii ecleziastici, pe care îi cheamă să instaureze pe acest subiect un dialog frăţesc şi răbdător dincolo de polemicile sterile. După această deschidere, papa aminteşte că: pentru Biserica catolică, atât în *praxis* cât şi în textele sale oficiale, comuniunea Bisericilor locale cu Biserica Romei şi a episcopilor lor cu episcopul Romei este o condiţie esenţială — conform planului lui Dumnezeu — a comuniunii depline şi vizibile. Această comuniune, a cărei manifestare sacramentală supremă este euharistia, se exprimă vizibil într-o slujire în care toţi episcopii se recunosc uniţi în Hristos şi în care toţi credincioşii îşi află întărirea credinţei lor.

Aceste reflecţii ale lui Ioan Paul al II-lea asupra primatului episcopului Romei au suscitat ample comentarii pozitive, pe

care nici o enciclică nu le prilejuise până atunci, atât din partea Consiliului ecumenic al Bisericilor, cât şi a Bisericilor ortodoxe şi anglicane, a Federaţiei luterane mondiale, a Alianţei mondiale a Bisericilor reformate, a Bisericilor evanghelice şi metodiste.

V. Un viitor ecumenic

Părintele Congar[35] scrie: „Istoria îi vine în ajutor ecleziologiei pentru a-i recunoaşte Scaunului roman rolul de centru, de păstrător şi armonizator al comuniunii Bisericilor, cu autoritatea pe care aceasta o implică, fără a fi însă izvorul caracterului eclezial al celorlalte Biserici. Această autoritate este cea a episcopului Romei, a Scaunului lui Petru şi Pavel." (*Irénikon*, 1980, 3, p. 312). Papalitatea, ignorată nu de mult, combătută ieri, se afirmă astăzi tot mai mult în misiunea sa evanghelică de comuniune. „Vechi complexe antiromane sunt pe cale de dispariţie. Un viitor nou pare să se deschidă pentru papalitate: un viitor ecumenic" (cardinalul Congar, art. „Papalitate", în *Encyclopaedia Universalis*, vol. 12, p. 488).

În decursul secolelor, papa şi-a exercitat slujirea în multe feluri, unele fiind perimate, altele purtătoare ale unei noi rodnicii. Aceasta este legea oricărei instituţii care dăinuie: să se reînnoiască pentru a fi credincioasă spiritului ei. În aceste variaţii contingente, intervenţia papei răspunde unei necesităţi neschimbate: exercitarea slujirii lui Petru în Biserică, în numele lui Iisus Hristos. Departe

[35] Ives Congar (1904–1995), teolog francez, iniţiatorul colecţiei de ecleziologie *Unam Sanctam*, în care publică lucrări reprezentative pentru teologia contemporană. Deschizător de drumuri pentru teologia catolică a ecumenismului.

de a acapara funcţii şi decizii, papa se consacră cu mai multă putere rolului său, mai necesar ca niciodată, de arbitru şi călăuză dar şi de refugiu în faţa presiunilor multiforme, inclusiv tiraniile de opinie.

Dacă papa nu este toată Biserica, nu este nici Biserică fără papă, şi papa este *pentru* întreaga Biserică, el îi este fiu, înconjurat de o mulţime de fraţi, Petru în mijlocul celor Doisprezece, episcopul Romei în centrul Colegiului episcopilor.

În Evanghelie şi în istorie, în Biserică şi societate, de la Ierusalim la Roma, din Orient până în Occident, de la Carol cel Mare la ONU, de la conciliile ecumenice la sinoadele episcopilor, două milenii ne arată atestarea unui început, afirmarea unei vitalităţi şi făgăduinţa unei continuări... Piatră de poticnire, urmaşul lui Petru, slujitor al unităţii, rămâne în vremea noastră înverjbită un semn de împotrivire, prin numele lui Hristos, după cum amintea Karol Wojtyla când ţinea predicile de Postul mare la Vatican în faţa Papei Paul al VI-lea şi a colaboratorilor lui din Curia romană.

Episcop al Bisericii Romei, păstor universal, papa este centrul neclintit al unităţii în mijlocul fraţilor săi episcopi, toţi fiind slujitori ai Evangheliei şi ai poporului lui Dumnezeu. Biserica catolică nu există fără comuniunea tuturor Bisericilor locale, în persoana episcopilor lor, împreună cu episcopul Bisericii Romei. Fratele Roger Schutz de la Taizé declara la 29 mai 1977, la a cincizecea aniversare a Comisiei „Credinţă şi Constituţie": „Cum să sperăm o comuniune între creştini pe tot pământul, fără un păstor universal aflat în inima inimii"?

BIBLIOGRAFIE

Allmen (J.–J. Von) *La primauté de l'Église de Pierre et de Paul. Remarques d'un protestant* (Primatul Bisericii lui Petru şi Pavel. Însemnările unui protestant). Fribourg, Ed. Universitaires; Paris, Ed. du Cerf, 1977

Batiffol (mons. P.), *L'Église naissante et le catholicisme* (Biserica primară şi catolicismul). Reeditare de J. Daniélou, Cerf, 1971.

Brown (R. E.), Donfried (K. P.) şi Reumann (J.), *Saint Pierre dans le Nouveau Testament* (Sfântul Petru în Noul Testament), Trad. din engleză de J. Winandy, Cerf, 1974.

Congar (Y.), Aubert (R.) etc. *Le Concile et les conciles* (Conciliul şi conciliile), Cerf, 1960.

Dumeige (G.) sub cond., *Histoire des conciles oecuméniques* (Istoria conciliilor ecumenice), Orante, 1962 s., 10 vol.

Dvornik (F.) *Byzance et la primauté romaine* (Bizanţul şi primatul Romei), Cerf, Col. „*Unam Sanctam*", 1964.

Gaudemet (J.), *Eglise et Cité. Histoire du droit canonique* (Biserică şi Cetate. Istoria dreptului canonic), Cerf Montchrestien, 1994.

Hilaire (Y.-M.), sub cond., *Histoire de la papauté. 2000 ans de mission et de tribulations* (Istoria papalităţii. 2000 de ani de misiune şi frământări), Tallandier, 1996.

Launay (M.), *La papauté à l'aube du XXe siècle. Léon XIII et Pie X, 1878–1914* (Papalitatea la începutul secolului

al XX-lea. Leon al XIII-lea şi Pius al X-lea, 1878–1914), Cerf, 1997.
Leclerc (J.), *Le pape ou le concile* (Papa sau conciliul)?, Châlet, 1973.
Levillain (Ph), sub cond., *Dictionnaire historique de la papauté* (Dicţionar istoric al papalităţii), Fayard, 1994.
Maccarone (M.), *Vicarius Christi. Istoria del titolo papale* (Vicarius Christi. Istoria titlului papal), Roma, 1952.
Minnerath (R.), *Le pape, évèque universel ou premier des évèques* (Papa, episcop universal sau primul dintre episcopi) Beauchesne, 1978.
Onorio (J-B.d'), *Le pape et le gouvernement de l'Église* (Papa şi conducerea Bisericii), Fleurus-Tardy, 1992.
Orlandis (J.) *El Pontificado romano en la historia* (Pontificatul roman în istorie), Palabra, Madrid, 1996.
Pacaut (M.), *Histoire de la papauté, de l'origine au concile de Trente* (Istoria papalităţii, de la origini la Conciliul din Trento), Fayard, 1976.
Pastor (L. Von), *Histoire des papes* (Istoria papilor), D'Argences, 1888–1962, 22 vol.
Poupard (mons. Paul), *Connaissance du Vatican* (Cunoaşterea Vaticanului), ed. nouă, Beauchesne, 1974.
Poupard (mons. Paul), *Un pape, pour quoi faire* (La ce bun un papă)?, Mazarine, 1980.
Ridolfi (D.), *Simon Pierre, rocher biblique* (Simon Petru, stâncă biblică), Apostolat des éditions, 1965.
Histoire du christianisme (Istoria creştinismului), sub cond. C. şi L. Piétri, A. Vanchez, M. Vénard, J-M. Mayeur, Desclée, 8 vol. apărute din 1990.
Istituto della Enciclopedia Italiana, *Enciclopedia dei papi* (Enciclopedia papilor), Roma, Treccani, 3 vol., 2000.
Unam Sanctam, ed. comentată a textelor Conciliului Vatican II, sub cond. Y. Congar, Cerf, 1966 sq., 20 vol.

Osservatore Romano, cotidian italian, ed. săptămânală în lb. franceză, Cetatea Vaticanului.

La Documentation catholique, Paris, bilunar.

Leon al XIII-lea, *Actes* (Acte), 7 vol., Bonne Presse, 1878–1903.

Pius al X-lea, *Actes* (Acte), 8 vol. Ibid., 1903–1914.

Pius al XI-lea, *Achille Ratti, pape Pie XI. Colloque de l'École française de Rome* (Achille Ratti, papa Pius al XI-lea. Colocviu al Şcolii franceze din Roma), Coll. de l'École, 223, Rome, 1996.

Pius al XII-lea, *Documents pontificaux* (Documente pontificale), Ed. Saint-Augustin, Saint-Maurice, 1939–1958, 21 vol.

Ioan al XXIII-lea, *Journal de l'âme. Lettres à ma famille* (Jurnalul sufletului, Scrisori către familia mea), Cerf, 1964 şi 1969.

Paul al VI-lea, *Documents pontificaux* (Documente pontificale), Saint-Maurice, Ed. Saint-Augustin, 1963–1878, 17 vol.

Paul VI et la modernité dans l'Église. Actes du Colloque de l'École française de Rome (Paul al VI-lea şi modernitatea în Biserică. Actele Colocviului Şcolii franceze din Roma), Coll, de l'École, 72, Rome, 1984

Paul al VI-lea, *Pubblicazioni dell'Istituto Paolo VI* (Publicaţiile institutului Paul al VI-lea), 18 vol., Brescia, 1980–1996.

Paul al VI-lea, *Quaderni dell'Istituto Paolo VI*, 14 vol., Brescia, 1981–1995.

Ioan Paul al II-lea, *Amour et responsabilité* (Iubire şi responsabilitate), Soc. D'Ed. Internationales, 1965.

Ioan Paul al II-lea, *Le signe de contradiction* (Semn de împotrivire), Fayard, 1979.

Ioan Paul al II-lea, *L'enseignement de Jean-Paul II.*

Textes et documents (Învăţătura lui Ioan Paul al II-lea. Texte şi documente), Rome, Cetatea Vatican; Paris, Téqui, 1978 sq.

Ioan Paul al II-lea, *En esprit et en vérité* (În duh şi adevăr), Centurion, 1980.

Ioan Paul al II-lea, *„N'ayez pas peur!", André Frossard dialogue avec Jean Paul II* („Nu vă fie teamă!", André Frossard în dialog cu Ioan Paul al II-lea), Laffont, 1982.

Ioan Paul al II-lea, *Entrez dans l'espérance* (Să trecem pragul speranţei), Mame–Plon, 1994.

Ioan Paul al II-lea, *Ma vocation, Don et mystère* (Vocaţia mea, dar şi mister), Bayard–Cerf–Mame–Téqui, 1996.

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE 5

Introducere – DOUĂ MILENII DE ISTORIE 7

Capitolul I – APOSTOLUL PETRU
SAU PRIMATUL ÎN EVANGHELIE 10

„Tu eşti Petru şi pe această piatră
voi zidi Biserica Mea" 10
Locul special al lui Petru în Evanghelie 12
„Paşte mieluşeii Mei, paşte oile Mele" 15
Venirea lui Petru la Roma,
martiriul şi înmormântarea sa 17
Lista papilor. Mărturiile sfinţilor Irineu şi Ignaţiu 18

Capitolul II – PAPII ÎN ISTORIE 20

Din secolul I până în secolul al V-lea.
Sfidarea cezarului şi pacea lui Constantin 20
Papa, *defensor civitas*.
Încoronarea lui Carol cel Mare 21
Monarhia pontificală a secolelor de creştinătate 23
Papalitatea de la Avignon. Renaştere şi Reformă 26
Unitatea italiană şi sfârşitul puterii
temporale a papilor 28
De la Vatican la Manhattan.
Paul al VI-lea şi Ioan Paul al II-lea la ONU 29

Capitolul III – PAPA ÎN BISERICĂ 33

Episcopul Romei, cel dintâi dintre episcopi 33
Dezvoltarea continuităţii după Newman 34

Fenomenul conciliar, de la Ierusalim la Vatican II:
cele 21 de concilii 39
Vatican I, sau definirea infailibilităţii papale 43
Vatican II, sau afirmarea colegialităţii episcopale 45

Capitolul IV – ALEGEREA PAPEI.
CONSISTORII ŞI CONCLAVE 49

De la alegerea lui Petru de către Iisus
până la alegerea papei 49
Decretul lui Nicolae al II-lea,
„*In Nomine Domini*", din 1060 51
Numirea cardinalilor în consistoriu 52
Alegerea papei de Sacrul Colegiu reunit în conclav . . .55

Capitolul V – SLUJIREA PAPEI 59

A sfinţi, a învăţa şi a conduce Biserica lui Hristos 59
Magisteriu ordinar şi extraordinar 60
Dezvoltarea învăţăturii sociale 62
Continuitatea învăţăturii morale 65
Slujirea credinţei exercitată şi primită în credinţă 68

Capitolul VI – GUVERNAREA PAPEI 71

Curia romană de la Sixtus al V-lea
la Ioan Paul al II-lea 71
Constituţia apostolică *Pastor Bonus* 72
Actele juridice ale Curiei romane 75

Capitolul VII – PAPII CONTEMPORANI 77

De la Pius al VII-lea la Pius al IX-lea,
de la Revoluţie la căderea Statului papal 77

Leon al XIII-lea, Pius al X-lea şi Benedict al XV-lea,
„papa războiului civil din Europa" 79
Pius al XI-lea faţă în faţă cu comunismul
şi nazismul. *Acţiunea franceză* şi Acţiunea catolică ...80
Pius al XII-lea în timpul războiului.
Învăţătura sa universală 82
Ioan al XXIII-lea, papa Conciliului.
Mater et Magistra şi *Pacem in terris* 84

Capitolul VIII – PAPII ÎN VREMEA NOASTRĂ.
PAUL AL VI-LEA ŞI IOAN PAUL I 91

Paul al VI-lea. Încheierea Conciliului.
Călătorii şi enciclice 91
Ioan Paul I, Humilitas. Vocaţia de Înainte-Mergător ...98

Capitolul IX – IOAN PAUL AL II-LEA,
PAPA IEŞIRII ÎN LARG 101

Un papă venit de departe 101
Călătoriile apostolice prin lume 102
Enciclica *Redemptor Hominis*.
Drepturile omului şi drepturile lui Dumnezeu 107
Un pontificat la graniţa dintre două milenii 109

Capitolul X – SLUJIREA COMUNIUNII 114

Fraţii despărţiţi — la Vatican II. Ioan al XXIII-lea,
Paul al VI-lea şi Ioan Paul al II-lea 114
Sinodul episcopilor
sau punerea în practică a colegialităţii 117
Dialogul ecumenic 118
Ut Unum Sint 121
Un viitor ecumenic 124

BIBLIOGRAFIE 126

Istorie universală

Microsinteze

De la Sfântul Petru până la Ioan Paul al II-lea, două milenii de istorie se oferă spre meditaţie credinciosului şi spre analiză istoricului. Cea mai veche instituţie a lumii [...] este un fenomen imens şi singular prin dimensiunile sale istorice, spirituale şi culturale.

În Evanghelie şi în istorie, în Biserică şi societate, de la Ierusalim la Roma, din Orient până în Occident, de la Carol cel Mare la ONU, de la conciliile ecumenice la sinoadele episcopilor, două milenii ne arată atestarea unui început, afirmarea unei vitalităţi şi făgăduinţa unei continuări...

Colecţie coordonată de ŞERBAN PAPACOSTEA,
membru corespondent al Academiei Române

În curs de apariţie:

- *ALEXANDRU CEL MARE*
  de Pierre Briant
- *CELŢII*
  de Venceslas Kruta
- *ISTORIA ELVEŢIEI*
  de Jean-Jacques Bouquet

ISBN: 973-653-200-3